

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ARAP BAHARI VE SURİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim TORAMAN

**Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler**

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Murat ALAKEL

OCAK – 2015

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARAP BAHARI VE SURİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim TORAMAN (117207017)

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bu tez 12/02/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Abdullah URAL

Yrd. Doç.Dr. Murat ALAKEL

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali UĞUR

Jüri Başkanı

- ☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

- ☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

- ☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

İbrahim TORAMAN

15.01.2015

ÖNSÖZ

Ortadoğu coğrafyası, Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, yeni kurulan rejimin stratejisi gereği ilişki düzeyi çok sınırlı olmuştur. Teknolojinin gelişmesi ve dünyanın küçük bir köy haline gelmesiyle Türkiye unuttuğu bu coğrafyaya açılmaya başlamıştır.

Arap Baharı denilen süreç yüz yıl önce Ortadoğu'da kurulan sistemlerin miadını doldurduğunu ve sistemi değiştirmenin zamanının geldiğini göstermiştir. Sistemle birlikte belki yüz yıl önce çizilen haritalar da değişecektir.

Tez konusu olarak Suriye'nin Arap Baharındaki yeri ve durumunu seçmemin nedeni tarihsel, milli ve dini ortak noktalarımızın bulunduğu fakat yıllarca uzak kaldığımız bu coğrafyada olan olayları araştırmak istememdir. Ayrıca dinamik bir konu olması da zor olmakla birlikte konuyu ilgi çekici hale getirmektedir.

Tez yazımı boyunca çalışmalarımı takip eden ve yönlendirmeleriyle ufkumu açan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Murat ALAKEL'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yüksek lisans hayatım boyunca bana destek olan ve tez dönemim boyunca benimle geçirecekleri vakitlerinden fedakarlık gösteren eşim ve kızıma da teşekkür ediyorum.

İbrahim TORAMAN

15.01.2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	
ABSTRACT.....	
ÖNSÖZ.....	
İÇİNDEKİLER.....	
KISALTMALAR.....	
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SURİYE’DE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

1.1.Tarihsel Süreç İçerisinde Suriye.....	4
1.1.1. İslamiyet Öncesi Dönem.....	4
1.1.2. İslamiyet Dönemi.....	5
1.1.3. Osmanlı Dönemi.....	7
1.1.4. Fransız Manda Dönemi.....	9
1.1.5. BağımsızlıkDönemi.....	17
1.1.5.1.Askerî Darbeler Dönemi (1946-1970).....	17
1.1.5.2.Hafız Esad Dönemi (1971-2000).....	20
1.1.5.3.Beşar Esad Dönemi (2000-...).....	23
1.2.Suriye’de Dini ve Etnik Yapı.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE VE ULUSLARARASI GÜÇLER

2.1.ABD’nin Suriye Politikası.....	30
2.1.1. Tarihsel Perspektiften ABD-Suriye İlişkileri.....	30
2.1.2. Arap Baharı ve ABD Suriye İlişkileri.....	33
2.2.Rusya’nın Suriye Politikası.....	37
2.2.1. Tarihsel Perspektiften Rusya-Suriye İlişkileri.....	37
2.2.2. Arap Baharı ve Rusya-Suriye İlişkileri.....	40
2.3.İran’ın Suriye Politikası.....	43
2.3.1. Tarihsel Perspektiften İran-Suriye İlişkileri.....	43

2.3.2. Arap Baharı ve İran-Suriye İlişkileri.....	46
2.4.Türkiye'nin Suriye Politikası.....	49
2.4.1. Tarihsel Perspektiften Türkiye-Suriye İlişkileri.....	49
2.4.2. Beşar Esad-AK Parti Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri...	51
2.4.3. Arap Baharı ve Türkiye-Suriye İlişkileri.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE'DE ARAP BAHARI VE İKTİDAR MÜCADELESİNİN GELECEĞİ

3.1.Arap Baharı'nın Başlaması ve Yayılması.....	57
3.1.1. Tunus'ta Arap Baharı Süreci.....	57
3.1.2. Mısır'da Arap Baharı Süreci.....	58
3.1.3. Libya'da Arap Baharı Süreci.....	60
3.2.Suriye'de Arap Baharı Süreci.....	63
3.2.1. Suriye'de Olayların Başlaması ve Gelişimi.....	63
3.2.2. Suriye'de Öne Çıkan Gruplar ve Oluşumlar.....	69
3.2.2.1. Suriye Ulusal Konseyi.....	69
3.2.2.2. Ulusal Koordinasyon Komitesi.....	70
3.2.2.3.Özgür Suriye Ordusu.....	71
3.2.2.4. Suriye Vatanseverler Grubu ve Yeni Oluşumlar.	72
3.2.2.5. Kürtler ve Demokratik Birlik Partisi.....	73
3.2.2.6. Irak Şam İslam Devleti (İŞİD).....	75
3.2.2.7. Suriye Muhalefeti ve Devrimci Güçler Koalisyonu (SMDK).....	76
3.3.Suriye'de İktidar Mücadelesinin Geleceği.....	77
3.3.1. Senaryo 1: Esad Rejimi Olayları Bastıracaktır.....	78
3.3.2. Senaryo 2: Esad Rejimi Yıkılacaktır.....	82
3.3.3. Senaryo 3: Esad Rejimi Reform Sürecini Kabul Edecektir	86

SONUÇ.....	89
------------	----

KAYNAKÇA.....	93
---------------	----

ÖZGEÇMİŞ.....	
---------------	--

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliğ
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AFP	:Agence France-Presse-Fransız Haber Ajansı
BAC	:Birleşik Arap Cumhuriyetleri
BAE	:Birleşik Arap Emirlikleri
BM	:Birleşmiş Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP	:Büyük Ortadoğu Projesi
CIA	:Merkezi İstihbarat Teşkilatı
GOP	:Güneydoğu Anadolu Projesi
IEK	:Irak El Kaidesi
İİD	:Irak İslam Devleti
İŞİD	:Irak Şam İslam Devleti
MC	:Milletler Cemiyeti
NATO	:North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OPCW	:Kimyasal Silahların Yasaklanması Organizasyonu
ÖSO	:Özgür Suriye Ordusu
PKK	:Partiya Karkeren Kürdistan-Kürdistan İşçi Partisi
PYD	:Partiya Yekitiya Demokrat-Demokratik Birlik Partisi
SIPRI	:Stockholm Dünya Sorunlarını Araştırma Enstitüsü
SMDK	:Suriye Muhalefeti ve Devrimci Güçler Koalisyonu
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUK	:Suriye Ulusal Konseyi
UAEK	:Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu
UGK	:Ulusal Geçiş Konseyi
UKK	:Ulusal Koordinasyon Komitesi
YDSK	:Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi
YPG	:Yekîneyên Parastina Gel-Halk Savunma Birlikleri

YAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Arap Baharı ve Suriye	
Tezin Yazarı: İbrahim TORAMAN	Danışman: Yard. Doç. Dr. Murat ALAKEL
Kabul Tarihi: 12.02.2015	Sayfa Sayısı: X (ön kısım) + 99 (tez)
Anabilimdalı: Uluslararası İlişkiler	Bilimdalı: Uluslararası İlişkiler
ÖZET Ortadoğu coğrafyasında Tunus'ta başlayıp bütün bir coğrafyaya yayılan Arap Baharı, Suriye'de farklı bir seyir izlemiştir. Uğradığı her ülkede kısa sürede ya rejimi değiştiren veya yapılan reformlarla sona eren gösteriler, Suriye'de başarılı olamamış ve bir iç savaşa dönüşmüştür. Bu çalışmada Arap Baharı'nın Suriye'de uzun sürmesinin ve Esad rejiminin hala değişmemesinin nedenleri araştırılmıştır. Çalışma Giriş ve Sonuç bölümleri hariç üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Suriye'nin tarihi ve sosyo-ekonomik yapısı incelenmiştir. Tarihsel süreç ve ülkenin demografik yapısının ele alındığı bu bölümün Suriye hakkında genel bilgiler vermekle birlikte güncel olaylara da ışık tutması amaçlanmıştır. İkinci bölümde Suriye'de söz sahibi olan ülkelerin Suriye politikaları incelenmiştir. Günümüzde Suriye ile alakası en fazla olan ülkelerin Suriye ile olan tarihsel ilişkilerinin incelendiği bu bölümde aynı zamanda Arap Baharı sürecinde Suriye politikaları araştırılmıştır. Üçüncü bölümde ise Arap Baharı'nın başlangıcı ve yayılması incelendikten sonra Suriye'nin geleceğine dair tahminler yapılmıştır. Arap Baharı başladığından itibaren izlediği yol ve sürecin en karmaşık ayağı olan Suriye boyutu anlatılmıştır. Son olarak bu sürecin nasıl tamamlanacağı ve bunun Ortadoğu'ya etkileri üzerinde durulmuştur.	
Anahtar kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Arap Baharı, Suriye	

Yalova University Insitute of Social Sciences Master/PhD Thesis Summary

Thesis Title: Arab Spring and Syria	
Thesis Author: İbrahim TORAMAN	Advisor: Yard. Doç. Dr. Murat ALAKEL
Date of Acceptance: 12.02.2015	Total Number of Pages: X (pre text) + 99 (main body)
Department İnternational Relations	Field of Study: İnternational Relations
ABSTRACT Starting from the Middle East region in Tunisia and spreading to the whole geographic places, the Arab Spring has processed a different position in Syria. The actions which caused the rejime to change in every country it arrived or the reforms made by them became a failure and a civil war began in Syria. In this research, the reasons why the Arab spring took a long time in Syria and the reasons why the Assad regime has not changed were discussed. The study consists of three parts except introduction and conclusion. In the first part, the historical and the socio-economic structures were studied carefully. In this part, in which the historical process and the demographical structure of the country were addressed, it was aimed to provide an insight to the current events and give general information about Syria. In the second part, the Syria policy of the countries which have a voice in Syria was examined. In this part, the countries which have the most connection with Syria today and their historical relationship as well as the Syria politics in the process of the Arap spring were discussed. In the third part, predictions were made about the future of Syria after examining the beginning and the extension of the Arap spring. From the beginning of the Arap spring until now, its strategy and the Syria aspect, the most complicated part of the process was explained. In conclusion, this research emphasizes how this process will be completed and its effects on the Middle East.	
Keywords: International Relations, Arab Spring, Syria,	

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en eski yerleşim yerlerinden biri olan Suriye, dört yüz yıllık Osmanlı dönemi hariç her zaman bir mücadelenin odak noktası olmuştur. Osmanlı döneminde en huzurlu dönemlerini yaşayan Suriye, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan planlar çerçevesinde Osmanlı'dan ayrılmış ve Fransız yönetimine geçmiştir. Yaklaşık 25 yıl kargaşalar içinde geçen bu dönemden sonra bağımsızlığına kavuşan Suriye, yine de sükûnete kavuşamamıştır.

Suriye, bağımsızlığını kazandıktan iki yıl sonra kurulan İsrail ile aynı yıl savaşa girmiş, girdiği savaşı kaybedince de ülkede sular bir türlü durulmamıştır. Birbiri ardına gerçekleşen askeri darbelerin yaşandığı dönemden sonra yönetimi ele geçiren Hafız Esad, zamanla tüm gücü elinde toplamıştır. Hafız Esad, Suriye'yi baskı ile yönetmekle birlikte bölgesel bir güç haline getirmiştir.

Hafız Esad'ın ölümü üzerine yerine oğlu Beşar Esad seçilmiştir. Suriye, Beşar Esad'ın başa geçmesi ile reformist bir yapıya bürünmüş ve dünya ile uyum sağlamak yolunda hızla ilerlemiştir. Şam Baharı olarak adlandırılan süreç uzun sürmemiş ve tekrar tersine işlemiştir. Bununla birlikte batıya açılmak isteyen Esad, Türkiye ile başlayan iyi ilişkileri devam ettirerek batıya açılmanın yolunu bulmuştur. Bu yolda ilerlerken gelen Arap Baharı, Suriye'nin demokratikleşme ve batı ile uyum sürecini akamete uğratmıştır.

Ortadoğu bölgesinde hakim olmak isteyen güçler için Suriye çok önemli olmuştur. Sıcak sulara açılmak isteyen Rusya, Suriye'ye çok önem vermiş ve bunun neticesini görmüştür. 1990'da dağılan Sovyetlerin bugün dünyada tekrar bir güç olarak durmasının göstergesi son dönemde Ukrayna'da yaptıklarından ziyade Suriye olaylarındaki duruşudur. Suriye'de ABD ve Avrupa'yı karşısına alan Rusya, genel olarak da başarılı olmuştur denilebilir. İran, kendisi gibi İsrail düşmanlığından beslenen bir Suriye ile her zaman iyi geçinmiştir. Karşılıklı çıkarlarının genel itibarı ile uyuştugu iki devlet birbirinin destekçisi olmuştur.

ABD ise İsrail düşmanlığından beslenen Suriye ile inişli çıkışlı bir ilişki içerisinde olmuştur. Suriye ile olan ilişkilerini İsrail'in güvenliği çerçevesine oturtan

ABD, dönem dönem sıcak ilişkiler de kurmuş olmasına rağmen iki ülke arasındaki ilişkiler genel itibarı ile problemli olmuştur. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra gelişen olaylar iki ülke arasını açmış ve Suriye ABD tarafından terörist ülkeler kategorisine dahil edilmiştir. Türkiye, en uzun ortak sınırları olduğu Suriye'ye uzun yıllar uzak kalmış, hatta çoğu zaman ilişkileri düşmanlık seviyesine varmıştır. Çeşitli problemlerin ilk gündem olduğu ilişkiler, son dönem itibarı ile oldukça gelişmiş ve iki ülke vizeleri de kaldırarak birleşmenin eşiğine gelmiştir.

2010 yılının sonlarında Tunus'ta başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan süreç çok kısa zamanda liderleri koltuğundan, ülkesinden ve bazılarını da canından etmiştir. Tarihin hemen her döneminde hercümerçler yaşayan Ortadoğu, bu süreçte yine bir hercümerç yaşamıştır. Arap Baharı kimilerine göre Amerika'nın bir oyunu, kimilerine göre ise İran ateşidir. Fakat şu kesin ki Arap Baharı bir yönüyle Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yıllardır baskıcı rejimler altında ezilen kitlelerin toplu bir tepkisidir. Özellikle gençlerin ön planda olduğu olaylar, bir enerji patlaması şeklinde özgürlük taleplerinin yükseldiği gösterilere dönüşmüştür.

Arap Baharı, Ortadoğu'da kartların tekrar karıldığı yeni bir oyunun başlangıcı olmuştur. Bu sürecin en zor, en kanlı ve en uzun olanı Suriye'de yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Olaylar başladığı andan itibaren her ne kadar reformlara devam etse de Esad rejiminin tutumu sertlik yönünde olmuştur. Bu şekilde olayları bastırma yolunu seçen Esad yönetimi, bunda başarılı da olmuştur. Buna karşılık muhaliflerin de silahlandırılması ülkede bir iç savaşın başlaması sonucunu doğurmuştur. Ülkedeki kargaşa ortamı yüzbinlerce insanın hayatını kaybetmesine, ondan çok daha fazlasının da ülkesini terk etmesine sebep olmuştur.

Ülkedeki kargaşaya son vermek isteyen büyük devletler ve uluslararası aktörler, bir türlü kendilerinden bekleneni gerçekleştirememişlerdir. Birçok kişinin bir askeri müdahale veya yaptırım beklediği görüşmeler Rusya ve Çin gibi aktörlere takılmıştır. Suriyeli muhaliflerin kendi aralarında yaptığı toplantılar ise henüz kendilerinden ortak bir sesin yükselmesini sağlayamamıştır. Suriye'deki muhalefetin dağınık ve çeşitli olması hali hem Esad rejimini daha güçlü kılmakta hem de nihai çözümü zorlaştırmaktadır.

Arap Baharının Suriye boyutunun işlendiği bu çalışma üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Tarihsel perspektif ve Suriye'nin demografik yapısı, Uluslararası güçlerin Suriye politikaları ve Arap Baharının başlangıcı, seyri ve sürecin nereye varacağı ayrı bölümler olarak ele alınmıştır.

Birinci bölümde Suriye'nin ilk dönemlerden itibaren kısa bir tarihi özeti verilmiştir. Dönemler halinde incelenerek tarihi sıra gözetilmiştir. Arap Baharı sürecine kadar Suriye'nin tarihi incelendikten sonra toplumsal yapısı üzerinde durulmuştur. Dini ve etnik yapısı incelenmiş ve bu yapının Arap Baharı sürecine etkileri hakkında zemin oluşturulmuştur.

İkinci bölümde Uluslararası güçlerin Arap Baharı sürecinde Suriye üzerinde etkili olanlarının Suriye politikası incelenmiştir. Bu bölümde ABD, Rusya, İran ve Türkiye'nin Suriye politikaları hem tarihi olarak incelenmiş hem de Arap Baharı sürecindeki tavırları araştırılmıştır. Kimin nerede durduğu araştırılarak, Suriye'de olayların bu kadar uzamasının uluslararası boyutu incelenmiştir.

Üçüncü ve son bölüm üç ara başlıktan oluşmuştur. Arap Baharının başlangıcı ve belli ülkelerdeki süreci incelenerek yayılması anlatılmıştır. Daha sonra Suriye'de Arap Baharının başlangıcı ve geldiği durum incelenmiştir. Son olarak da Suriye'de bundan sonra neler olabileceği üzerinde oluşan görüşler ele alınmıştır. Arap Baharının Tunus'ta başlangıcı, Mısır ve Libya örnekleri anlatılmış ve Suriye boyutu üzerinde durulmuştur. Son olarak Suriye'nin geleceği ile alakalı üç ihtimal üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SURİYE'DE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

1.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Suriye

1.1.1. İslamiyet Öncesi Dönem

20. yüzyıl başlarına kadar Suriye denildiğinde bugünkü Suriye ile birlikte, Filistin, İsrail, Lübnan ve Ürdün'ü içine alan bölge kastedilmektedir. Farklı dönemlerde değişik isimlerle anılan bu bölge, Araplar tarafından Bilad eş-Şam (Şam Bölgesi) olarak anılagelmiştir. Akdeniz, Anadolu ve Mezopotamya arasında stratejik bir konumda bulunan Suriye insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren önemli bir bölge olagelmiştir. Bugün Suriye'nin başkenti olan Şam ise tarihin en eski yerleşim yerlerindendir.¹

İlk yerleşim tarihinin M.Ö. 5000 yıllarına kadar gittiği Suriye'de yaşadığı tahmin edilen en eski insanlar Natufien kültürünü oluşturan avcılık ve toplayıcılık yapan halklardır. M.Ö. 2500'lü yıllarda stratejik önem kazanan ve M.Ö.2240–2000 yılları arasında Akadlar'ın hâkim olduğu bölgeye, M.Ö.2000–1800 yıllarında ise Amuriler hâkim olmuşlardır. Bölgenin bir başka hakimi olan Yamhad Krallığı M.Ö. 1750–1550 dönemlerinde Halep bölgesine hâkim olmuştur. Hurriler tarafından kurulan Mittani Devleti ise M.Ö. 1500–1360 dönemleri arasında bölgede hâkimiyet göstermiştir.²

Tarihte bilinen ilk yazılı antlaşma olduğu bilinen ve M.Ö. 1278 yılında imzalanan Kadeş Antlaşması'ndan da anlaşıldığı üzere bölgede Hititliler ile Mısırlılar hâkimiyet mücadelesi vermişlerdir.³ Bu antlaşmayla Suriye'nin kuzeyi olan Halep civarına Hititler, Filistin bölgesi olan güneyine ise Mısırlılar hâkim olmuştur.

¹ Celalettin Yavuz, Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri, Ankara: Ankara Ticaret Odası Yay. 2005, s.9.

² Volkan Aydos ve Meltem Duran, Suriye Ülke Etüdü, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay. 2000, s. 20

³ Ramazan Özey, Dünya Denkleminde Ortadoğu (Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar), Öz-Eğitim, İstanbul, 1997, s.157

Hititlerden sonra bölgede sırasıyla Aramiler, Asurlular, Medler ve Babillilerin egemenliği yaşanmıştır. M.Ö. 536'da Persler Babil'i ele geçirerek bölgeye hâkim olmuşlardır. M.Ö. 333'te ise Makedonyalı Büyük İskender Persleri yenmiş ve Suriye bölgesini egemenliği altına almıştır.⁴

Bu dönemlerde bölgenin tamamına egemen olan topluluklardan başka, bölgenin tamamına değil de antik dönem büyük Suriye'sinin farklı bölgelerinde kurulan birçok küçük krallık da olmuştur. Bunlar şöyledir; Halep Krallığı (M.Ö.1800–1450), İrsal Krallığı (M.Ö. 1075–587), Fenike Krallığı (M.Ö. 1000–520), Şam Krallığı (M.Ö. 950–732) ve Yahudi Krallığı (M.Ö. 142-M.S.100).⁵

M.Ö. 64 yılında Suriye Roma İmparatorluğu'nun eline geçmiş ve uzun süre bu hâkimiyet devam etmiştir. M.S. IV. yüzyılda Roma'nın parçalanmasından sonra, Suriye'de Bizans hakimiyeti başlamıştır. Suriye'de Bizans hakimiyeti yaklaşık yüz elli yıl sürmüş ve ardından Suriye İslam topraklarına katılmıştır.

1.1.2. İslamiyet Dönemi

Suriye 634 yılında, İslam'ın ikinci halifesi Hz. Ömer döneminde Halid bin Velid'in komuta ettiği bir ordu tarafından İslam topraklarına katılmıştır. Hz. Ömer'in şehit edilmesi sonrasında İslam topraklarında karışıklıklar başlamıştır. 3. Halife Hz. Osman'ın şehit edilmesi ile artan karışıklar sonunda iç savaşa dönüşmüştür. Şam'da vali olan Hz. Osman'ın akrabalarından Muaviye, Hz. Osman'dan sonra halife seçilen Hz. Ali'ye karşı çıkmış ve komşu bölgeleri de ele geçirerek halifeliğini ilan etmiştir.⁶ Böylece Şam, 4 Halife Dönemi sonrasında Emeviler Dönemi olarak adlandırılan ve Hz. Osman'ın soyu olan Umeyyegoğulları'nın başta olduğu dönemde İslam devletine başkentlik yapmıştır.

750 yılında Emeviler Abbasiler tarafından yıkılmış ve halifelik merkezi Şam'dan Bağdat'a geçmiştir. Peygamberin amcasının soyundan geldiğini savunan Abbasilerin zayıflaması sonucu merkezi otoriteden kopan Suriye, 877 yılında Mısır'daki Müslüman

⁴ Volkan Aydos ve Meltem Duran, Suriye Ülke Etüdü, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay. 2000,s. 20

⁵ Celalettin Yavuz, Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri, Ankara: Ankara Ticaret Odası Yay. 2005, s.15-16

⁶ Youssef M. Choueiri, Ortadoğu Tarihi(Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften...), İngilizceden çeviren, Fethi Aytuna, İstanbul: İnkılap Kitapevi Yay. 2011. s.11

Türk Devleti olan Tolunoğulları Devleti'ne bağlanmıştır. 905'te Tolunoğulları Devleti'nin yıkılmasından sonra ise Suriye ikiye bölünmüştür. Kuzeyi Halepte'ki Hamdeniler, güneyi ise Mısır'daki İhşidilerin yönetimine girdi. İhşidiler'in devamı olan Fatimiler güneyi de ele geçirerek Suriye'nin tamamına hâkim olmuşlardır.

11. yüzyılda Suriye'ye bir dönem Büyük Selçuklular hakim olmuş, gerçekleşen Haçlı saldırıları nedeniyle bu hakimiyet kısa sürmüştür. 1096-1099 yılları arasında gerçekleştirilen Haçlı Seferleri sonucu İngiliz ve Fransızlar Suriye'nin çeşitli bölgelerinde feodalite rejimine dayanan dükalık ve kontluklar kurmuşlardır.⁷ 1128'de ise Selçuklu emirlerinden İmadeddin Zengi, Kudüs Krallığı'na bağlı Haçlı kuvvetlerini Halep'ten çıkarmıştır. İmadeddin Zengi'den sonra oğlu Nureddin Zengi Suriye'yi tamamıyla geri almıştır.

1171'de Zengilerin bir komutanı olan Selahaddin Eyyubi, Mısır'a girmiş ve Fatımi Devleti'ne son vermiştir. Bölgede Mısır'ı da içine alan güçlü bir devlet kuran Salaheddin Eyyubi 1187'de Hittin Savaşı'nda Haçlılara karşı kesin bir zafer kazanmıştır. Selahattin Eyyubi'nin 1193'te ölümünden sonra Eyyubi Devleti gücünü koruyamamış ve dağılmıştır.⁸

Eyyubilerden sonra bölgede hâkimiyet 1250 yılında Memluklere geçmiştir. 1260 tarihinde Sultan Baybars öncülüğündeki Memlukler, Ayn Calut Savaşı'nda Moğolları yenmiş ve böylece Moğol saldırılarını durdurmuşlardır. Haçlıları bölgeden çıkaran Memlukler böylece Suriye'de hâkimiyeti sağlamışlardır.⁹

15. yüzyılda Osmanlılar ve Memlukler arasında girişilen güç mücadelesi ve gerginleşen ilişkiler Suriye bölgesini çatışma alanı yapmıştır. Çıktığı Mısır Seferi'nde 24 Ağustos 1516'da Mercidabık Savaşı'nda Memlukleri bozguna uğratan Yavuz Sultan Selim, Suriye'yi Osmanlı topraklarına katmıştır. Bu tarihten itibaren de Suriye'de yaklaşık dört yüzyıl boyunca en huzurlu zamanlarını yaşayacağı Osmanlı Dönemi başlamıştır.¹⁰

⁷ Haçlı Seferleri, <http://www.weblopedi.com/hacli-seferleri>

⁸ Volkan Aydos ve Meltem Duran, Suriye Ülke Etüdü, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay., 2000,s.21-22

⁹ Celalettin Yavuz, Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri, Ankara: Ankara Ticaret Odası Yay., 2005,s.42

¹⁰ Volkan Aydos ve Meltem Duran, Suriye Ülke Etüdü, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay., 2000,s. 21-22

1.1.3. Osmanlı Dönemi

Yavuz Sultan Selim'in 1516'da Mercidabık Savaşı'nda Memluk ordusu bozguna uğratıp Suriye ve Filistin'i alması, 1517'de Ridaniye Savaşı sonucu Mısır, Mekke ve Medine'yi alması sonucu Ortadoğu'da Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır.¹¹

Osmanlı Devleti Arap halklarının "Biladu's-Şam" olarak adlandırdıkları Suriye'yi yönetim olarak Şam, Halep, Trablusşam ve Sayda(Akka) olmak üzere dört eyalete ayırmış ve bölgede merkezi otoritesinin sağlam olduğu askeri nitelikte feodal bir sistem kurmuştur. Bununla birlikte yerel topluluklara da belirli ölçüde özerklik tanımış ve yönetimde Arap din adamlarına da yer vermiştir.¹²

16. ve 17. yüzyılda Arap eyaletlerine atanan Türk valilerin yerine 18. yüzyılda çoğunlukla yerel valiler atanmıştır. Bu durum Osmanlının bölgedeki merkezi otoritesini zayıflatmıştır.¹³ Osmanlının otoritesinin zayıflaması sonucu, Fransız Devrimi'nin de etkisiyle, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgede çeşitli isyanlar meydana gelmiştir. Bu durum Avrupa devletlerinin askeri müdahalesine zemin hazırlamıştır.¹⁴ Mısır'a sefer düzenleyen Napolyon Bonapart yönetimindeki Fransız Ordusu, 1799'da Suriye'yi istila etmeye çalışmıştır. Ancak Akka'da, İngilizlerden de destek alan Cezzar Ahmet Paşa kuvvetlerini geçememiştir.¹⁵

Mısır'da kendi hanedanlığını ilan eden Kavalalı Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim Paşa'nın başında bulunduğu bir orduyu Suriye'ye göndererek, 1832'de Suriye topraklarını da yönetimi altına almıştır.¹⁶ Bunun üzerine Suriye topraklarını geri almak için, Osmanlı Devleti bir ordu göndermiştir. Osmanlı Ordusu 1839'da Nizip Savaşı'nda Mehmet Ali Paşa tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Bunun üzerine Avrupa devletleri

¹¹ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze ORTADOĞU (Siyaset, Savaş ve Diplomasi), Cilt 1, İstanbul: Mkm Yay. 2012, s. 57-58

¹² Raymond A. Hinnebusch, "State and Civil Society in Syria", The Middle East Journal, Washington: Indiana University Press, 1993, Vol.47, No.2, p.244.

¹³ Youssef M. Choueiri, Ortadoğu Tarihi(Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften...), İngilizceden çeviren, Fethi Aytuna, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yay. 2011. s.276

¹⁴ Celalettin Yavuz, Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri, Ankara: Ankara Ticaret Odası Yay., 2005,s.54-56

¹⁵ P.M.Holt,Egypt and the Fertile Crescent, 1516-1922: A Political History, ciltsiz(Ithaca: Cornell University Press,1985.

¹⁶ Şinasi Altundal, Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, (Mısır Meselesi 1831-1841), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 1988, s.57.

duruma müdahale etmiş ve bu müdahale sonucu Mehmet Ali Paşa Suriye'den geri çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece Osmanlı yeniden bölgede yönetimi ele geçirmiştir.¹⁷ Fakat bu süre zarfında Mısır yönetimi, Avrupalı diplomatların, misyonerlerin ve tacirlerin ülkeye girmesine izin vererek Suriye'yi tamamen Avrupa nüfuzuna açık hale getirmiştir.¹⁸

19. yüzyılda Osmanlı Devleti Ortadoğu'da reformlar gerçekleştirilmeye başlamıştır. Gerçekleştirilen reform hareketlerine Osmanlı'nın, Ortadoğu'da çıkabilecek karışıklıklara ve Sovyet tehlikesine karşı batı ülkelerini yanına çekme gayreti olarak bakılabilir. Ancak, bu reformlarla Hristiyanlara Müslümanlarla eşit haklar verilmiş olması, Suriye'de Müslümanlar arasında tepkiye neden olmuştur. Batılı devletler de durumdan istifade ederek bölgedeki gerilimin artmasında etkili olmuştur. Etnik temelli çatışmalara dini temelli çatışmalar da eklenmiş, Marunî ve Dürzîler arasında gerçekleşen savaşların yanında, bu kez de Müslümanların, Hristiyan ve Dürzîler ile çatışmaları görülmeye başlanmıştır.¹⁹ Bununla birlikte II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki liderlerinin bölgede izlediği sert politikalar, Arap milliyetçiliğine dayanan muhalefetin Suriye'de gelişmesine zemin hazırlamıştır.²⁰

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Osmanlı Devleti Mısır-Suriye-Hicaz cephesine komutan olarak Bahriye Nazırı Cemal Paşa'yı bölgeye göndermiştir. Bölgede gözlemler yapan Cemal Paşa, İngiliz ve Fransızların bazı Arap liderler ile işbirliği içerisinde olduğunu gözlemlemiştir. Bunun üzerine o da bölgede oldukça sert politikalar izlemiştir. İzlenen bu sert politikalar Arap milliyetçilik hareketlerinin yoğunlaşmasına sebep olmuştur.²¹ Böylelikle Batılı devletler açısından Arapları, Osmanlı karşıtlığında birleştirmek ve örgütlemek kolay olmuştur. İngiliz casusu Lawrence, Cemal Paşa'nın bölgedeki politikalarını şu şekilde değerlendirmektedir; *"Suriye'deki tüm sınıfları,*

¹⁷ Tahsin Ünal, Türk Siyasi Tarihi (1700-1958), Ankara: Emel Yay., 1977, s.200-201.

¹⁸ Youssef M. Choueiri, Ortadoğu Tarihi(Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften...), İngilizceden çeviren, Fethi Aytuna, İstanbul: İnkılap Kitapevi Yay. 2011. s.276

¹⁹ A.Haluk ÜLMAN, 1860-1861 Suriye Buhranı: Osmanlı Diplomasisinden Bir Önek Olay, Ankara, 1966, s.175

²⁰ V.Aydos ve M.Duran, Suriye Ülke Etüdü,s.22

²¹ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze ORTADOĞU (Siyaset, Savaş ve Diplomasi), Cilt 1, İstanbul: Mkm Yay. 2012, s.133

*koşulları ve inançları birleştirerek ortak bir sefaletin ve korkunun baskısı altına almıştı. Böylelikle de planlı bir isyanı mümkün hale getirmişti."*²²

Bununla birlikte İngilizlerden bağımsızlık sözü alan Şerif Hüseyin başta olmak üzere bazı Arap kabilelerinin ayaklanması ve Osmanlıya karşı İngilizlerin yayında yer almaları Cemal Paşa'nın gözlemlerinin haklılığını göstermiştir. Nitekim 1918'de İngiliz birlikleri, Hicaz'daki Şerif Hüseyin'in büyük oğlu Faysal öncülüğündeki Arap ordusunun da desteğiyle Suriye bölgesini işgal etmişlerdir. Osmanlı Ekim ayında Suriye'yi terk etmesinden sonra Şam'a giren Faysal, bölgede İngilizlerin desteğiyle kendisinin başta olduğu bir Arap hükümeti kurmuştur.

Savaş sırasında İngilizlerden bağımsızlık sözü alarak Osmanlıya isyan eden Arap önderleri, savaş bittikten sonra büyük bir hayal kırıklığı yaşamışlardır. 1920 Mart ayında Şam'da toplanan Suriye Ulusal Kongresi Faysal'ı, Filistin'i de içine alan birleşik Suriye'nin kralı olarak ilan etmiştir. Fakat İtilaf Devletleri'nin aralarında yaptıkları gizli antlaşmalardan Sykes-Picot Anlaşması ile Filistin İngilizlerin, Suriye ve Lübnan da Fransızların manda yönetimine bırakmışlardır.²³ Bunun üzerine harekete geçen Fransız kuvvetleri kısa zamanda Suriye'yi denetim altına almışlardır.²⁴ Böylece Suriye'de birçok çatışmanın, ayaklanmanın yaşanacağı yaklaşık 25 yıllık Fransız Manda Dönemi başlamıştır.

1.1.4. Fransız Manda Dönemi

Osmanlı güç bileşenlerinin zayıflamaya başladığı 19. yy başlarından itibaren sahneye farklı aktörler çıkmaya başlamıştır. Bu aktörlerden birisi Fransa diğeri de İngiltere olmuştur. Avrupa'daki topraklarının yanında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki tüm topraklarını kaybeden Osmanlı Devleti küçülmüş ve Anadolu'ya hapsedilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'daki toprakları

²² Alan Palmer, Osmanlı İmparatorluğu: Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi,(Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak), İstanbul: Sabah Kitapları, 1995, s.260.

²³ V.Aydos ve M.Duran, Suriye Ülke Etüdü,s.23.

²⁴ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze ORTADOĞU (Siyaset, Savaş ve Diplomasi), Cilt 1, İstanbul: Mkm Yay. 2012, s.134

18.yy'dan itibaren güç kazanan ve bütün dünyada sömürgeler kuran İngiltere ve Fransa arasında paylaşılmıştır.²⁵

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede hakim olan İngiltere ile Fransa Osmanlının Şam Vilayetleri (Bilad eş-Şam) dediği Suriye topraklarını parçalara ayırmıştır. Böylelikle “böl-yönet” stratejileri gereği parçalara ayırdıkları bölgelerin yönetimini kolaylaştırmak istemişlerdir.²⁶ Buna göre, tarihi Suriye topraklarının kuzeyi Fransızlara, güneyi ise İngilizlere bırakıldı. İngilizlerin marifetiyle güneydeki kısımda daha sonra bir Yahudi devleti olarak İsrail kuruldu ve beraberinde Filistin Sorunu ortaya çıkmıştır. Güneyin geri kalanında ise Osmanlılara karşı İngilizlerle işbirliği yapan Haşimi sülalesinin yönetimine bırakılan Ürdün devleti kurulmuştur. Kuzeyde ise Fransızların marifetiyle bir Hristiyan devleti olarak Lübnan, geri kalanında da bir Fransız manda devleti olarak bugünkü Suriye kurulmuştur.²⁷

“Böl-yönet” stratejisini Suriye topraklarında bir kez daha uygulamaya kalkan Fransızlar kuzeyde Nusayri, orta bölümlerde Sünni ve güneyde Dürzi devletlerinden oluşan federal, sekteryen ve parçalı bir devlet kurmak istemişlerdir.²⁸ Ancak bunu uygulamaya koyamayınca Lübnan dışında kalan kısımda ülkeyi Halep, Şam, Lazkiye, İskenderun ve Dürzi Dağı olmak üzere beş yarı özerk idari/siyasi birim olarak düzenlediler. Lazkiye Nusayrilere, İskenderun Türklere, Dürzi Dağı Dürzilere, Halep ve Şam da Sünni Araplara olmak üzere her biri ayrı bir etnik grubun kontrolüne bırakılmıştır.²⁹

²⁵ Raymond Hinnebusch, *Syria: Revolution from Above*, New York: Routledge, 2001, s. 18

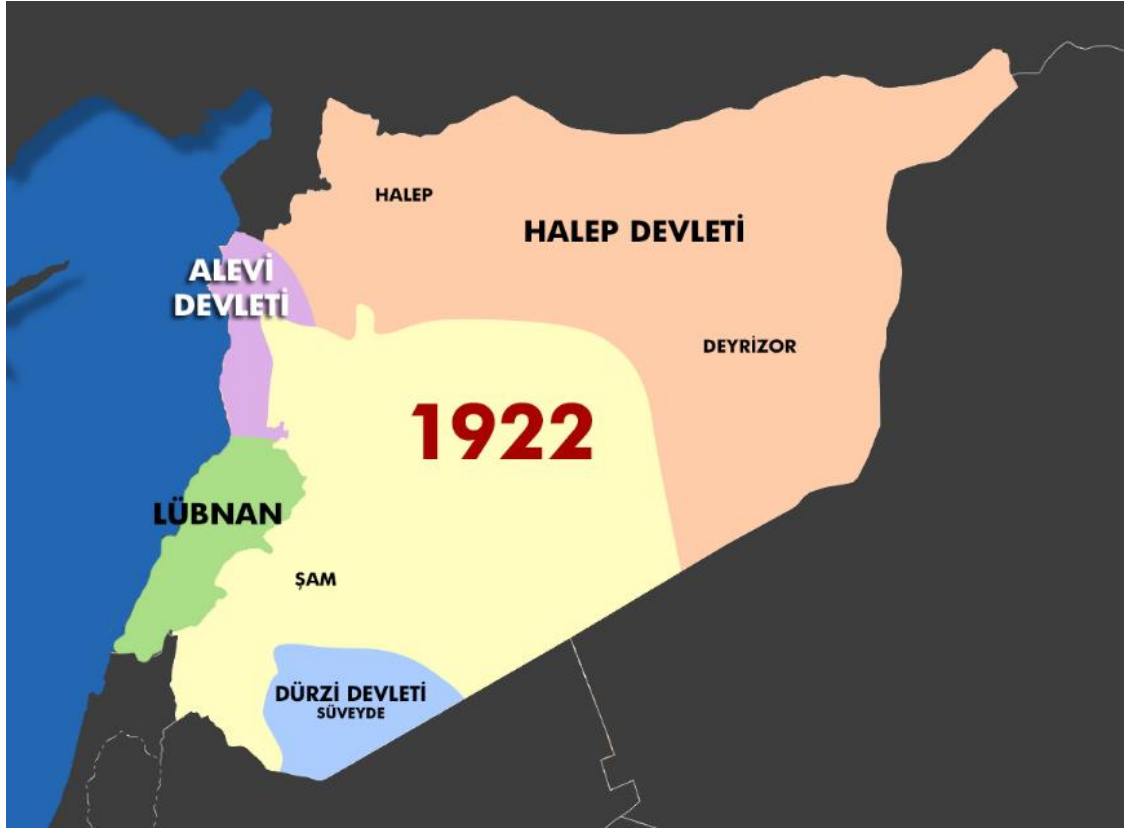
²⁶ Özden Zeynep Oktav, *Limits of Relations with the West: Turkey, Syria and Iran*, İstanbul: Beta Basım A. Ş., 2008, s. 78

²⁷ Anoushiravan Ehtemshami ve Raymond A. Hinnebusch, *Syria and Iran: Middle Powers in a Penetrated System*, London: Routledge, 1997, s. 57

²⁸ Kerim Yıldız, *The Kurds in Syria: The Forgetton People*, Londra: Pluto Press, 2005, s. 28.

²⁹ M. Graeme Bannerman, “Syrian Arab Republic,” iç. David E. Long ve Bernard Reich (eds.), *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*, Boulder, CO: Westview Press, 1995, ss. 198-219, s. 201.

Harita1: Fransız Manda Yönetiminde Suriye³⁰

Fransızların ihanetine uğradıklarını düşünen Suriye halkı 1920’li yıllarda yerel ölçekte, fakat koordineli ve ortak bir amaçları olmayan pek çok isyan gerçekleştirdiler. Şeyh Salih bin Ali liderliğindeki Nusayriler kuzeyde, Şeyh İsmail Harir Havran’da, Sultan Paşa el-Atraş liderliğindeki Dürziler ise güneyde Fransızlara karşı isyan ettiler.

Bağımsızlığa giden yolda en önemli etkenlerden biri uyanan Arap milliyetçiliği fikri olmuştur. Uyanan Arap milliyetçiliğinin fikri zeminini Avrupa ve ABD’li eğitimcilerin etkisiyle şekillenen üniversitelerde atılmıştır. Bu üniversitelerde verilen Arap tarihi, dili ve edebiyatı gibi derslerde milliyetçilik üzerine yapılan çalışmalar bu fikrin yeşermesinde etkili olmuştur.³¹ Filizlenen milliyetçilik fikri çeşitli oluşumları da beraberinde getirmiştir. Bu oluşumlardan bazıları şunlardır³²;

³⁰ <http://www.brifingodasi.com/suriye-ic-savasi/>

³¹ Mehmet Akif Okur, Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası, bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, 2009, sayı:48, s.138

³² Yrd. Doç. Dr. Ömer Osman Umar, Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi,1994, s.94-136

El-Cemiyetü's-Şarkıyye (Şark Cemiyeti): Misyonerlerin yardımıyla kurulan bir cemiyettir. Tüm üyeleri Hristiyan veya başka inançtan olan yabancılarıdır.

El Cemiyetü'l İlmiyetü's Suriyye (Suriye İlim Cemiyeti): El Bustani³³ ve İbrahim Yazıcı'nın³⁴ fikirleri doğrultusunda kurulmuş, Araplara milli bilinçlerini kazandırmayı amaçlamıştır. Müslüman ve Hristiyan Arapların öne çıktığı cemiyette farklı etnikte ve mezhepte olan kişiler de vardır.

El Külliyyetü's Suriyye li Protestaniyye (Suriye Protestan Birliği): Beyrut'ta bulunan Amerikan Koleji öğrencileri tarafından kurulmuştur.

Rabitatü'l Vatan'il Arabi (Arap Vatani Birliği): Paris'te öğrenci olan Necip Azuri³⁵ tarafından Arapların bağımsızlığına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur.

Cemiyet'ün Nehdetü'l Arabiye (Arap Kalkınma Cemiyeti): İstanbul'da Suriyeliler ve Lübnanlılar tarafından kurulmuştur. Gerçek niyetlerini belli etmeyen bu cemiyet adem-i merkeziyetçiliği şiddetli bir tarzda savunmuş ve kişisel hakların iyileştirilmesi için çalışmıştır.

Suriye Diriliş Cemiyeti: İstanbul'da kurulan cemiyetlerdendir. Arap kültüründen habersiz Osmanlı vatandaşlarına bu kültürü anlatmak için kurulmuştur. Arap kültürünün canlandırılması ve Arap toplumunun kalkındırılmasını amaçlamıştır.

El Müntediü'l Edebi'l Arabi (Arap Edebiyatçıları Kulübü): Arap edebiyatına katkıda bulunmak için kurulmuş ancak milliyetçilik kavramının yerleşmesi için çaba sarf etmiştir.

Hizbu'l La Merkeziyeti'l İdariyyeti'l Osmani (Osmanlı İdaresi Adem-i Merkeziyet Partisi): Prens Sabahattin'in fikirlerini desteklemiş ve Suriye Devleti'nin kendi işlerinde serbest olabilmesi doğrultusunda faaliyet göstermiştir. 1913'de Balkan

³³ Butrus el-Bustani: 1819-1883 yılları arasında yaşamış bir Arap yazar ve bilimcidir.. 19.yy'da Mısır'da başlayıp Ortadoğu'ya yayılan Arap Rönesansı'nın en önemli figürlerindendir.

³⁴ 1847-1906 yılları arasında yaşamıştır. Arap uyanış hareketinin öncülerinden Nazif el-Yazıcı'nın oğludur. Batı'nın gelişmek için ihtiyacı olan her şeyi Araplardan aldığını, Arapların tekrar eski günlerine geri gitmesi için özgürlüklerini kazanmaları gerektiğini savunan bir Arap aydınıdır.

³⁵ Suriyeli bir Hristiyan olan Arap Milliyetçiliğini savunan aydınlardan biridir.

savaşlarından sonra meydana gelen ıslahatların devlet yönetiminde yapılması fikrini desteklemiş, bu yönde çalışmalarda bulunmak amacıyla kurulmuş bir oluşumdur.

El Cemiyetü'l Umumiyyetü'l Islahiyye (Umumi Islahat Cemiyeti): Liberal eğilimli kuruluşlar arasında sayılmaktadır. Hristiyanların yönetimde kadrolarında fazla olduğu bir cemiyettir. Osmanlı'da bütün reform isteklerinde başrolde Hristiyan oluşumların olduklarını düşünürsek, cemiyet yönetiminde ve içinde Hristiyanların varlığı önemlidir. Özellikle Balkan savaşlarında uğranılan mağlubiyetin uyandırdığı derin tesir neticesinde kurulmuş olan bir dernek olmasıyla da ayrı bir öneme taşımaktadır.

Cemiyetü'l Arabiyye el-Fetat (Arap Gençler Cemiyeti): 1909'da Paris'te kurulmuştur. Kuruluşunun ilk dönemlerinde ayrılık fikri ön planda yoktur. Daha ziyade Arap kültürünün canlandırılması ve Arapların uyanışı üzerinde çalışmıştır. En önemli faaliyeti Adem-i Merkeziyetçilik Cemiyeti ile birlikte Paris'te düzenledikleri Arap Kongresi'dir.

El Ahd (Yemin): Meydana gelen oluşumlar arasında askeri faaliyetlere karışan grupların en önemlisidir. Mensupları arasında Osmanlı ordusunda görev yapmış olan güvenilir Arap subaylar da vardır. İstedikleri mutlak bir Arap bağımsızlığıdır. Bu yolda silahlı mücadeleyi de kabul etmektedirler. Daha çok hak ettiği yere gelemediğini düşünen askerlerin üye olduğu bir örgüttür. İdeolojilerinde hakim olan düşünce Türklerin İslam'a hakkıyla önderlik yapamadıklarıdır.

Cemiyetü's Sevriyyetü'l Arabiyye (Arap Ayaklanma Cemiyeti): Dini ve milli kavramların sıkça kullanıldığı cemiyetlerden birisidir. Suriye Devleti'nin yöneticilerinden Hakkı El-Azm kuruluşuna iştirak etmiştir. Kudüs, Lübnan ve Lazkiye'de şubeleri bulunan bu cemiyet Arapların bağımsızlığı yönünde önemli görevler yapmış cemiyetlerden birisidir.

Milliyetçilik duygusunu bölgede tetikleyen bir diğer etken de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bölgede uyguladığı sert yönetimdir. Cemal Paşa'nın baskıcı politikaları Osmanlı karşıtı duyguları tetiklemiş ve bölgede milliyetçilik duygusunu beslemiştir. Bölgede İngiltere ile güç ve sömürge mücadelesi veren Fransa da Araplardaki bu

milliyetçilik duygusunu kontrol etmek istemiştir. Dini ve etnik azınlıkları destekleyen Fransızlar, Arapların istediği adem-i merkeziyetçilik fikrini tetikleyerek Fransa'ya olan sempatiyi arttırmak istemiştir.

Suriye'nin geçici bağımsızlığına zemin hazırlayan gelişmeler ise İngilizler tarafından başlatılmıştır. Kendisine Arapların bütününe temsil ettiğini söyledikleri Hicaz Emiri Şerif Hüseyin ile bağlantıya geçmiş ve Osmanlı'ya isyan etmesi karşılığında bağımsızlık sözü vermişlerdir. Bu şartlarda İngilizlerin çağrısını kabul eden Şerif Hüseyin 5 Haziran 1918'de Osmanlı'ya karşı isyan başlatmıştır. 1918'de Faysal'ın başında olduğu Suriye kuvvetleri Şam'a girmiş ve Suriye'de yaklaşık 2 yıl sürecek olan geçici bağımsızlık başlamıştır.³⁶

Mart 1920'de Büyük Suriye Kongresi tarafından Suriye Kralı ilan edilen Faysal ülkede bir inşa süreci başlatmıştır. Arapça resmi dil olarak ilan edilmiş, üniversite düzeyinde okullar açılmış, çok sayıda memur kamu hizmetlerine alınmış ve anayasa hazırlanması için bir komisyon kurulmuştur.³⁷

Faysal cephesinde ülkede inşa süreci yaşanırken, Rusya'da gerçekleşen Bolşevik İhtilali sonucu Sovyetlerin açıkladıkları 1. Dünya Savaşı döneminde müttefiklerin aralarında imzaladıkları gizli antlaşmalar acı gerçeği ortaya koyuyordu. İngilizler Şerif Hüseyin'e verdikleri bağımsızlık sözünden altı ay sonra imzaladıkları Sykos-Picot Antlaşması ile Suriye ve Lübnan'ı Fransızlara bırakıyordu. Osmanlı ile yapılacak olan Sevr Antlaşması'nın şartlarının hazırlanması için 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında San Remo Konferansı gerçekleştirilmiştir. San Remo Konferansı'nda alınan kararlardan birisi de Suriye'de A tipi bir manda sistemi kurularak Fransa yönetimine bırakılması olmuştur. Suriye'nin Fransız mandası olarak kabul edilmesinden sonra 1920 yılı Temmuz ayında Fransızlar Şam'a girmiş ve Kral Faysal Avrupa'ya kaçmak zorunda kalmıştır.³⁸

³⁶ Mehmet Akif Okur, Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası, bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, 2009, sayı:48, s.139-140

³⁷ Zeine N. Zeine, The Struggle for Arab Independence, Western Diplomacy and the Rise and Fall of Faisal's Kingdom in Syria, New York, Caravan Books, 1977, s. 128-129

³⁸ Mehmet Akif Okur, Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası, bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, 2009, sayı:48, s.140-141

San Remo Konferansı'ndan sonra da bölgede İngiltere ve Fransa arasındaki çekişme devam etmiştir. Bu çekişmede İngilizlerin Arap milliyetçiliği fikrini kendi aleyhlerinde kullanmasından endişe eden Fransız yönetimi dini ve etnik milliyetçilik duygularını azaltmaya ve kontrol etmeye yönelik politikalar uygulamıştır. Bu çerçevede Arap milliyetçiliğini azaltmak üzere federe bir devlet yapısı öngörmüştür. Kuzeyde bir Alevi devleti, merkezde Sünni devleti ve güneyde de bir Dürzi devleti olmak üzere mezheplere dayalı üçlü bir devlet yapısı kurmak istemiştir. Planlarına göre bu üç devlet Federal Suriye Devleti çatısı altında birleştirilecektir.³⁹

Dini ve bölgesel farklılıkları dikkate alan Fransa, Dürzilerin yoğun olarak yaşadığı bölgeyi Cebel-i Dürzi, Alevilerin yoğun olarak yaşadığı Cebel-i Nusayriye bölgesini de Lazkiye devleti olarak otonom bölgeler olarak oluşturdu. Bununla birlikte Halep, Şam ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı İskenderun bölgeleri de farklı otonom bölgeler olarak kurulmuştur. Lübnan çevresinde ise Hristiyan bir devlet oluşturulmuştur. Bu şekilde Arap milliyetçiliğinin önüne geçmek isteyen Fransa bu amaç doğrultusunda sert baskıcı politikalar uygulamıştır.

Fransa'nın uyguladığı baskıcı politikalar çeşitli tepkileri de beraberinde getirmiş ve 1925 ve 1927 arasında gerçekleşen büyük isyanlarda 6000'den fazla insan hayatını kaybetmiştir. Ancak 1920'lerde gerçekleşen bu isyanlar Suriye'nin bağımsızlığını kazanmaya yönelik olmaktan ziyade Aleviler, Dürziler ve Bedeviler gibi grupların yabancı müdahalesine karşı gerçekleştirmiş oldukları ayrı ayrı kitlesel hareketler mesabesinde dir.⁴⁰

Şam merkezli isyanlarda ise milliyetçilik ve bağımsızlık fikirlerinin biraz daha ön planda olduğu görülmektedir. Bu isyanlarda Büyük Suriye'nin bölünmesine karşı çıkılmış ve Fransa'nın A tipi manda yönetiminin gereği olan ve Suriye'yi bağımsızlığa götürecek anayasayı yapmaması isyanların şiddetini arttırmıştır. 1925'te başlayan isyanda 1927 yılı sonuna doğru Sultan Paşa el-Atraş liderliğindeki milliyetçiler Şam'ı işgal etmişlerdir. İsyancıların Şam'a ulaşması üzerine Fransa Şam'ı bombalamış ve böylece isyanı bastırmıştır. Suriye'de isyanların yaygın olmasının bir sebebi de

³⁹ Suriye Siyasi Tarihi, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/suriye/2012/05/29/6619/suriye-siyasi-tarihi>

⁴⁰ Salma Mardam Bey, Syria's Quest For Independence, Beyrut:Ithaca Press, 1994, s.11

İngiltere'nin Irak'a tanıdığı hakların Fransa tarafından Suriye'ye bir türlü verilmiyor oluşu olmuştur.

İsyanları bastıran ve düzeni yeniden sağlayan Fransız yönetimi manda yönetiminin gereklerinden olan Suriye'yi bağımsızlığa götürecektir. Bu bağlamda İbrahim Hannan ve Haşim el-Atasi'nin başında olduğu el-Kitle el-Vataniyye (Milli Cephe) grubunun kurulmasına müsaade etmiştir. Kurucu meclis seçimleri yapılmış ve Suriye'yi bağımsızlığa taşıyacak bir anayasa hazırlanmıştır. Fakat hazırlanan anayasa Suriye'nin bütünleşmesini ve bağımsızlığını içerdiği buna karşı Fransız manda yönetimine izin vermediği için Fransa tarafından yürürlüğe konulmamıştır. Aynı zamanda Fransız manda yönetimi meclis çalışmalarını süresiz tatil etmiş ve 1933 yılında da parlamentoyu kapatmıştır.⁴¹

1935'ten sonra Fransa hükümeti kendi manda yönetimi altında bulunan ülkelere karşı önemli değişiklikler yapmıştır. 1936 yılı sonunda Haşim el-Atasi tarafından kurulan hükümet Fransız yönetimi tarafından tanınmıştır. Suriye'nin bağımsızlığının tanınması anlamına gelen bu olay sonucu Alevi ve Dürzi bölgeleri özel bir yapılanma çerçevesinde Suriye'ye dahil edilmiştir. Bununla birlikte Lübnan da ayrı bir devlet kabul edilmiştir. Ayrıca Fransız yönetimi Türkiye'nin isteği doğrultusunda Türk nüfusunun fazla olduğu İskenderun Sancağının ayrı bir yönetime kavuşturulmasını kabul etmiştir. 1937'de de Cebel-i Dürzi ve Lazkiye bölgeleri Suriye hükümetine bağlanmıştır.⁴²

İlerleyen yıllarda Milli Cephe öncülüğünde Suriye'nin bağımsızlık mücadelesi devam etmiştir. Fakat iktidarda söz sahibi olmaya başlayan Milli Cephe zamanla yetersiz görülmüş ve eleştirilmeye başlamıştır. Zamanla eleştirilerin dozu artmış ve protestolara dönüşmüştür. Gösteriler sonunda devlet başkanı olan Haşim el-Atasi istifa etmek zorunda kalmıştır. Parlamento feshedilmiş, Cebel-i Dürzi ve Lazkiye yeniden Suriye'den ayrılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra 1940 yılında Fransa'daki Vichy hükümeti, Almanya'ya teslim olmuş, böylece Suriye'nin yönetimi de Alman

⁴¹ Peter A. Shambrook, French Imperialism in Syria 1927-1936, Lebanon: Ithaca Press, 1998, s.20-23

⁴² Suriye Siyasi Tarihi, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/suriye/2012/05/29/6619/suriye-siyasi-tarihi>

hükümetinin denetimine geçmiştir. 1941’de Ürdün’de bulunan Arap askerleri tarafından da desteklenen Fransız ve İngiliz askerleri, Vichy kuvvetlerine karşı gerçekleştirdikleri ortak bir harekâtla Suriye’yi geri almışlardır. Bu olaydan sonra Fransa, Suriye’ye bağımsızlık sözü vermiştir. Bununla birlikte Fransa tarafından resmi olarak bitirilinceye kadar manda yönetiminin devam etmesini istemiştir.⁴³ 1943’te seçimlerin yapılmasına müsaade edilmiş ve yapılan seçimleri Fransa karşıtı Milli Cephe kazanmıştır. Şükrü el-Kuvvetli Suriye Devlet başkanı seçilmiştir.⁴⁴

1943 yılında bağımsız olmakla birlikte Suriye’de manda yönetimi devam etmiştir. Suriye, 1944 yılında Temmuz ayında Sovyetler Birliği, Eylül ayında Amerika Birleşik Devletleri (ABD), ertesi yıl da İngiltere tarafından bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır. Suriye hükümeti, 1945 yılı Ocak ayında milli bir ordu kurma kararı almış ve Şubat ayında ittifak devletlerine karşı savaş ilan etmiştir. Mart ayında kurucu üye sıfatıyla Birleşmiş Milletler(BM)’ye kabul edilen Suriye, Nisan ayında ise Arap Ligi anlaşmasını imzalamıştır. Fransız ordusu, 17 Nisan 1946 tarihinde tüm askeri birliklerini Suriye’den çekmiştir. Suriye’de 25 yıldır devam eden Fransız manda yönetimi böylece sona ermiş ve Suriye tam bağımsız bir ülke olmuştur.⁴⁵

1.1.5. Bağımsızlık Dönemi

1.1.5.1. Askeri Darbeler Dönemi (1946-1970)

1943’te resmi, 1946’da ise Fransa’nın tamamen çekilmesiyle fiili olarak bağımsız olan Suriye, bağımsızlığın ilk yıllarını çalkantılı bir şekilde geçirmiştir. 1948’de kurulan İsrail, Suriye dış politikasının birinci konusu olmuştur. İsrail kurulduktan kısa bir zaman sonra gerçekleşen 1948 Arap-İsrail Savaşı’nda Arapların İsrail’e yenilmesi Suriye’deki istikrarsızlığın başlangıç sebeplerinin başında gelmiştir. Dış düşmanı yenmede oluşturulan gruplar ve liderler arasındaki birliktelik, Fransa’nın ülkeyi terk etmesinden sonra bozulmuştur. İsrail yenilgisinden sonra Suriye’de bir gelenek haline dönüşen askeri darbeler dönemi yaşanmıştır.

⁴³ Mehmet Akif Okur, Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası, Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, 2009, sayı:48, s.149

⁴⁴ Philip S. Khoury, Syria and the French Mandate, London. I. B. Taurus Co.Ltd. Publishers, 1987,p.583.

⁴⁵ Mehmet Akif Okur, Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası, Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, 2009, sayı:48, s.151-152

İlk askeri darbe 30 Mart 1949'da Sünni generallerden biri olan Albay Hüsnü Zaim tarafından gerçekleştirilmiştir. Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency-CIA) tarafından desteklendiği de bilinen darbenin sonrasında Albay Hüsnü Zaim, parlamentoyu feshederek, kendisini Cumhurbaşkanı olarak ilan etmiştir.⁴⁶

Albay Hüsnü Zaim darbesinin üzerinden bir yıl geçmeden üst üste iki darbe gerçekleşmiştir. İlk Albay Sami Hinnavi tarafından 14 Ağustos 1949'da gerçekleştirilmiş ve Hüsnü Zaim yönetimi eline alan Sami Hinnavi tarafından idam ettirilmiştir. İkincisi ise aynı yılın 19 Aralık 1949 tarihinde, Büyük Suriye fikrinin bir gereği olarak Irak'la birleşme fikri doğrultusunda önemli adımlar atıldığı bir dönemde yapılmıştır. Bu darbeyi ise Albay Edip Çiçekli, ülke çıkarları aleyhinde Irak ile işbirliği yaptığını iddia ettiği Albay Sami Hinnavi'ye karşı düzenlemiş ve yönetime el koymuştur.⁴⁷

İktidarı ele geçiren Edip Çiçekli, tüm siyasi partileri yasaklayarak oldukça merkezi bir askeri diktatörlük kurmuştur. 1951'de Genel Kurmay Başkanı, ardından da Devlet başkanı seçilen Edip Çiçekli, 1953'te yönetim sistemini başkanlık sistemiyle yönetilen bir cumhuriyet olarak ilan etmiş ve 10 Temmuz 1953'te yapılan referandum sonucunda Cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁴⁸

25 Şubat 1954'te ise yine bir albay olan Faysal El-Atasi, Edip Çiçekli'ye karşı bir darbe gerçekleştirmiş ve darbe sonunda yönetim sivilere devredilmiştir. Gerçekleştirilen seçimler sonucunda Millet Partisi ve Halk Partisi koalisyon kurmuş ve iktidara gelmiştir.⁴⁹ Gerçekleşen bu son darbede ise Suriye'de yeni bir aktör olarak Baas Partisi önemli bir rol oynamıştır.⁵⁰ 1954 seçimlerinde 16 milletvekili çıkaran Baas Partisi yönetimde etkili olmaya başlamıştır.

⁴⁶ S.Akdemir, "Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü", Avrasya Dosyası (Arap Özel), c.6, sayı:1, ilkbahar 2000, Asam Yayınları s.211-213

⁴⁷ Kamel Abu Jaber, Arap Baas Sosyalist Partisi, (Çev. Ahmet Ersoy), Ankara: Altınok Matbaası, 1970, s.38.

⁴⁸ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze ORTADOĞU (Siyaset, Savaş ve Diplomasi), Cilt 1, İstanbul: Mkm Yay. 2012, s.139

⁴⁹ Doğan Şentürk, Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın Baas'ı, İstanbul: Alfa Yay., 2003, s.13.

⁵⁰ Sabahattin Şen, Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi, İstanbul, Birey Yay., 2004, s.192

1954 yılı sonlarında Suriye, Sovyetler Birliği ile yakınlaşmaya başlamıştır. 1955'te ise Mısır ile askeri ittifak anlaşması yapılmıştır. Suriye batı tehdidine karşı Sovyetlere daha çok yaklaşma ihtiyaı hissetmiş ve 1957'den itibaren Sovyetler tarafından yoğun bir şekilde silahlandırılmaya başlamıştır.⁵¹ 1958'de ise Suriye ve Mısır birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyetleri(BAC)'ni kurmuştur. Baas Partisi'nin de kurulması için aktif bir şekilde rol aldığı BAC, Mısır'ın izlediği politikalar yüzünden çok fazla yürümemiş ve 1961 yılında Suriye'de Albay Kerim el-Nahlavi liderliğinde gerçekleşen bir darbe ile Birleşik Arap Cumhuriyeti sona ermiştir.

1961 darbesinden sonra yönetimde sağa kayış başlamıştır. Aralık 1961'de kurucu meclis oluşturmak için seçime gidilmiştir Baas Partisi ve Nasır yanlısı grup seçimlere katılmamış, seçim sonunda yeni kurulan meclis devlet başkanı olarak Nazım el-Kudsi'yi seçmiştir. 28 Mart 1962 tarihinde yeni bir askeri darbe gerçekleşmiş ve yönetim istifa etmek zorunda kalmıştır. Ancak, gerçekleşen darbe karşıtı gösteriler sonucu, darbeci yedi subay sürgüne gönderilmiş ve Nazım el-Kudsi tekrar devlet başkanı olmuştur.

Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin dağılması ile Suriye'de Nasır yanlısı ve karşıtı gruplar arasındaki çatışmalar yüzünden siyasi istikrar sağlanamamıştır. 8 Mart 1963'te Baasıların öncülük ettiği bir darbe gerçekleşmiştir. Darbe sonrası General Emin Hafız devlet başkanı olurken, başbakanlık koltuğuna Baas Partisi'nin kurucularından olan Salah Bitar oturmuştur. Yeni iktidar Nasır yanlılarının bürokrasi ve ordu içindeki etkinliklerini kırarak Nasırcıları görevlerinden uzaklaştırmıştır.⁵² 1961 darbesiyle birlikte başlayan sağa kayış, 1963'te Baasılara yakın subayların yönetimi ele geçirmesiyle durmuş ve Suriye Baasıların denetimi altına girmiştir.

1966'ya kadar Baas iktidarına karşı da darbe girişimleri olmuş fakat başarılı olamamıştır. 1966 yılında ise Salah Cedid öncülüğünde gerçekleştirilen darbe ile Sünni olan Emin Hafız yönetimden uzaklaştırılmıştır. Baas Partisi içinde gerçekleşen bu darbe sonrası Baas'ın kurucuları olan Salah Bitar ve Mişel Eflak'ın da içinde bulunduğu birçok Baas lideri tutuklanmış ve yönetim Baas içindeki radikal solcuların eline

⁵¹ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze ORTADOğU (Siyaset, Savaş ve Diplomasi), Cilt 1, İstanbul: Mkm Yay. 2012, s.140

⁵² Muhittin Ataman, Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum, SETA RAPOR, www.setav.org Nisan 2012, s.9

geçmiştir. Nurettin Attasi devlet başkanı olurken, Hava Kuvvetleri Komutanı ve aynı zamanda Savunma Bakanı olan General Hafız Esad da ülkenin en güçlü kişilerinden birisi olmuştur.⁵³

1967’de Golan Tepeleri’nin İsrail’e kaptırıldığı Arap-İsrail Savaşı’nın kaybedilmesi Baasçılar arasında tekrar bir ayrışmaya yol açmıştır. 16 Kasım 1970 tarihinde Savunma Bakanı General Hafız Esad önderliğinde, Salah Cedid yönetimine karşı darbe gerçekleştirilmiştir. Darbe sonrası Salah Cedid başta olmak üzere birçok Hükümet üyesi tutuklanmış ve parti içindeki komünist kesim tasfiye edilmiştir. Ahmed Habib devlet başkanı olurken, Hafız Esad da başbakanlık ve parti genel sekreterliği görevine getirilmiştir.⁵⁴ 1971’de yapılan referandum sonucu ise oyların %99,2’sini alan Hafız Esad devlet başkanı olarak seçildi.

1.1.5.2. Hafız Esad Dönemi (1971-2000)

1971’den itibaren Suriye’de Baas Partisi tek söz sahibi olmaya başlamıştır. Hafız Esad, hem rejimi güçlendirmek hem de potansiyel muhalefeti etkisiz hale getirmek için Ulusal İlerici Cephe’yi kurdu.⁵⁵ 7 Mart 1972’de kurulan Ulusal İlerici Cephe hem Baas’ı hem de Baas dışındaki Suriye Arap Sosyalist Birliği, Sosyalist Birlik Hareketi, Arap Sosyalist Partisi ve Cemal Attasi’nin önderliğindeki Nasırcı grubu içine alıyordu.

1973’te Suriye’nin daimi anayasası halkoylamasıyla kabul edildi. Bu anayasa rejime hukuki boyut kazandırmakla birlikte, Esad’ın otoritesini daha da güçlendirmiştir. Ayrıca bu anayasa ile Baas Partisi anayasal bir kurum olarak, ülkenin ve rejimin tek siyasal otoritesi olarak ilan edilmiş ve sistem içinde başka bir siyasi partinin kurulmasına izin verilmemiştir.⁵⁶

Yapılan düzenlemelerle otoritesini güçlendiren Esad yönetimi, Sovyet tipi bir Sosyalist Dönüşüm gerçekleştirmiş ve bütün kurumları kendisine bağlamıştır. Bunun gereği olarak ekonomi sektörlerinde devletleştirme ve millileştirme yönünde politikalar

⁵³ Dr. Ahmet Kıymaz, Arap Baharında Kışta Açan Çiçek SURIYE, Ankara, Sarkaç Yayınları, 2012, s.23

⁵⁴ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze ORTADOĞU (Siyaset, Savaş ve Diplomasi), Cilt 1, İstanbul: Mkm Yay. 2012, s.143

⁵⁵ Alan George, Syria: Neither Bread nor Freedom, Londra, Zed Books, 2003, p. 87.

⁵⁶ Dr. Cantürk Caner, “Suriye Baas Partisi: İdeoloji, Örgüt, İktidar”, Editör: Barış Adıbelli, Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde ARAP BAHARI VE SURIYE, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık. 2012, s.37

izlenmiştir. Sosyal devlet olarak sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler devlet tekeline alınmıştır.⁵⁷ Esad iktidarını güçlü tutmak için tüm yönetim kademelerine yakınlarını ve güvendiği isimleri atamıştır. Kürtler ve Türkmenler zamanla yönetimden uzaklaştırılırken bürokrasi, askeri ve istihbarat alanlarında tüm kritik yerleri bu isimlerle doldurmuş ve Suriye küçük bir Nusayri(Alevi) azınlık tarafından yönetilir olmuştur.

İç politikada bu şekilde gücü elinde toplayan Esad, diğer taraftan İsrail karşıtı politikalar izleyerek de siyasal olarak bölgede aktif bir rol oynamıştır. 1973 yılında İsrail'e karşı elde edilen göreceli zafer de Esad'ın otoritesini güçlendirmiştir. 1978 yılında yapılan seçimlerde tekrar devlet başkanı seçilmiştir

1978-79 yıllarında Mısır'ın İsrail ile görüşüp anlaşması Suriye açısından önemli bir müttefikin kaybı olmakla birlikte, Arap dünyasına liderlik etme konusunda ise avantaj sağlamıştır. Suriye, Mısır'ın Arap Birliği'nden çıkarılmasına öncülük etmiştir. İsrail ile Mücadele'de yalnız kalmak istemeyen Suriye Lübnan, Ürdün ve Filistin Kurtuluş Örgütü üzerinde denetim kurmaya başlamıştır.⁵⁸

1980'li yıllar Hafız Esad'ın hem iç hem de dış politikada etkisinin oldukça arttığı yıllar olmuştur. 1980'de Sovyetler Birliği ile 20 yıllık "Dostluk ve Birlikte Antlaşması" imzalanmış ve Suriye, Sovyetler tarafından yoğun şekilde silahlandırılmaya başlamıştır. Bunun bir sonucu olarak Suriye'de, Arap milliyetçiliği politikalarının yerini "Büyük Suriye" yönünde atılacak adımlar almıştır.⁵⁹ 1980-1988 yılları arasında gerçekleşen İran-Irak Savaşı'nda da diğer Arap ülkelerinin aksine, Suriye İran'dan taraf olmuştur.

Hafız Esad tek adam olarak bu kadar güçlenirken, çoğunluğu Sünni olan Suriye'de ciddi bir muhalefetle de karşılaşmıştır. İlk tepkiler 1973'te Hama ve Humus'ta gerçekleşen gösteriler olmuştur. 1976'da da ciddi bir ayaklanma gerçekleştirilmiş fakat ikisi de bastırılmıştır. 1982'de yine Hama'da Müslüman Kardeşler öncülüğünde başlayan ayaklanma Hafız Esad'ın kardeşi olan Rıfat Esad

⁵⁷ Ayman Al-Yasini, Syria Under the Arab Baath Socialist Party, 1963-1970, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mc Gill University, Montreal, Quebec-Canada, 1978, s.127-153

⁵⁸ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze ORTADOĞU (Siyaset, Savaş ve Diplomasi), Cilt 1, İstanbul: Mkm Yay. 2012, s.149

⁵⁹ Dr. Cantürk Caner, "Suriye Baas Partisi: İdeoloji, Örgüt, İktidar", Editör: Barış Adıbelli, Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde ARAP BAHARI VE SURİYE, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık. 2012, s.38

tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Değişik kaynaklara göre 10000-25000 arasında insanın öldürüldüğü ve binlerce kişi de tutuklanarak hapse gönderildiği olaylar sonucu 800000 kadar Suriyeli de ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.⁶⁰ Hama katliamının diğer bir sonucu ise Nusayriler arasında dayanışma ve birliği artırması olmuştur. Böylece Hafız Esad, Suriye'de rakipsiz bir konuma yükselmiştir.⁶¹ 1985'te yapılan referandum sonucu oyların %99,9'unu aldığı belirtilen Esad tekrar devlet başkanı olarak seçilmiştir.

1985'te Esad, diplomatik yollardan Ortadoğu'da daha etkin olma yollarını aramış ve Ortadoğu'daki bunalımları çözme arayışına girmiştir. Buna bağlı olarak Suriye'nin dış politikasında da Batı'ya karşı daha ılımlı bir yönelim belirlenmiştir.⁶²

1987'de Sovyetlerin askeri yardımlarından tatmin olmadığını belirten Suriye, yeni üs konusunda Sovyetlere yardımcı olmayacağını açıklamıştır. Bu gelişmelerden sonra Suriye'de bulunan Sovyet uzman ve danışman sayısı 13000'den 3000'e düşürülmüştür.⁶³

Soğuk Savaş dönemi 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bitmiş ve bu tarihten itibaren Suriye batıya yakınlaşma yönünde politikalar izlemeye başlamıştır. Bunun ilk örnekleri Körfez Savaşı'nda görülmüş ve Suriye bu savaşta ABD'nin yanında yer almıştır. Savaş sonrası dönemde de aynı politikayı devam ettiren Suriye, aynı zamanda ABD'nin politikalarına ters düşen söylemler ile kendi politikalarına devam etmiştir.⁶⁴

Bölgenin en büyük problemi olan İsrail-Arap çekişmelerini çözmek için 1994 yılında ABD başkanı Clinton ve Hafız Esad bir araya gelmiştir. Bu görüşme 2000 yılına kadar devam edecek bir sürecin başlangıcı olmuştur. Problem çözülmemiş olsa da süreç

⁶⁰ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze ORTADOĞU (Siyaset, Savaş ve Diplomasi), Cilt 1, İstanbul: Mkm Yay. 2012, s.151

⁶¹ Sabahattin Şen, Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi, İstanbul, Bir Yay., 2004, s.279

⁶² V.Aydos ve M.Duran, Suriye Ülke Etüdü, s.25

⁶³ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze ORTADOĞU (Siyaset, Savaş ve Diplomasi), Cilt 1, İstanbul: Mkm Yay. 2012, s.152

⁶⁴ Eyal Zisser, Syria and the War in Iraq, Middle East Review of International Affairs, c. 7, sayı, 2 (2003), s.47

sonunda Hafız Esad'ın en büyük kazancı, Clinton'un görüşmelerin çıkmaza girmesinin sebebi olarak İsrail'i göstermesi olmuştur.⁶⁵

Suriye'de 30 yıl boyunca tek söz sahibi olan Hafız Esad, sağlığının bozulması sonucu 10 Haziran 2000 tarihinde hayatını kaybetmiş ve yerini oğlu Beşar Esad'a bırakmıştır. Bağımsızlığını kazandığı andan itibaren darbelerle istikrarsız bir dönem geçiren Suriye, Hafız Esad döneminde, izlediği politikalarla bölgesel bir güç konumuna gelmiştir.⁶⁶

1.1.5.3. Beşar Esad Dönemi (2000-...)

Hafız Esad kendi yerine büyük oğlu Basil'i hazırlıyorken, 1994'te Basil bir trafik kazası sonucu hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Esad, Şam'da Tıp Fakültesi bitiren ve sonra Londra'ya gidip orada göz ihtisası yapmakta olan Beşar'ı Suriye'ye getirtmiş ve yerine hazırlamıştır. Bu doğrultuda Beşar orduya dahil edilmiş ve hızla yükseltilerek daha önce abisinin başında olduğu Muhafız Alayı'nın başına getirilmiştir. Çeşitli görevlerle politikada da yükseltilen Beşar'ı Hafız Esad, politikanın inceliklerini öğretmek için sürekli yanında bulundurmıştır. Gençlerle de iç içe olan Beşar Esad, 10 Haziran 2000'de Hafız Esad öldüğünde artık herkes tarafından tanınmaktadır.⁶⁷

Hafız Esad 10 Haziran 2010 tarihinde öldüğünde oğlu Beşar Esad henüz 34 yaşındaydı ve Cumhurbaşkanı seçilemiyordu. Suriye Meclisi, Hafız Esad'ın ölümünden sonra seçilme yaşını 40'tan 34'e çekerek Beşar Esad'ın aday olabilmesi için gerekli yasal düzenlemeyi yapmış ve Baas Partisi de Esad'ı aday göstermiştir. Bununla birlikte Silahlı Kuvvetler tarafından albaylıktan korgeneralliğe yükseltilen Beşar Esad, aynı zamanda Silahlı Kuvvetler Komutanlığına getirilmiştir. 17 Haziran'da Baas Partisi'nin başına babasının yerine Genel Sekreter olarak getirilen Beşar Esad, 10 Temmuz 2000'de yapılan seçimlerde oyların %97'sini alarak Suriye'nin yeni Devlet Başkanı seçilmiştir.

⁶⁵ John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası, Ter. Hasan Kösebalaban, İstanbul, Küre Yay, 2009, s.329

⁶⁶ Nikolas Van Dam, Suriye'de İktidar Mücadelesi, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s: 223)

⁶⁷ Hüsnü Mahalli, Diren Suriye, İstanbul, Destek Yayınları, Şubat 2014, 2. Baskı, s.129

Batı'da eğitim görmüş, İngilizce ve Fransızca'yı çok iyi konuşabilen, batı kültürünü tanıyan Beşar Esad, iktidara geldiğinde demokratik ve reform yanlısı duruşuyla halkın sempatisini kazanmıştır. Reform beklentisi olan aydınlar ümitlenmiş ve "Sivil Toplumun Canlanması" adı ile bir oluşum kurarak toplumsal taleplerini iktidara iletme imkanı bulmuşlardır.⁶⁸ Bu isteklerle doğru orantılı olarak çeşitli reformlar gerçekleştirilmiştir. Cezaevlerindeki siyasi tutuklular serbest bırakılmış, muhalif gazetelerin çıkarılmasına izin verilmiştir. Bununla birlikte ekonomi alanında da ciddi adımlar atılmıştır. Döviz serbest bırakılmış, yabancı sermayenin ülkeye girmesine izin verilmiş ve yurt dışına çıkışlar serbest bırakılmıştır. Toplumsal, siyasal ve iktisadi alanlarda birçok reformların yapıldığı bu dönem "Şam Baharı" olarak anılmıştır.

Yurt içinde birçok reform gerçekleştiren Beşar Esad uluslararası alanda da pozitif adımlar atmıştır. Öncelikle ABD ve Batılı ülkeler ile ilişkilerini düzeltmeye yönelik politikalar izlemiştir. Bu amaç doğrultusunda 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin "terörle küresel mücadele" stratejisine destek veren Esad, AB ile de ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Esad yönetiminde Suriye bir yandan batı ile ilişkileri düzeltirken, diğer yandan Rusya ve Çin gibi ülkeler ile de ilişkilerini canlı tutmaya çalışmıştır. Bununla birlikte Hizbullah'a da destek vererek İran ile olan ilişkilerini sıkı tutmuş, Hamas ve İslami Cihat gibi gruplara da destek vererek onları İsrail'e karşı dengeleyici bir koz olarak kullanmıştır.

Ancak Beşar Esad ile birlikte içte ve dışta birçok açılımın gerçekleştiği Şam Baharı fazla uzun sürmemiştir. İçerde yapılan reformlar, muhalifler tarafından yeterli bulunmamış, dışarda gelişen olaylar da Esad'ı batıdan yavaş yavaş uzaklaştırmıştır. İçerde yükselen muhalefete 2002 yılı ortalarından itibaren yasaklamalar ve tutuklamalar ile son verilmiştir.⁶⁹ Dışarda ise özellikle 2003 yılında gerçekleşen ABD ve koalisyon güçlerinin Irak'ı işgali önemli bir dönüm noktası olmuştur. ABD'nin Irak'a girmesi ile ciddi bir güvenlik tehdidi hissedilen Esad, bu işgale karşı çıkmış ve ABD'yi karşısına almıştır. ABD ise Suriye'yi şer cephesine ekleyerek, ıslah edilmesi gereken ülkeler safına dahil etmiştir.

⁶⁸ Oytun Orhan, "Suriye, Dönüşüm ve Türkiye", Stratejik Analiz Dergisi, Ankara: ASAM Yayınları, Eylül-2005, C.6, Sayı:65, s.24

⁶⁹ Mayınlı Arazide Yürümenin Adı: Suriye'de Değişimi Zorlamak, USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi, USAK Rapor No: 11-04, 2011, s.36

2005 yılında Lübnan eski başbakanı Refik Hariri'nin bir suikast sonucu öldürülmesi uluslararası alanda Suriye'yi köşeye sıkıştırmıştır. Suikastın arkasında Suriye'nin olduğunu savunan ABD ve uluslararası güçler Suriye'ye karşı baskı kurmuş ve Lübnan'daki askeri güçlerini çekmesini istemişlerdir. Baskılara daha fazla dayanamayan Suriye, Lübnan'da 29 yıldır görev yapan askeri birliklerini geri çekmek zorunda kalmıştır. Bu suikast Suriye'yi sadece Batı karşısında yalnızlaştırmakla kalmamış, bazı Arap ülkeleri de Esad yönetimine tepki göstermişlerdir.

Hariri suikastından sonra yalnızlaşan Suriye, çıkışı Türkiye'de bulmuştur. 1998'de normalleşmeye başlayan iki ülke arasındaki ilişkiler, giderek daha fazla düzelmiştir. Suikasttan hemen sonra gerçekleşen Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ziyareti, Suriye'yi rahatlatmış ve Türkiye'ye daha fazla yaklaşmasına vesile olmuştur. Bu yaklaşma sonucu Türkiye Suriye kapısı ile birlikte Ortadoğu ve Arap dünyasına açılırken, Suriye de Türkiye vasıtasıyla Batı'ya açılmıştır.

1.2. Suriye'de Dini ve Etnik Yapı

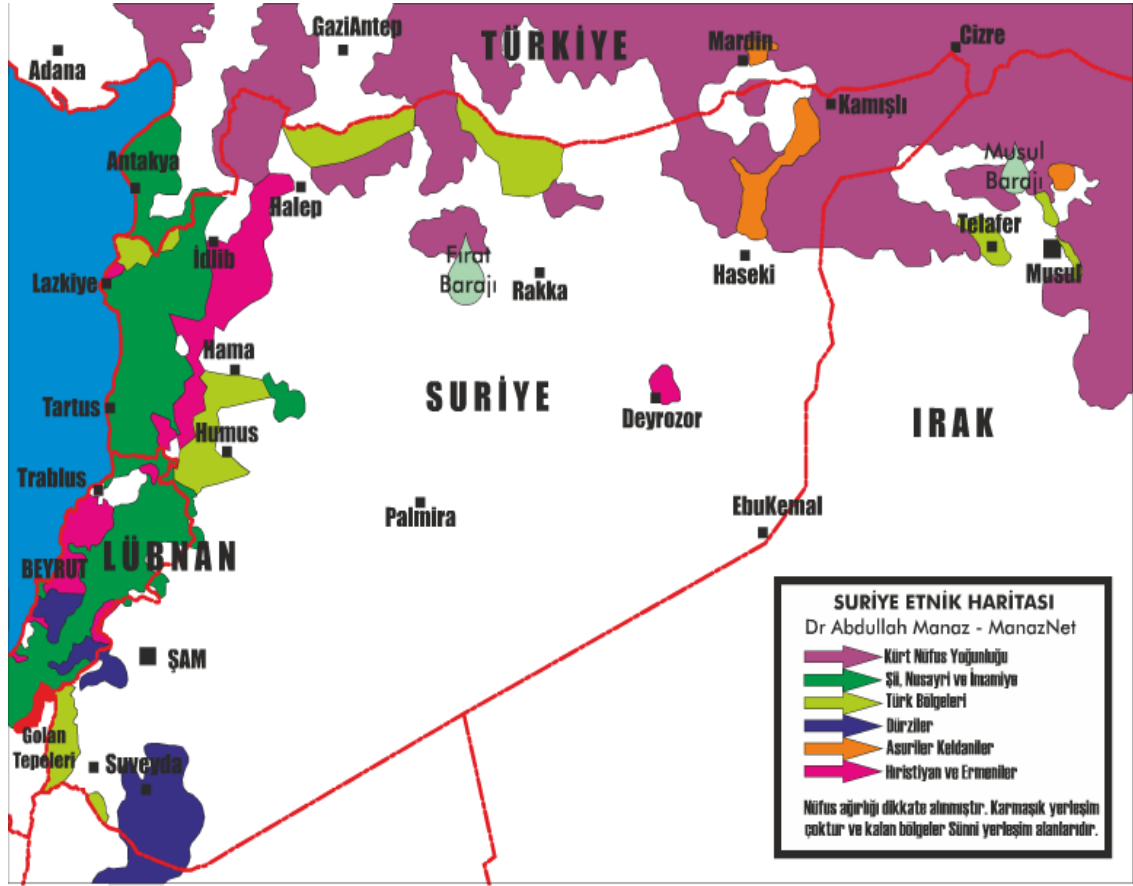
Suriye, konum olarak bir geçiş noktası olma özelliğini taşımaktadır. Bununla birlikte insan akımının fazla olduğu bir bölgede geçmiş devirlerden itibaren ezilmiş ve dışlanmış halkların sığınak merkezi olmuştur.⁷⁰ Bunun bir sonucu olarak Suriye toplumu etnik, dinsel ve mezhepsel açıdan diğer Ortadoğu ülkelerine nazaran daha fazla çeşitlilik içeren bir yapıya sahiptir. Fakat bu çeşitlilikle birlikte uzun yıllardır bir arada yaşayan toplum kesimleri arasında kültürel anlamda bir birliktelik olduğu da görülmektedir.

Yaklaşık 23 milyon nüfusu olan Suriye'de nüfusun etnik, dinsel ve mezhepsel dağılımı hakkında çok değişik rakamlar verilmektedir. Bu değişik rakamların bir ortalaması olarak nüfusun yaklaşık %83-88'ini Araplar oluşturmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Araplarla birlikte %8-10 Kürtler, %2-4 Türkmenler, %1-3 Ermeniler ve %1 de diğer azınlıklar bulunmaktadır. Ülkede yaygın olarak resmi dil olan

⁷⁰ Muhittin Ataman, Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum, SETA RAPOR, Nisan 2012, s.10

Arapça konuşulmaktadır. Bununla birlikte konuşulan diller de azınlıklarla birlikte çeşitlenmektedir.⁷¹

Harita 2: Suriye Etnik Yapısı⁷²

Dinsel ve mezhepsel açıdan bakıldığında ise %70-75 Sünni Müslümanların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Arapların çoğunluğu ile birlikte Kürtler ve Türkmenlerin de büyük bir kısmı bu guruba dahildir. Suriye yönetimini elinde bulunduran Nusayriler (Arap Aleviler) nüfusun yaklaşık %10-12'sini oluşturmaktadır. Yine nüfusun %10-12'si Hristiyanlardan oluşmaktadır. %3 Dürzilerin bulunduğu Suriye toplumsal yapısında bunlarla birlikte küçük bir Yahudi, İsmaili ve Yezidi topluluğu da mevcuttur.⁷³ Bununla birlikte günümüz Suriye'sinin en eski yerleşik halkları olan Hristiyanlar da mezhepsel olarak çeşitlilik göstermektedir. Nüfus yoğunluğuna göre

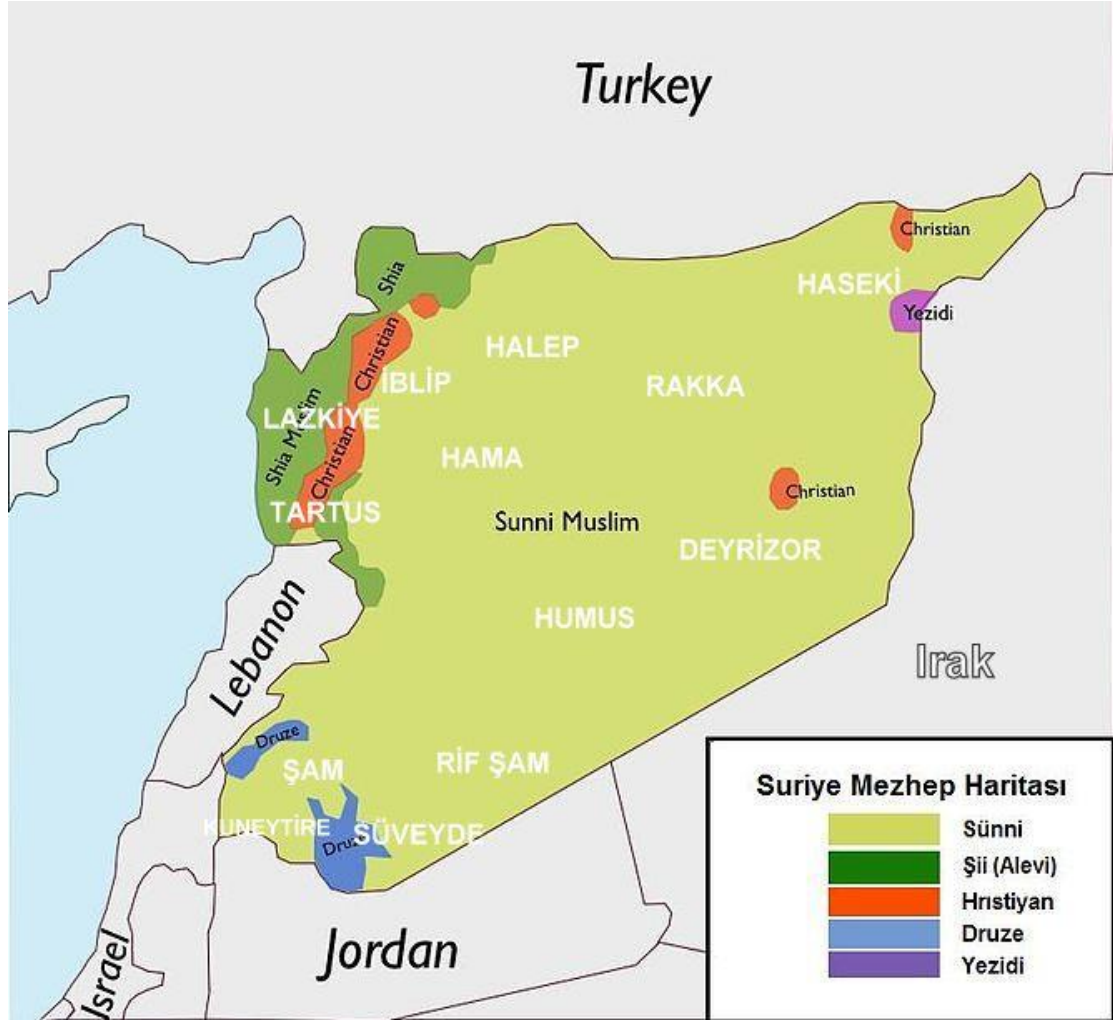
⁷¹ Oranlar bu konuda çok farklı değerler verildiği için belli bir kaynaktan alınmamış, farklı kaynaklardan alınan bilgilerin ortalama değerleri hesaplanarak yazılmıştır.

⁷² <http://www.manaz.net/strategic-image-jpeg-maps/suriyede-son-durum-19-aralik-2014/>

⁷³ M. Umutcan Yüksel , Suriye'nin Toplumsal ve Siyasal Bağlamı Açısından Bir Değerlendirme: İç Savaş mı Demokratikleşme Süreci mi?, 2012

Rum Ortodokslar, Ermeniler, Rum Katolikler, Süryani Ortodokslar, Süryani Katolikler, Marunîler, Keldaniler ve Katolikler bu çeşitliliğin bir parçasıdır.⁷⁴

Harita 3: Suriye Mezhep Haritası⁷⁵

Dini anlamda Suriye'nin en kalabalık unsuru Sünni Müslümanlardır. Sünniler Suriye'nin, Lazkiye ve Es-Süveyda dışında kalan bütün bölgelerinde çoğunluğu oluşturmaktadır. Ayrıca Sünniler, Osmanlı döneminden itibaren Suriye siyasetinin de hakim unsuru olmuşlardır. Baas rejiminin ülke siyasetini yönetmeye başladığı döneme kadar da bu hakimiyetleri devam etmiştir. Hafız Esad'ın iktidarını sağlamlaştırması ile

⁷⁴ Oytun Orhan, ORSAM, Suriye'de Demokrasi mi İç Savaş mı? Toplumsal - Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Türkiye, Nisan 2011, Rapor No:41, s.10-11

⁷⁵ <http://topraksuenerji.org/?p=3593>

yönetimden uzaklaştırılan ve güçlerini kaybeden Sünniler, nüfus olarak çoğunlukta olsalar da azınlık statüsüne düşmüşlerdir.

Sünnilerden sonra en kalabalık unsur olan Nusayriler, kuzeybatıda Akdeniz kıyıları olan Tartus, Lazkiye ve Nusayri Dağları'nda yoğunlukta olarak yaşamaktadırlar. 1960'larda Baas Partisi'nin Suriye siyasetinde etkili olmasıyla doğru orantılı olarak Nusayriler de ülke yönetiminde kritik yerlere gelmeye başlamıştır. Hafız Esad'ın Devlet başkanı olmasıyla ordu ve siyasetin her kademesine yerleşen Nusayriler, zamanla ülke yönetiminde tek söz sahibi olmuşlardır.

Suriye etnik olarak incelendiğinde nüfus olarak ekser çoğunluğu oluşturan Arapların büyük kısmı Sünni inancına sahiptir. Bunun dışında Alevi, İsmaili ve Şii inanca sahip bir azınlık vardır. Ayrıca Müslümanlarla birlikte farklı mezheplere sahip Hristiyan Araplar da mevcuttur.

Suriye'de etnik olarak Araplardan sonra en kalabalık nüfusa sahip olan Kürtler çoğunlukla kuzeyde, Türkiye sınırına yakın bölgelerde yaşamaktadırlar. Yoğun olarak bulundukları yerlerin başında Irak ve Türkiye sınırında bulunan Haseke kenti gelmektedir. Ayrıca Şam, Halep gibi büyük şehirlerde de oldukça fazla sayıda Kürt yaşamaktadır. Büyük bir çoğunluğu Sünni Müslüman olan Kürtler kültür ve dil yapılarını genel itibariyle korumaktadırlar. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Suriye ile birlikte İran, Irak ve Türkiye olmak üzere dört farklı ülkeye dağılan Kürtler, Arap Baharı olayları ile Ortadoğu'nun en önemli aktörü haline gelmiştir.⁷⁶

Suriye'de bulunan azınlıklar toplam nüfusa oranla az bir nüfusa sahiptir. Bununla birlikte büyük çoğunluğu belirli yerlerde yoğunlaşmış olarak yaşamaktadır. Mesela Sünni nüfusun azınlıkta olduğu iki şehirden biri olan Es-Süveyde kentinde toplam nüfusun yaklaşık %88'ini Dürziler oluşturmaktadır. Sünnileri azınlıkta olduğu diğer bir şehir olan Lazkiye'de ise Nusayriler çoğunlukta ve toplam nüfusa oranları %62'dir. Ayrıca çok küçük bir azınlık olan İsmaililerin %80'i Hama kentinde yaşamaktadır. Dolayısıyla toplam nüfusa oranla çok az bir nüfusa sahip olan azınlıklar, ülke siyasetinde etkili olmamakla birlikte belirli bölgelerde yoğunlaştıklarından dolayı

⁷⁶ Ebru Aydın, İran'ın Kürt Politikası, ankara Strateji Enstitüsü, analiz, Mart 2014,

kargaşa dönemlerinde rahat bir şekilde mobilize olup birlikte hareket edebilirler. Bu da olası bir parçalanma sürecinde Suriye'yi olumsuz etkileyebilecektir.

Suriye'nin toplumsal yapısı genel olarak Batı'nın Ortadoğu'da izlediği politikanın bir sonucudur. Manda Dönemi'nde büyük bir direnişle karşılaşan Fransızlar bunu kırmak için ülkedeki etnik ve mezhepsel ayrılıkları kullanmıştır. Suriye'den çekilirken de bu ayrışmaları rahat kullanabilecekleri, müdahaleye açık rejimler bırakarak çekilmiştir.

20.yüzyıl ortalarında Ortadoğu'dan çekilen Batı, çekilirken halktan kopuk yönetimler bırakarak çekilmiştir. Irak'ta Şii çoğunluk olmasına rağmen, yönetimi Sünnilere bırakan İngilizler gibi Fransızlar da Suriye'de Sünni çoğunluk olmasına rağmen yönetimi azınlık olan Nusayrilere bırakmıştır. Fransızlar tarafından sistemli bir şekilde devlet kadrolarına, özellikle de orduya yerleştirilen Nusayriler, Hafız Esad'ın iktidara gelmesi ile mutlak iktidarı ellerine almışlardır.⁷⁷ Dolayısıyla Ortadoğu'da yönetimin halktan kopuk olduğu, azınlığın çoğunluğa hükmettiği yönetimler meydana getirilmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak Suriye, ilerde çok ciddi problemlerle karşılaşabilecektir.

⁷⁷ Mahmut Akpınar, Arap Baharı mı İran Ateşi mi, İran-Türkiye ve Batı Üzerinden Ortadoğu Analizleri, 4. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2014, s.36

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE VE ULUSLARARASI GÜÇLER

2.1. ABD'nin Suriye Politikası

2.1.1. Tarihsel Perspektiften ABD-Suriye İlişkileri

ABD ile Suriye arasındaki ilişkiler Suriye'nin 1946'da bağımsızlığını kazanması ile başlamıştır. 1946'da Şam'da bir konsolosluk açan ABD ertesi yıl da Suriye'yi bağımsız bir devlet olarak tanımıştır. Soğuk Savaş dönemiyle ABD-SSCB çekişmesinin başlaması ve Suriye'nin İsrail politikası gibi sebeplerden dolayı Suriye-ABD ilişkileri hiçbir zaman istikrarlı olmamıştır.

Tarihsel olarak baktığımızda kuruluşundan itibaren ABD'nin Suriye ile olan ilişkileri inişli çıkışlı olmakla birlikte genel itibariyle gergin bir seyir izlemiştir. Soğuk Savaş döneminde ABD, SSCB'nin güneye inmesini ve Ortadoğu'da etkin olmasını istememiştir. Buna karşın Suriye, Sovyet blokunun Ortadoğu'daki müttefikleri arasında en önemlilerinden biri olmuştur. Gelişen SSCB-Suriye ilişkileri ABD'nin, Suriye ile ilişkilerini gergin tutmasına sebep olmuştur. 1957'de ABD'nin Suriye'de bir askeri darbe planlaması ise Suriye'nin ABD'ye güvenmemesinin temel sebeplerinin başında gelmiştir.⁷⁸

1948'de İsrail Devleti'nin kurulması ile Arap-İsrail çatışmaları ve savaşları başlamıştır. ABD'nin her zaman İsrail'in arkasında olması ve desteklemesi, Suriye'nin ise dış politikasını İsrail karşıtlığına odaklaması Suriye ve ABD'yi dolaylı olarak düşman haline getirmiştir.

Bununla birlikte 1979 İran devrimi sonrasında İran ve Suriye arasındaki ilişkiler gelişmiş ve Suriye, İran'a iyice yakınlaşmıştır. Böylelikle Ortadoğu'da İran'ın en sadık müttefiki haline gelmiştir. İran'daki yeni rejimi ilk tebrik eden ve İran'daki Amerikan

⁷⁸ Jasmine Gani, Pan-Arabism vs. US Exceptionalism: Ideology in US-Syrian Relations. Political Studies Association 58th Annual Conference, 2008, s.3.

Rehineleri krizinde İran'ı destekleyen Suriye'yi, ABD "teröre destek veren ülkeler" listesine eklemiştir.⁷⁹

Uzun süre Lübnan'ı kendi denetimi altında tutan Suriye, 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgalini destekleyen ABD'ye büyük tepki göstermiştir. Güvenliği sağlamak için ülkede bulunan ABD'nin kendi arka bahçesine girdiğini düşünen Suriye, ABD'yi işgalci devlet olarak tanımlamıştır.⁸⁰

Suriye dış politikasında 1985'ten sonra değişikliğe gitmiş ve batı ile ilişkiler düzeltilmek istenmiş ve diyalog kurma çabalarına gidilmiştir. Belki de Soğuk Savaş sürecinin sonunu gören Esad, süreç sonrasına yatırım yapmaya başlamıştır. Esad'ın 1987'de, daha önce destek verdiği Hizbullah'a karşı Beyrut'a 7000 kişilik bir güç göndermesi, ABD ile tekrar diyalogun kurulması için zemin hazırlamıştır.⁸¹

Soğuk Savaş sonunda Sovyetler Birliğinin yıkılması ile en önemli müttefikini kaybeden Suriye, daha önce başlatmış olduğu batı ile yakınlaşma stratejisini benimseyen dış politikaya ağırlık vermiştir. Bu bağlamda 1991'de gerçekleştirilen Körfez Savaşı'nda ABD tarafında yer almıştır. Körfez Savaşı sonrası ABD öncülüğünde İsrail ile de sorunları gidermek için çaba gösteren Suriye yönetimi, ABD'yi memnun etmeye çalışmıştır. ABD de Suriye'yi batıya daha bağımlı hale getirebilmek için bu ülke ile olan ilişkilerini, İsrail ile olan barış müzakereleri üzerine temellendirmiştir.⁸² Bu doğrultuda 1994'te gerçekleştirilen Bill Clinton ve Hafız Esad arasındaki görüşme, Esad'ın çözüm için arzulu olduğunu gösterme fırsatı vermiş ve ABD-Suriye ilişkilerini önemli ölçüde yumuşatmıştır. Öyle ki Clinton müzakerelerin sonuçsuz olmasının nedeni olarak Suriye'yi değil, İsrail'i göstermiştir.⁸³ 1999'da tekrar oluşturulan müzakere süreci her iki ülkenin de katı tutumu nedeniyle yine sonuçsuz kalmıştır.

2000 yılında Hafız Esad'ın ölümünden sonra yerine oğlu Beşşar Esad geçmiş, ABD'de ise 2001 yılında yapılan seçimleri şaibeli bir şekilde kazanan George W. Bush

⁷⁹ Jasmine Gani, Pan-Arabism vs. US Exceptionalism: Ideology in US-Syrian Relations. Political Studies Association 58th Annual Conference, 2008, s.4

⁸⁰ Oytun Orhan, ABD-Suriye İlişkilerinde Değişim ve Türkiye'nin Ortadoğu'daki Rolü, Gündem Analiz, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi(ORSAM), 2009, s.4

⁸¹ Moshe Maoz, Esad:Şam'ın sfenksi, çev: Hakan Gündüz, İstanbul, Akademi, 1991, s. 298

⁸² M. Hüseyin Mercan, SURİYE Rejim ve Dış Politika, İstanbul, Açılım Kitap, 2012, s.107

⁸³ John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası, Ter. Hasan Kösebalaban, İstanbul: Küre Yay. 2009, s. 329

başkanlık koltuğuna oturmuştur. 2001 yılında ikiz kulelere gerçekleştirilen terör saldırısı sonucu ABD'nin değişen güvenlik anlayışını ve “teröre karşı küresel mücadele” politikasını destekleyen ülkelerden birisi de Suriye olmuştur. Suriye'nin bu politikayı desteklemesinin en büyük nedeni el-Kaide'nin Suriye'ye verebileceği zararları önlemek olduğu söylenebilir.⁸⁴

1980'li yılların sonlarında başlayan ABD-Suriye arasındaki iyi ilişkiler 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgaline kadar devam etmiştir. İşgalle birlikte yaklaşık 3 milyon Iraklı Suriye'ye göç etmiş ve Suriye kendisini sorunun bir tarafı olarak bulmuştur. Ayrıca komşusu olan bir Arap ülkesinin işgaline karşı çıkan Beşşar Esad, ABD'ye karşı olan muhaliflere destek vermeye başlamıştır.⁸⁵ İlerleyen zamanlarda tavrını daha net ortaya koyan Esad, ABD taraftarlarını ve tüm Arapları ABD'ye karşı tavır almaya çağırıştır. Irak'ta başarılı olunması durumunda sıranın kendisine geleceğini düşünen Suriye yönetimi, ABD'nin tarafında olan Arapları düşmandan daha tehlikeli olarak ifade etmiştir.⁸⁶

2004 yılında ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Suriye'yi ziyaret etmiş ve ABD'nin isteklerini Esad'a iletmıştır. Irak işgaline karşı çıkmaması, İsrail ile olan ilişkilerini iyileştirmesi ve Hizbullah ile ilişkilerini askıya alması... gibi istekleri reddeden Esad bu tarihten itibaren ABD, İsrail ve batılı devletlerin hedefi durumuna gelmiştir.⁸⁷ Nitekim 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgaline karşı çıkan Suriye'yi, ABD Başkanı Bush “şer eksen” olarak tanımladığı “teröre destek veren ülkeler” den biri olarak tanımlamış ve askeri müdahale ile tehdit etmiştir.

2005 yılında Lübnan eski başbakanı Refik Hariri bir suikast sonucu öldürülmüştür. ABD yönetimi, bu suikastın sorumluluğunun Suriye yönetimine ait olduğunu belirtmiştir. Hariri suikastından sonra Suriye, Lübnan'da bulunan tüm askeri unsurlarını geri çekmek zorunda bırakılmıştır. Ayrıca ABD-Suriye diplomatik ilişkileri bu suikasttan sonra tamamen kesilmiştir.

⁸⁴ M. Hüseyin Mercan, SURIYE Rejim ve Dış Politika, İstanbul, Açılım Kitap, 2012, s.146

⁸⁵ Hüsnü Mahalli, Diren Suriye, İstanbul: Destek Yayınları, 2. Baskı, 2014, s. 131

⁸⁶ Eyal Zisser, “Syria and the United States: Bad Habit Die Hard”, Middle East Quarterly, c. 10, s. 3 (2003):34

⁸⁷ Mustafa K: Erdemol, Suriye Denklemi, Ankara: NotaBene Yayınları, 2013, s. 36-37

2009 yılında Barack Obama'nın ABD Başkanı seçilmesinin ardından ABD, Suriye ile üst düzey diplomatik temaslarını tekrar başlamıştır.⁸⁸ Obama'nın dış politikada diplomasi ve arabuluculuk gibi yöntemleri ağırlıklı olarak kullanmayı tercih etmesi ve Ortadoğu barış sürecine önem vermesi iki ülke arasındaki ilişkilerin yumuşamasında etkili olmuştur.⁸⁹ Suriye'ye tekrar bir büyükelçi atayan Obama İsrail-Suriye barış görüşmelerinin başlamasına önem vermiştir.

2.1.2. Arap Baharı ve ABD-Suriye İlişkileri

Nihayet 2010 yılı sonlarında başlayan ve Ortadoğu'da sistemleri ve liderleri değiştiren Arap Baharı Suriye'ye de sıçramıştır. Arap Baharı hakkında birçok teori ortaya konulmuş ve bunlardan birçoğu Amerika'nın oyunu olduğunu içeren teoriler şeklinde olmuştur. Fakat bunun aksine İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana küresel sistemin oyun kurucusu ve baş oyuncusu olan ABD, Arap Baharında aktif bir rol üstlenmekten ziyade bölgesel güçlerin daha çok inisiyatif almasını istemiştir. Bu doğrultuda Libya'ya askeri müdahale söz konusu olduğunda öncülüğü Fransa'ya bırakan Obama yönetimi, ancak BM'den karar çıktıktan sonra ABD askerinin Libya'ya gitmesine müsaade etmiştir. Bu doğrultuda Başkan Obama'nın 28 Mart 2011 tarihindeki konuşması son derece önemlidir.

“Elbette ki Amerika baskı olan her yere kendi ordusunu gönderemez. Biz müdahalenin risklerini ve maliyetini göz önüne alarak, her zaman harekete geçmenin gerekliliği hususunda önce kendi çıkarlarımızı düşünmeliyiz. Ancak bu, doğru olanı yapmayı sonsuza kadar engelleyecek bir argümana dönüşmemelidir... Ülkemizin bu kadar çok acil sorunu varken, ABD'nin dünyanın polis gücü olarak hareket etmesi beklenmemelidir... Baskıcı rejimlere karşı harekete geçme yükümlülüğü yalnızca Amerika'nın olmamalıdır... Biz Libya'da sivil halk dehşet derecesinde bir şiddete maruz kaldığı için harekete geçtik.”⁹⁰

⁸⁸ Dr. Evren Altıntaş, Suriye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri, Editör: Barış Adıbelli, Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde ARAP BAHARI VE SURİYE, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık. 2012, s.147

⁸⁹ Jashua Lantis, “The US-Syria Relationship: A Few Question”, Middle East Policy, Cilt 17, Sayı 3, 2010, s.

71

⁹⁰ Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri), SDE Uluslararası İlişkiler Koordinatörlüğü, Haziran 2012, s. 12

Libya'ya askeri müdahalede liderliği Fransa'ya bırakan ABD, Suriye'deki olaylarda ise özellikle Türkiye ve Arap Birliği'nin aktif rol almasını istemekle birlikte kendisi de meselelere daha fazla eğilmiştir. Suriye'de olaylar başlamasından itibaren gelişmeleri yakından takip eden ABD yönetimi, Esad yönetimine şiddet kullanmamasını ve muhaliflerle siyasi diyalog kurmasını önermiştir. Bununla birlikte ABD'nin Suriyeli muhaliflere olayların başlamasından itibaren yardım ettiği de bilinen bir gerçektir. Olayların tırmanması üzerine Esad yönetiminin beklenen reformları hayata geçirmedigine inanan ABD, Esad'a karşı açıktan tavır almıştır. 18 Ağustos 2011 tarihinde ABD Başkanı Obama'nın yaptığı bir açıklama şöyledir;

*“Suriye'nin geleceği Suriye halkı tarafından belirlenmelidir. Ancak Beşar Esad halkın önünde büyük bir engeldir. Bir yandan reform yapacağını söyleyip öte yandan kendi insanlarını hapislere atmakta, onlara işkence yapmakta ve onları öldürmektedir. Defalarca ya reformları yapmasını ya da halkın önünden çekilmesini söyledik. Ama Beşar Esad bizi dinlemedi. Artık kenara çekilme vakti gelmiştir.”*⁹¹

Obama, Esad'ın gitme vaktinin geldiğini söylemiş ama bu doğrultuda gerçekleştirilecek bir askeri müdahalenin ancak BM kararıyla mümkün olacağını belirtmiştir. Gerçekleştirilecek bir askeri müdahalede de kendisi başrol oynamak istememiş, Türkiye'nin ön planda olmasını istemiştir. Olayların devam etmesi ve Esad yönetiminin muhaliflere karşı sert tutumunun artması üzerine ABD, 6 Şubat 2012 tarihinde Suriye'deki büyükelçisini geri çekmiştir.

2012 yılı ortalarından itibaren Esad rejiminin elinde bulunan kimyasal silahlar meselesi gündeme gelmiştir. Esad'ın bunları kullanıp kullanmayacağı, kullanması halinde nasıl karşılık verileceği tartışılmıştır. 12 Temmuz tarihinde Suriye'nin kimyasal silahları dağıtmaya başladığını iddia eden ABD'li yetkililer, Aralık ayında Esad yönetimini kimyasal silahların delillerini yok etmekle suçlamıştır.⁹²

21 Ağustos 2013'te ise Suriye'de büyük bir dram yaşanmıştır. Esad rejimi Şam'da, Guta, İrbın, Zamalka ve Hammuriye bölgelerine kimyasal silahların da kullanıldığı bir saldırı gerçekleştirmiş ve bu saldırı sonucu 350-1500 dolaylarında insan

⁹¹ Jeremy M. Sharp ve Christopher M. Blanchard, “Unrest in Syria and Us Sanctions Against the Asad Regime”, Congressional Research Service Report For Congress, 2011, s. 5.

⁹² 21. Yüzyıl Türkiye Estitüsü

yaşamını yitirmiştir. Kırmızıçizginin aşıldığını söyleyen Obama, hava saldırısını da dillendirmiş ama Rusya'nın karşı çıkması ile saldırı gerçekleşmemiştir.⁹³

Eylül 2013'te Cenevre'de ABD Dışışleri Bakanı John Kerry ve Rusya Dışışleri Bakanları Sergey Lavrov arasında görüşmeler yapılmıştır. Üç gün süren görüşmeler neticesinde taraflar, kimyasal silahlar konusunda anlaşmaya varmışlardır. Bu anlaşmaya göre Suriyeli yetkililer, bir hafta içerisinde sahip oldukları kimyasal silahların listesini sunacak, 2014 yılının ilk yarısında da bu silahlar Suriye'nin elinden alınacak ve yok edilecektir.⁹⁴ Nitekim 2014 yılının Haziran ayı sonlarına doğru Kimyasal Silahların Yasaklanması Organizasyonu (OPCW) Suriye'den son kimyasal silahların da teslim alındığını açıklamıştır. Lazkiye Limanı'ndan bir Danimarka gemisine yüklenen kimyasal maddeler, İtalya'ya taşınmış, buradan da bir Amerikan gemisine yüklenip denizde yok edilmesi planlanmıştır.⁹⁵

ABD'nin geçmişe nazaran Arap Baharı sürecinde görece daha pasif davranmasının çeşitli sebepleri vardır. Öncelikle Bush döneminden kalma askeri sorunlar ve bunların getirdiği ekonomik problemler ABD'nin süreçte çok aktif rol almasını engellemiştir. Dolayısıyla Suriye'deki problemin askeri bir operasyon olmadan siyasi yollarla çözülmesi ABD'nin öncelikleri arasındadır. ABD'nin askeri yollara başvurmamasının diğer bir nedeni de ABD halkının savaşı istememesidir. 2013 yılının Eylül ayında halka seslenen Obama ABD halkının Irak ve Afganistan'dan sonra yeni bir savaş istemediğini bildiğini ifade etmiştir.⁹⁶ Askeri yöntemlere başvurulamamasının en büyük sebebi ise kuşkusuz Rusya ve Çin gibi ülkelerin tutumudur. Rusya her platformda Suriye'ye karşı bir askeri operasyona karşı olduğunu yüksek perdeden dillendirmektedir.

Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu'da batı yanlısı olan diktatörlüklere batı yanlısı oldukları için karşı çıkmayan ABD, 11 Eylül 2001'de İkiz Kulelere ve Pentagon'a düzenlenen saldırılar sonucu politika değişikliğine gitmiştir. Başkan Bush'un "teröre destek veren ülkelere karşı küresel mücadele" edeceğini belirttiği bu politika başkanlık

⁹³ http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/08/140821_suriye_kimyasal

⁹⁴ S-300'ler Suriye'de, Doç. Dr. İlyas Kemaloğlu, S-300'ler Suriye'de,

<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4505>

⁹⁵ www.dunya.com/suriye-son-kimyasal-silahlari-da-teslim-etti-231509h.html

⁹⁶ www.on4haber.com/haber/17882/obamadan-itiraf--abd-halki-savas-istemiyor

dönemi olan 8 yılın sonunda ABD'ye ekonomik olarak büyük bir yük getirmiştir. 2009'da başkan seçilen Obama, bu politikadan vazgeçmiş ve sorunların çözülmesinde diplomasiyi ön plana çıkarmıştır. Dönem dönem sertleşmekle birlikte ABD yönetimi Suriye'de hala diyalog yollarının denenmesinden yanadır. Birçok yetkilinin açıklamaları ve araştırmalar da göstermektedir ki ABD halkı da artık ordusunun savaşmasını istememektedir. 2013 yılı Kasım ayında Washington'da ulusal güvenlik konulu bir konferansta konuşan Pentagon Başkanı Chuck Hagel da bu gerçeği ifade etmiştir.⁹⁷

Rusya ve Çin gibi güçlü devletlerin bu süreçte Suriye tarafında olmaları ABD ve müttefiklerinin süreçte zorlanmalarının ve Suriye'deki muhaliflerin başarıya ulaşamamasının en büyük nedenidir. Rusya ve Çin, Suriye'ye yaptırım uygulanması kararını iki kez BM Güvenlik Konseyi'nde veto etmişlerdir.⁹⁸ Suriye'nin geleceğine Suriye halkının karar vermesi gerektiği ve dışardan müdahaleye karşı olduklarını en çok dillendiren Rusya devlet başkanı Putin olmuştur. Rusya ve Çin'in bu duruşu ABD'nin Libya'da olduğu gibi radikal adımlar atıp, askeri yöntemlere başvurmak konusunda çekimser kalmasına sebep olmuştur. Nitekim Obama'nın 6 Mart 2012 tarihindeki basın toplantısında Suriye'deki durumun Libya'daki ile aynı olmadığını vurgulayarak söyle demiştir:

*“Libya konusunda biz uluslararası toplumu harekete geçirdik, BM Güvenlik Konseyi'nin onayını aldık, bölgedeki Arap ülkelerinin tam desteğini sağladık ve askeri hareketin kısa zamanda sonuç getireceğine emin olduktan sonra harekete geçtik. Suriye'de ise durum çok daha karmaşıktır.”*⁹⁹

Sonuç olarak ABD-Suriye ilişkileri tarih boyunca hep gergin olmuştur. Bazı dönemlerde düzeldiği olsa da bu çok kısa sürmüştür. Irak'ın işgalinden beri dillendirilen sıranın Suriye'ye geleceği teorileri Arap Baharının Suriye'ye sıçraması ile gerçekleşmek üzeredir. Fakat Obama ile dış politikada değişime giden ABD, gerek kendi iç kamuoyundan gelen baskılar, gerekse Rusya ve Çin gibi güçlü devletlerin karşı çıkması ile bunu gerçekleştirememekte sorunların diplomasi ile çözülmesine ağırlık

⁹⁷ http://turkishrur.ru/2013_11_16/abd-halki-artik-savas-istemiyor/

⁹⁸ M. Hüseyin Mercan, SURIYE Rejim ve Dış Politika, İstanbul, Açılım Kitap, 2012, s.191

⁹⁹ Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri), SDE Uluslararası İlişkiler Koordinatörlüğü, Haziran 2012, s. 14

vermektedir. Bu da göstermektedir ki ABD dünyadaki hegemonik gücünü artık kaybetmektedir.

2.2. Rusya'nın Suriye Politikası

2.2.1. Tarihsel Perspektiften Rusya-Suriye İlişkileri

Moskova-Şam ilişkileri Suriye'nin bağımsızlığını ilan ettiği 1946 yılında başlamış ve istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. Dönemin şartları ve gelişen hadiseler de iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır.¹⁰⁰ Öncelikle kurulmasında aktif rol oynadığı İsrail'in, ABD yanlısı bir seyir izlemesi SSCB'yi, Ortadoğu'da farklı arayışlara itmiştir. Bu bağlamda kendisine müttefik olarak Mısır ve özellikle de Suriye'yi bulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası ülkelerin birbiri ile yaptıkları saldırmazlık anlaşmaları Suriye ve SSCB arasında da olmuş ve iki ülke 1 Nisan 1950'de imzaladıkları Saldırmazlık Paketi ile ilişkilerini karşılıklı güven eksenine oturtmuşlardır.

Özellikle 1954 yılından itibaren Suriye'de Baas Partisi'nin etkili olmaya başlamasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler de derinleşmeye başlamıştır. Çünkü Baas Partisi ideolojik olarak anti-emperyalist politikalar benimsemiş ve koyu Arap milliyetçiliği yapmıştır. Bununla birlikte sosyalist ve komünist sistemi benimsediğinden dolayı da Suriye, fikirsel temelde de SSCB'ye yakın olmuştur. İsrail'in ABD himayesinde oluşu da İsrail'e en yüksek perdeden karşı çıkan Suriye'ye uluslararası alanda söz sahibi olan bir güce dayanma ihtiyacı hissettirmiş ve her ne kadar Soğuk Savaş'ta tarafsız olduğunu söylese de kendisini Sovyet Bloğunda bulmuştur.

ABD'nin Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye uyguladığı strateji George Kennan'ın fikir babalığını yaptığı "Çevreleme Politikasıdır". SSCB, ABD'nin bu politikasını Ortadoğu'da Suriye ile bozmak istemiştir. Dolayısıyla bu yakınlıktan hem

¹⁰⁰ Bilal Karabulut, "Karadeniz'den Ortadoğu'ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri", Karadeniz Araştırmaları, Sayı.15, Güz 2007, s.68

Suriye hem de SSCB kazanmıştır.¹⁰¹ Böylelikle iki devletin de çıkarları açısından Suriye-SSCB ilişkileri kazan-kazan yöntemi ile süreklilik göstermiştir.

Sovyetler Birliği'nin Suriye ile olan ilişkileri genel olarak siyasi ve askeri temeller üzerine oturtulmuştur. Anti-emperyalist ve batı karşıtı olan Suriye, batı tehdidine karşı silahlanma ihtiyacı hissetmiş ve 1956 yılında SSCB ile askeri ve teknik alanlarda işbirliği antlaşmaları yapmıştır.¹⁰² Bu işbirliği sonucunda Suriye, SSCB tarafından yoğun bir şekilde silahlandırılmaya başlanmıştır. Bugün hala Suriye ordusunun askeri kapasitesinin büyük çoğunluğu Rus menşelidir.

1963 yılında bir darbe ile Baas Partisinin iktidara gelmiş olması SSCB'yi sevindirmiş olsa da 1970 darbesiyle iktidarı ele geçiren Esad'ın Baas içindeki Komünist kesimi tasfiye etmesiyle iki ülke arasında gerginlik yaşanmıştır. Çok kısa süreli olan bu gerginlikten sonra 1971 ve 1972'de yeniden ilişkiler gelişmeye başlamıştır.¹⁰³ Cumhurbaşkanı seçilen Hafız Esad, ilk yurt dışı ziyaretini 1-3 Ocak 1971'de SSCB'ye gerçekleştirmiştir. Böylece SSCB ile olan ilişkilere verdiği önemi göstermiş ve Moskova ile diyalogu artırmıştır.

Ayrıca 1970'te Nasır'ın ölmesi ve yerine Enver Sedat'ın geçmesiyle Mısır politika değiştirmiş ve ABD'ye yaklaşmıştır. Mısır'ın ABD'ye yaklaşması ile SSCB bölgede Suriye'ye daha fazla ihtiyaç duymuş ve önem vermiştir. İsrail ve ABD ile görüşmeler yapan Mısır'ın Arap dünyasında itibar kaybetmesiyle doğan boşluğu iyi değerlendirmek isteyen Esad da bölgede hakim olmak için SSCB'nin yardımına daha fazla ihtiyaç duymuştur.

ABD ve SSCB arasındaki soğuk savaş ve güç mücadelesi Ortadoğu'da da kendini göstermiştir. ABD, Ortadoğu'daki politikasını İsrail'in güvenliği üzerine bina etmiştir. Sovyetler Birliği ise Suriye ve Mısır'ı müttefik olarak belirlemiştir. Fakat ABD'nin yönlendirmesi ile İsrail ile görüşmeler yapan ve 1979'da Camp David Antlaşması ile İsrail'i tanıdığını gösteren Mısır, SSCB ile ilişkilerini keserek yönünü

¹⁰¹ Bilal Karabulut, "Karadeniz'den Ortadoğu'ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri", Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 15, Güz 2007, s. 70-71

¹⁰² Dr. Barış Doster, Arap Baharı Özelinde Rusya'nın Suriye Politikası, Editör: Barış Adıbelli, Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde ARAP BAHARI VE SURİYE, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık. 2012, s.59-60

¹⁰³ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze ORTADOĞU (Siyaset, Savaş ve Diplomasi), Cilt 1, İstanbul: Mkm Yay. 2012, s.146

ABD'ye dönmüştür. Buna karşılık 1980'de SSCB ile Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalayan Suriye SSCB'ye bağlılığını göstermiş ve SSCB-Suriye ilişkileri tarihinin en olumlu dönemini yaşamıştır. Dolayısıyla Ortadoğu'da İsrail'in ABD için değeri ne ise, artık Suriye de SSCB için aynı değeri ifade etmektedir.

1980'lerin başında zirve yapan Suriye-SSCB ilişkileri 1986-1987'den itibaren zayıflamıştır. SSCB'nin isteklerini tam karşılamadığını düşünen Esad, Suriye'deki Sovyet askeri personellerini ülkesinden çıkarmıştır. 1991'de SSCB'nin dağılması ile biten Soğuk Savaş dönemi sonrası ise ilişkiler yeni bir sürece girmiştir.

Soğuk Savaş sonrası SSCB dağılmış ve 26 Aralık 1991'de Rusya Federasyonu kurulmuştur. Kurulan yeni devlet içte de birçok sorunla karşılaşmıştır. 12 Temmuz 1991'de Rusya Devlet Başkanı seçilen Boris Nikolayevich Yeltsin daha çok iç politika ile uğraşmıştır. Bu dönemde Rusya içinde Suriye'nin de bulunduğu Ortadoğu coğrafyası da dahil kendisine uzak olan bölgeler ile ilgilenememiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) kurulması ve Çeçenistan'ın işgali gibi hadiselerle eski Sovyetler Birliğini coğrafi olarak tekrar canlandırmaya çalışmıştır. Dolayısıyla bu yıllar Rusya-Suriye ilişkileri açısından durgun yıllardır.

Sovyetlerin dağılması ile en büyük destekçisini kaybeden Suriye, bölgede giderek güçlenen İsrail'e karşı ayakta kalabilmek için Almanya, Fransa, Çin gibi ülkelerle ticaret yapmaya başlamış ve silah yapımında kullanılan hammadde ihtiyacını bu şekillerde karşılamaya çalışmıştır.¹⁰⁴ Ortadoğu'daki tek müttefiki Suriye'yi kaybetmek istemeyen Rusya, 1994 ve 1996 yıllarında yapılan iki anlaşma ile ilişkilerdeki durgun yılların bitmesini sağlamıştır. 1994 yılında askeri işbirliğini öngören bir anlaşma, 1996 yılında da askeri modernizasyonlar konusunda bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalarla Rusya ve Suriye ilişkileri tekrar normale dönmüştür.¹⁰⁵

1999 yılında Vladimir Putin'in devlet başkanı seçilmesi ile birlikte Rusya da kabuk değiştirmiştir. Putin ile birlikte küresel siyasette daha etkili olmaya başlayan Rusya, Ortadoğu'ya da tekrar ilgi duymaya başlamıştır. Soğuk Savaş'ta ABD'ye

¹⁰⁴ Dany Shoham Guile, "Gas and Germs: Syria's Ultimate Weapons", Middle East Quarterly, Volume:IX, Number: 3, Summer 2002, s.5-6

¹⁰⁵ Oksana Antonenko, "Russia's Military Involvement in the Middle East", Middle East Review of International Affairs (MERIA), Volume:5, No:1, March 2001, s.5

kaybeden Rusya, Ortadoğu'daki yegane müttefik olan Suriye ile ilişkilerini de tekrar geliştirmeye başlamıştır. İki ülke arasında krize yol açan SSCB döneminden kalma borçları sorunu da Beşşar Esad'ın 2005 yılındaki Moskova ziyareti ile aşılmış ve stratejik işbirliği tekrar geliştirilmiştir. Aslında bir yönüyle Ortadoğu'da Suriye'den başka dostu kalmayan Rusya, Suriye'ye mecbur kalmıştır. Dolayısıyla Ortadoğu'da söz sahibi olabilmek için Suriye'ye yaptığı hiçbir şeyi çok görmeyecektir.

2.2.2. Arap Baharı ve Rusya-Suriye İlişkileri

2010 yılı sonlarında başlayan Arap Baharı protestolarına başlangıçta tarafsız kalan ve “bekle-gör” politikası izleyen Rusya, Libya'ya yapılan askeri operasyon sonrası beklenmedik bir şekilde tavrını değiştirmiştir.¹⁰⁶ Süreçte batının tutumunu eleştiren Rusya, olayların devamında sıranın Suriye'ye geleceğini de görmüş ve Suriye'ye olan desteğini açıktan göstermiş ve arttırarak devam ettirmiştir. Üç savaş gemisini Suriye'ye yollaması¹⁰⁷ ve S-300 füzeleri vermesi¹⁰⁸ bu desteğin açık göstergelerinden olmuştur. Ayrıca Arap Birliği'nin Suriye'nin üyeliğini askıya alma kararı, AB'nin “insani koridor” oluşturma kararları ve ABD'nin George Bush uçak gemisini Suriye'ye göndermesi ile üzerindeki baskılar iyice artan Suriye'ye tek uçak gemisi olan Amiral Kuznetsov'u göndermesi de Rusya'nın Suriye'ye verdiği önemi göstermektedir.¹⁰⁹

Suriye'nin, Rusya'nın Ortadoğu'daki bölgesel çıkarları açısından ekonomik, jeopolitik ve stratejik birçok önemi vardır. Dünya dengesinde söz sahibi olmak isteyen Rusya, yakın coğrafyasında kendinden bağımsız değişikliklerin yapılmasından rahatsızlık duymakta ve Libya'dan sonra Suriye'de de yönetimin değişmesiyle Ortadoğu'daki etkisini kaybedeceğini düşünmektedir. Devam eden Esad rejimi ile Rusya'nın derin tarihsel bağları vardır ve Rusya yıllardır koruduğu ve geliştirdiği bu bağı koparıp atmak istememektedir.

¹⁰⁶ Dr. Barış Doster, Arap Baharı Özelinde Rusya'nın Suriye Politikası, Editör: Barış Adıbelli, Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde ARAP BAHARI VE SURİYE, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık. 2012, s.48

¹⁰⁷ www.sabah.com.tr/dunya/2012/12/30/rusya-3-askeri-gemisini-suriyeye-gonderdi

¹⁰⁸ www.gazetevatan.com/rus-donanmasi-suriye-sularinda-412693-gundem

¹⁰⁹ www.haber7.com/haberDetay.php?id=811220

Rusya'nın Suriye'de Esad rejimini desteklemesinin nedenlerinden biri ekono-askeri ilişkileridir. Stockholm Dünya Sorunlarını Araştırma Enstitüsü'nün (SIPRI) raporlarına göre 2007-2011 yılları arasında Rusya, Suriye'nin silah ithalatının %72'sini karşılamıştır. Bu silahlar arasında füzesavarlar ve Yakhont füze sistemleri de mevcuttur.¹¹⁰ Rusya ve Suriye arasındaki askeri ticareti artıran bir başka gelişme de 2011 Aralık ayında imzalanan silah anlaşmasıdır. Bu anlaşma ile Rusya Suriye'ye 550 milyon dolar tutarında 36 adet LAK-130 uçağının satışı gerçekleşmiş ve 2016 yılı sonuna kadar hepsini teslim etmeyi taahhüt etmiştir.¹¹¹ Günümüzde ise Suriye Ordusu'nun toplam silah ve donanımının yaklaşık %80'i Rusya tarafından sağlanmış durumdadır.¹¹² Ayrıca 1971 yılından beri faaliyet gösteren Tartus Limanı'ndaki, Rus ikmal ve bakım üssü günümüzde hala Rusya'nın eski Sovyet coğrafyası dışındaki tek deniz üssü olma özelliğini korumaktadır. Dolayısıyla Rusya, olası bir Esad 'sız Suriye ile bu kadar sıkı ekonomik ve askeri ilişkiler kurup kuramayacağını bilemediği ve hatta Libya örneğinden hareketle Suriye'nin de kendisinden uzaklaşacağını düşündüğü için Esad yönetimine açıktan destek vermektedir.

Rusya açısından Suriye, jeopolitik ve jeostratejik olarak da büyük bir öneme haizdir. ABD ve Batı'nın, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi kendisine karşı bir "çevreleme politikası" izlediğini düşünen Rusya, bunu Suriye ile kırma düşüncesindedir. Suriye'den sonra sıranın İran'a da geleceğini düşünen Rusya, bunun sonucu olarak tarihi rakiplerini hemen dibinde bulacaktır. Ayrıca Tartus ve Lazkiye Limanları ile Suriye, Rusya'nın Akdeniz ve güneye açılan kapısı konumundadır. Suriye'nin kaybedilmesi demek Rusya'nın Akdeniz'deki son kalesinin de düşmesi anlamına gelmektedir. Aksine Suriye'de başarısız olacak ABD'nin güç ve itibar kaybı yaşayacağı ve doğal otorite olma gücünü kaybedeceğini düşünen Rusya, ortaya çıkacak güç boşluğunu doldurmada en güçlü aday olarak kendini görmektedir. Tüm bu unsurlar, Suriye'yi Rusya'nın Ortadoğu ve Akdeniz'deki jeopolitik çıkarlarının merkezine yerleştirmektedir.

¹¹⁰ Suriye'ye En Fazla Silahı Ruslar Satıyor, www.alkavkaz.com/HD593_suriye-ye-en-fazla-silahi-ruslar-satiyor.html

¹¹¹ Rusya, Suriye'ye Yak-130 uçaklarının ilk partisini teslim edecek, www.zaman.com.tr/dunya_rusya-suriyeyr-yak-130-ucaklarinin-ilk-partisini-teslim-edecek_2215346.html

¹¹² Barış Doster, Arap Baharı Üzerinden Avrasya Atlantik Rekabetini Yorumlamak, <http://www.bilgesam.org/incele/1763/-arap-bahari-uzerinden-avrasya-atlantik-rekabetini-yorumlamak/#.VN-N9oT9nDc>

Ayrıca Rusya, Suriye meselesinin bölgesel bir mesele olduğunu ve çözümün de bölge içinde gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır. 17-18 Şubat 2012 tarihlerinde gerçekleştirilen Valdai toplantılarında konuşan Dışişleri Bakan Yardımcısı Mikhail Bogdanov *“biz bölgede yaşıyoruz, bölge dışından değiliz ve kendimiz çözüm bulmalıyız”* diyerek hem Batı’ya hem de Ortadoğu ülkelerine mesaj vermiştir. Batı’ya verdiği mesaj Suriye’ye dışarıdan müdahale etmemesi, Ortadoğu ülkelerine verdiği mesaj ise Suriye olayında Batı ile ittifak yapmaması gerektiğidir.¹¹³

Esad rejimine en büyük desteği veren Rusya, muhaliflerle de görüşmeyi ihmal etmemiştir. Esad yönetimi ve muhalifler arasında arabuluculuk görevi üstlenmek isteyen Rusya, muhaliflere silahlı mücadeleden ziyade iktidar ile görüşmeleri tavsiyesinde bulunmuştur. Bu konuda batı ülkelerini de uyararak Putin yönetimi, Suriye’nin içişlerine karışmamaları, rejim muhaliflerine silah, para, diplomatik destek vermemeleri uyarılarını yapmıştır.

Sonuç olarak Soğuk Savaş kaybeden Rusya, Yeltsin dönemi sonrası Putin ile birlikte büyük bir toparlanma gerçekleştirmiş ve dünya muvazenesinde söz sahibi olmaya başlamıştır. Tam eski gücüne ulaşmaya başladığı dönemde, Arap Baharı olayları sonucu değişen yönetimlerin Batı yanlısı tavır alacağını düşünen Rusya, Ortadoğu’daki değişimlere mesafeli yaklaşmıştır. Kaddafi sonrası Libya’da milyar dolarlık projeleri kaybeden ve Libya pazarından tamamen dışlanan Putin yönetimi, bu durumdan ciddi dersler çıkarmıştır.¹¹⁴

Suriye’ye olası bir müdahale ve Esad’ın gitmesi durumunda da yerine gelecek yönetimin aynı tavrı alacağı çekincesi Rusya’nın Suriye olaylarında rejimin yanında yer almasının en büyük nedenlerindendir. Çünkü Suriye, Rusya’nın Ortadoğu’daki en büyük müttefik ve pazarıdır ve Rusya bu siyasi, askeri ve ticari ortağını kaybetmek istememektedir.

¹¹³ Rusya’dan Arap Devrimi ve Suriye Sorunu’na Bakış: Valdai Forum Sonuçları, www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadogu/2741-rusyadanarap-devrimi-ve-suriye-sorununa-bakis-valdai-forum-sonuclari

¹¹⁴ Arap Baharı Sürecinde Rusya’nın Ortadoğu Politikası, www.bisav.org.tr/yayinlar.aspx?module=makale&yayinid=165&menulD=3_3&yayintipid=3&makaleid=970

Rusya, Suriye özelinde ikinci bir Soğuk Savaş dönemi yaşamaktadır. Bu İkinci Soğuk Savaş dönemi birincisinden daha dar alanda fakat daha geniş bir katılımıla gerçekleşmektedir. Rusya yanına Çin ve İran gibi güçleri almış, karşısında ise ABD ile birlikte bütün bir Avrupa ve hatta Türkiye bulunmaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın sürecin bu kadar içinde olmasının bir sebebi de Suriye'de Esad'ın düşmesi ile ikinci kez Soğuk Savaş kaybedeceğini düşünmesidir.

Deniz Ülke Arıboğan ise ABD ve Rusya arasındaki mücadeleye şu şekilde yaklaşmaktadır;

“Rusya ve ABD hala dünyanın en büyük iki gücü ve kuşkusuz rekabet halindeler. Ama bu her ikisinin de aleyhine olan gelişmeler karşısında ortak hareket etmelerine engel değildir. Nitekim Obama'nın yeniden seçilmesi de, Putin'in yeniden gelişi de bu süreci besleyen konular. Her ikisi de askeri mantıkla yapılandırılmış, Soğuk Savaş modeli bir düşmanlıktan yana değil. Aksine işbirliğini de içeren bir rekabete daha açıklar. Şu anda istenmeyen şey, başka devletlerin araya girmesi ve pastadan pay kapmaya çalışmaları.”¹¹⁵

2.3. İran'ın Suriye Politikası

2.3.1. Tarihsel Perspektiften İran-Suriye İlişkileri

İran ve Suriye arasındaki ilişkiler İran İslam Devrimi'nden sonra başlamakla birlikte Hafız Esad'ın, İran'ın sürgündeki lideri Ayetullah Hümeyni ile devrim gerçekleşmeden önce irtibatlı olduğu bilinmektedir. Hafız Esad, Ayetullah Humeyni ile birlikte İran'daki Şah rejimine karşı olan değişik grupları da desteklemiştir.¹¹⁶

İran'da 1979 yılında gerçekleşen devrimle ABD ve İsrail yanlısı Şah rejimi yıkılmış ve yerine İsrail karşıtı söylemleri ve politikaları ile ön plana çıkan Humeyni dönemi başlamıştır. İran'daki bu rejim değişikliği Suriye'de memnuniyetle karşılanmış ve Suriye, Humeyni yönetimi ile siyasi ilişki kuran ilk devlet olmuştur. Mısır'ın Camp

¹¹⁵ Deniz Ülke Arıboğan, Büyük Resmi Görmek, İstanbul, Timaş Yayınları, Mayıs 2013, s.58

¹¹⁶ Cemalettin Taşken, İran Neden Suriyede?, Ankara Strateji Enstitüsü,

David ile ABD-İsrail yanlısı tutum izlemesi üzerine yalnızlaşan Suriye, ABD-İsrail karşıtı olan İran'daki yeni rejim ile ideolojik bir bağ kurmuştur. İran'daki değişiklik ile Suriye ve İran'ın ilişkileri hızla gelişmiştir.

1980 yılı Eylül ayında İran-Irak Savaşı'nın başlaması İran-Suriye ilişkilerinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Çünkü hemen hemen bütün Arap devletleri bu savaşta Irak'ı destekliyorken, Suriye İran'ı desteklemiştir. Saddam Hüseyin'in İran'ı yenmesi durumunda kendisi için de tehdit olacağı algısı Suriye'nin bu şekilde bir politika izlemesinde etkili olmuştur. Irak'a giden petrol boru hattını kapatan Suriye, İran'a da Doğu Bloku menşeli olan silahların taşınmasında yardımcı olmuştur. Bu politikanın Suriye'ye maddi kazançları oldukça fazla olmuştur. İran, Suriye'ye hem ucuza petrol vermiş, hem de maddi destekte bulunmuştur.¹¹⁷

İran ve Suriye arasındaki ilişkiler iki ülkenin birbirlerine verdiği karşılıklı desteklerle istikrarlı bir şekilde gelişmiştir. 1982 yılı Şubat ayında Hafız Esad yönetiminin gerçekleştirmiş olduğu Hama katliamında İran, Suriye'yi suçlu olarak görmemiştir. Suriye ise, aynı yıl Eylül ayında Lübnan'ın güneyini işgal eden İsrail'e karşı, İran Devrim Muhafızları'nın Lübnan'a girip burada Hizbullah'ı kurmalarına yardımcı olmuştur.

Hizbullah'ın kurulması da iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesinde etkili olmuştur. İsrail karşıtı politika izleyen ve Lübnan'ı arka bahçesi olarak gören Suriye, Hizbullah'ı hem Lübnan'daki karşıtlarına hem de İsrail'e karşı bir koz olarak desteklemiştir. İran ise Hizbullah'ı Arap dünyasına Şii politikalarını yaymak ve başta İsrail ve ABD olmak üzere düşmanlarına karşı bir güç olarak kullanmıştır. Böylelikle Suriye kendini daha güvende hissederken, İran da hem rejimini koruyabilmiş hem de bölgede itibarını artırabilmiştir.¹¹⁸

Ortadoğu'da müttefiklik ilişkileri çok uzun sürmemesine rağmen, İran-Suriye ilişkileri şaşırtıcı bir şekilde olumlu seyretmeye devam etmiştir.¹¹⁹ İki ülke arasındaki

¹¹⁷ Dr. Bayram Sinkaya, İran-Suriye ilişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı, Ortadoğu Analiz, Eylül 2011, Cilt:3, Sayı:33, s. 39-40

¹¹⁸ Reva Bhalla, "Syria, Hezbollah and Iran: An Alliance in Flux," Stratfor, 14 Ekim 2010, http://www.stratfor.com/weekly/20101013_syria_hezbollah_iran_alliance_flux#axzz3OppoxBEd

¹¹⁹ Bülent Keneş, İran Siyasetinin İç Yüzü, İstanbul: Timaş Yayınları, Haziran 2013, s. 140

ilişkilerin ilerlemesi 1980 sonlarında da devam etmiştir. 1980’de İran ile Irak arasında başlayan savaş 1988 yılında sona ermiştir. Aynı yıl Eylül ayında Lübnan’da başkan seçilen Michel Aoun, Suriye karşıtı bir tavır benimsemiştir. 1991 yılında ise ABD’nin Irak Harekatı gerçekleşmiştir. Böyle sıkıntılı geçen bir ortamda Suriye yine en büyük desteği İran’dan görmüştür.

1990’larda Soğuk Savaş bitmiş ve Suriye’nin en büyük müttefiki olan Sovyetler dağılmıştır. Bu durumda bölgede yalnız kalmak istemeyen Suriye, İran ile olan ilişkilerini daha da geliştirmiştir. Aynı zamanda Suriye batı yanlısı politikalar izlemeye başlamıştır. Bu dönemde “Ortadoğu Barış Süreci” başlatılması ile Suriye bu sürece dahil olmuştur. Bu doğrultuda İsrail ile görüşmeler yapan Suriye’nin anlaşması olasılığı, İran açısından bölgede sıkıntılı bir sürecin başlaması anlamına gelmektedir. İsrail’in işgal ettiği Golan Tepelerinden çekilmesine karşılık, Suriye’den Hizbullah ve Filistin’deki direniş örgütlerine verdiği desteği çekmesini istemesi ve Suriye’nin bu isteği kabul etmesi, İran’ın bölgedeki siyasetini temellerinden sarsabilecek bir olasılık olmuştur. Bu yüzden bu dönem İran-Suriye ilişkilerinin görece biraz daha düşük ivmeli seyrettiği bir dönem olmuştur.¹²⁰

Yaklaşık on yıl devam eden Suriye-İsrail barış görüşmeleri neticesinde hiçbir olumlu sonuç alınamamış ve Suriye kendisini kandırılmış hissetmiştir. İsrail ve batı ile arası tekrar açılan Suriye, bir yandan Hizbullah ve Hamas gibi örgütleri tekrar desteklemeye başlamış, bir yandan da İran ile olan ilişkilerini tekrar geliştirmeye çalışmıştır. 2001 sonrası ABD’nin değişen güvenlik algısı ve “terörle küresel mücadele” ilkesi İran-Suriye ilişkilerinin tekrar eski haline gelmesinde önemli rol oynamıştır.¹²¹

2003 yılında Irak’ta Saddam Hüseyin rejiminin yıkılması hem İran hem de Suriye cephesinde sevinçle karşılanmıştır. Buna karşılık sıranın Suriye ve ardından İran’a da geleceği endişesi her zaman iki ülkede de endişe kaynağı olmuştur. ABD’nin “şer eksenini” ne dahil ettiği İran ve Suriye birbirlerini destekleyici siyasetler izlemeye devam etmiştir. 2005 yılında gerçekleşen Lübnan eski başbakanı Refik Hariri suikastı

¹²⁰ A. Ehteshami and R. Hinnebusch, *Syria and Iran: Middle Powers in a Penetrated Regional System*, (Routledge: Londra, 1997), s. 191-195

¹²¹ Dr. Evren Altınkaş, “Suriye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri”, Editör: Barış Adıbelli, *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde ARAP BAHARI VE SURİYE*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık. 2012, s. 145-146

olayında suçlu olarak gösterilen ve batı tarafından sıkıştırılan Suriye'ye en büyük destek yine İran'dan gelmiştir.

2005 yılında Mahmud Ahmedinejad'ın iktidara gelmesi ile İran, bölgede etkisini giderek arttırmıştır. Ahmedinejad 2006 yılında Suriye'ye yaptığı ziyarette Beşar Esad ile birlikte Hizbullah Lideri Hasan Nasrallah ile de görüşmüştür. Ayrıca Hamas ve İslami Cihad liderleri ile de görüşen Ahmedinejad, Filistin "direniş" örgütleri temsilcileri ile de görüşerek liderliğine soyunduğu "direniş cephesi"ni güçlendirmiştir.¹²² 2006 yılında Hizbullah'ın Güney Lübnan'a saldıran İsrail'e karşı kazandığı göreceli zafer Suriye'de de memnuniyetle karşılanmıştır.

Karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan İran ve Suriye arasındaki bu birliktelik "mantık evliliği" olarak adlandırılmıştır.¹²³ 2009 yılında ABD Başkanı seçilen Obama, politika değişikliğine giderek diyalog yolunu tercih etmiştir. Bu çerçevede Suriye ile de iyi ilişkiler kurarak bu mantık evliliğini zayıflatmak isteyen ABD, Suriye'ye 4 yıl aradan sonra bir büyükelçi atayarak iyi niyetini göstermek istemiştir. Gelişen olaylar ise bu mantık evliliğini zayıflatmak yerine çiftleri birbirine adeta aşık etmiştir. Dolayısıyla İran-Suriye ilişkilerini zayıflatmamış aksine güçlenmiştir.

2.3.2. Arap Baharı ve İran-Suriye İlişkileri

Arap Baharı başladığında bir yandan birçok ülke gibi olayları dışardan seyreden ve taraf olmayan İran, diğer yandan Mısır, Libya gibi ülkelerdeki gelişmeleri olumlu karşılamıştır. İran, bu ülkelerdeki süreci batının değirmenine su taşıyan liderlerin halk tarafından cezalandırılması olarak değerlendirmiştir. Kaddafi ve Mübarek'in batı ile olan ilişkilerinden dolayı bunu hak ettiğini düşünmüştür. Bunula birlikte bu sürecin Suriye'ye ve kendilerine de uzanacağı çekincesini her zaman taşımıştır. Bundan dolayı iki ülke arasındaki sıkı işbirliğinden taviz verilmemiştir.

Nitekim olaylar Suriye'de de baş gösterince İran, Suriye yönetiminin arkasında durmuş ve olayları ABD ve İsrail destekli bir proje olarak görmüştür. Suriye'deki

¹²² Dr. Bayram Sinkaya, İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı, Ortadoğu Analiz, Eylül 2011, Cilt:3, Sayı:33, s. 42

¹²³ Zvi Bar'el, Are relations between Syria and Iran cooling off, <http://www.haaretz.com/analysis-arrelations-between-syria-and-iran-cooling-off-1.323890?v=71ab067AB7625DC46FBF34BE7EBA704A>

olayların diğer ülkelerden farklı olduğunu, ABD ve İsrail'in bir oyunu olduğunu ve dolayısıyla bu hareketlerin yanlış ve hatalı olduğunu en üst seviyeden dillendirmiştir. Bu bağlamda İran dini lideri Ali Hamanei yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir:¹²⁴

“...Amerikalılar bölgede Mısır, Tunus, Yemen ve Libya'daki olayların benzerini çıkartmayı amaçlamış olup, direniş cephesindeki Suriye'yi karıştırmak peşindeler. Ancak Suriye'deki olayların mahiyeti, bölge ülkelerindeki gelişmelerden tamamen farklıdır. Bölge ülkelerindeki İslami uyanışın özü, anti-siyonist ve anti-Amerikancı bir harekete dayanmaktadır. Ancak Suriye'deki olaylarda Amerika ve İsrail'in parmağı açıkça görülmekte olup, biz İran halkının bu bağlamdaki mantığı ve kriteri şudur ki, her nerede Amerika ve Siyonizm lehine slogan atılırsa, bu hareket sapmaya uğramıştır. Elbette İran halkı ve İslam nizamının bu mantık ve kritere dayalı direnişi düşmanı öfkeliendirmekte ve onların komplolarının artmasına yol açmaktadır. Ancak, dirençli İran halkı mevcut duruşunu gevşeklik göstermeksizin sürdürecektir...”

İran'ın Esad rejimine tam destek vermesinin çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan birincisi eğer Esad rejimi düşerse İran kendisi gibi anti-Amerikancı ve anti-siyonist politikaları olan en büyük müttefikini kaybedecektir. Başka bir neden ise olayların Suriye halkı tarafından desteklenmediğine, protestoları düzenleyenlerin dış destekli gruplar olduğuna inanılmasıdır. Bununla birlikte Esad rejiminin yıkılması sonrasında oluşacak olan olası bir Sünni iktidarı, Şii olan İran'ı sıkı ilişkilerinin olduğu Suriye'den koparma ihtimali de yüksektir. Aynı zamanda Suriye'nin, İran'a geçmek için bir basamak olarak kullanıldığı ve sürecin İran'a da ulaşacağı endişesi de desteğin sebeplerinden birisidir.¹²⁵

İran, 1979 devrimiyle birlikte anti-siyonist söylemleri ön plana çıkararak siyaset yapmıştır. Bu konuda Ortadoğu'daki en büyük destekçisi de kuşkusuz Suriye olmuştur. Esad rejiminin yıkılması halinde bir müttefikini kaybetmekle birlikte, Hizbullah ile bağlantı noktasından da mahrum kalacaktır. Bunun neticesinde anti-siyonizme karşı kurduğu ve başını çektiği “direnış cephesi” zayıflamış olacaktır. Suriye ile birlikte

¹²⁴ Uğur Köroğlu, İran'ın Suriye Politikası, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler, SDE Analiz, Haziran 2012, s. 47

¹²⁵ Dr. Bayram Sinkaya, İran-Suriye ilişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı, Ortadoğu Analiz, Eylül 2011, Cilt:3, Sayı:33, s. 43-44

Lübnan'da bulunan Hizbullah ile kendisini İsrail'e sınır olarak gören İran bu avantajını kaybedecektir. Dolayısıyla Esad rejiminin düşmesi anti-siyonizm ile mücadelede İran için çok büyük bir kayıp olacaktır.

Suriye'de olaylar başlar başlamaz İranlı yetkililer bunu ABD-İsrail işbirliğiyle gerçekleştirilmiş bir oyun olarak görmüş ve bu doğrultuda açıklamalar yapmışlardır. Suriye halkının genelini eğilimi olarak görülmemiş, dışardan destekli olarak yönlendirilen küçük grupların eylemleri olarak değerlendirilmiştir. Göstericilerin Tunus, Mısır veya Libya'daki kadar organize olamamış olması ve gösterilerin başta küçük şehirlerde olup Şam, Halep gibi şehirlerde olmaması da İran'ın bu inancını desteklemiştir.

Olayların zamanla Suriye'nin büyük çoğunluğuna yayılması İran'ın muhaliflere karşı olan tutumunda değişikliğe neden olmuştur. İran, Suriye'ye tam destek vermekle birlikte Esad yönetimine reform sürecini işletmesi yönünde de telkinlerde bulunmuştur. Esad yönetiminin muhalifler ile görüşüp uzlaşmasını isteyen İran, onların haklı taleplerinin de karşılanması gerektiğini ifade etmiştir.

Suriye'de olası bir iktidar değişikliği İran için iç açıcı olmayacaktır. Çünkü Suriye İran'ın Şii hilali amacının önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Suriye'deki Nusayri Esad rejimi inanç olarak Şia'ya kendini daha yakın görmektedir. Esad iktidarının gitmesi ile yönetimden dışlanmış olan %70-75 gibi baskın bir nüfusa sahip Sünnilerin iktidarı ele geçirme olasılığı oldukça fazladır. Bu da İran'ı Suriye'de imkansızın beklemesi anlamına gelecektir.

Son olarak İran, Suriye'deki olayları Büyük Ortadoğu Projesi(BOP)'nin bir ayağı olarak Suriye'nin ıslah edilmesi hareketi olarak görmektedir. Bu doğrultuda Suriye, ABD'nin şer eksenine dahil ettiği ve uzun bir süre her an işgal ile tehdit ettiği bir ülke olmuştur. İran da bu şer eksenindeki ülkelerin başında gelmekte ve sürekli tehdit edilmekte ve ambargo uygulanmaktadır. Dolayısıyla bunun bir süreç olduğu ve sıranın İran'a da geleceği tehdidi İran'ı her zaman rahatsız edecektir.

Bu nedenlerle İran, Suriye'deki olaylarda Esad rejimine destek vermiş ve sistemin devamı için yardımlarını devam ettirmiştir. Esad yönetimine karşı uluslararası

tepkilerin artması ve Libya'daki gibi bir müdahalenin gündeme gelmesiyle, İran olası bir dış müdahaleye açıktan karşı çıkmıştır. Suriye'nin problemleri kendi iç dinamikleriyle çözmesi gerektiğini savunmuştur.¹²⁶

Sonuç olarak İran ve Suriye arasındaki iyi ilişkiler her zaman canlı tutulmuştur. Karşılıklı çıkar ilişkilerine dayanarak iki ülke de birbirine ihtiyaç duymuş, gerek siyasi gerek ekonomik olsun yardıma ihtiyaç duydukları zamanlarda da gerekli yardımları birbirlerine yapmışlardır. İran, Arap Baharı sürecinde de Suriye'ye kayıtsız şartsız, mutlak desteğini sürdürmüştür.

Bununla birlikte İran, Arap Baharı sürecinin bölgede ve dünyada en çok kazanan ülkesi olmuştur. Hem batı ile belli problemlerini çözmüş, üzerindeki ambargoyu kaldırmış hem de Ortadoğu'da siyaseten belli bir nüfuz alanına kavuşmuştur.

2.4. Türkiye'nin Suriye Politikası

2.4.1. Tarihsel Perspektiften Türkiye-Suriye İlişkileri

Türkiye ve Suriye derin problemlerinden dolayı karşılıklı ilişkileri güvensizlik temelinde olmuş iki ülkedir. Özellikle 1930'larda başlayan problemler 1960'lı yıllardan itibaren çeşitlenerek devam etmiştir. Bu sorunların ilki sınır sorunlarına yol açan Hatay (İskenderun) meselesidir. İki ülke arasında problem teşkil eden bir başka mesele ise Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile başlayan su sorunudur. Türkiye-Suriye ilişkilerinin en sıkıntılı olduğu konu ise PKK (Partiya Karkeren Kürdistan-Kürdistan İşçi Partisi) terör örgütünün ortaya çıkması ile oluşan terör meselesidir.

20 Ekim 1921 tarihinde Türkiye ve Fransa arasında imzalanan Ankara İtilafnamesi ile İskenderun Sancağı Suriye sınırları içinde kalarak, Fransız yönetimi altında girmiştir. 1936 yılında Fransa'nın Suriye'ye kısmi bağımsızlık vermesi sonucu İskenderun Sancağı'nı da Suriye'ye bırakması Türkiye tarafında rahatsızlığa neden olmuştur. Türkiye meseleyi Milletler Cemiyeti (MC)'ne taşımış ve cemiyet

¹²⁶ Bayram Sinkaya, Arap Baharı Sürecinde İran'ın Suriye Politikası, Seta Analiz, Nisan 2012, Sayı:53, s.11-12

İskenderun'a içişlerinde bağımsız, dış işlerinde Suriye'ye bağlı olmak üzere ayrı bir statü vermiş ve İskenderun isminin Hatay olarak değiştirilmesine karar vermiştir. 1937 Ağustos ayında yapılan seçimler sonucu 40 milletvekilinden 22'sini Türklerin kazanması ile kurulan meclis bağımsız Hatay Cumhuriyeti adını kabul etmiştir. 23 Haziran 1939 tarihinde Fransa ve Türkiye arasında yapılan bir anlaşma ile Fransa, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiştir.¹²⁷

1946 yılında bağımsız olduktan sonra bir taraftan iç siyasetinde sorunlar ve istikrarsızlık yaşayan Suriye, diğer yandan Hatay meselesi yüzünden Türkiye ile sıkıntılı ilişkilerin olduğu bir dönem geçirmiştir. Türkiye ve Fransa arasında yapılan anlaşmaları kabul etmeyen Suriye yönetimleri, Hatay'ın Türkiye'ye bağlı olmasını kabul etmemiş ve bu konu üzerinden propaganda yaparak kendi ülkelerinde milliyetçilik duygularını güçlendirmiştir. Bu dönemde Türkiye ise Suriye'yi topraklarında gözü olan bir devlet olarak görmüştür. Suriye'nin haritalarında Hatay'ı kendi sınırlarında göstermesi gibi nedenlerden dolayı Türkiye, Suriye'ye hep mesafeli yaklaşmıştır.

Dönem dönem siyasi krizlere sebep olan Suriye'nin Hatay konusundaki tutumu ilişkilerin düzeldiği 2000'li yıllara kadar devam etmiştir. 2000 yılında Devlet başkanı olan Beşar Esad'ın yemin töreninde Hatay meselesine değinmemesi çatışmadan ziyade uyumu tercih edeceğini göstermiştir. 2004 yılı Ocak ayında Türkiye'ye gerçekleştirdiği resmi ziyarette ise Esad, Türkiye sınırlarını tanımış ve böylece Hatay sorunu sona ermiştir.

Türkiye ve Suriye arasında gündeme gelen diğer bir sorun ise “Su Sorunu” olmuştur. Fırat ve Dicle nehirlerinin sularının paylaşılması üzerindeki anlaşmazlıkları içeren sorun 1965'te Keban Barajı'nın, 1970'te Karakaya Barajı'nın yapılmaya başlaması ile ortaya çıkmıştır.¹²⁸ 1980'lerde GAP'ın başlaması ile artan “Su Sorunu”, her ne kadar aralarında toplantılar ve anlaşmalar yapsalar da iki ülke arasında bazen artarak, bazen de düşük seviyede bir problem olarak sürekli gündemdeki yerini korumuştur.

¹²⁷ Fahri Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1995, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014, 19. Baskı, s.312-316

¹²⁸ Mehmet Telli Bulut, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkileri ve Su Sorunu, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Balıkesir, 2008, s. 67

1980’li yıllarda Türkiye ve Suriye arasındaki sorunlara bir yenisi daha eklenmiştir. Bu sorun 1978’de kurulan ve 1980’den sonra etkili olan PKK yani “terör sorunu”dur. Suriye’de kamplar kuran PKK, Türkiye’nin son 30 yıllık periyodundaki en büyük problemi olmuş ve Suriye de bu örgütü desteklemiştir. Suriye 1980’li ve 90’lı yıllar boyunca PKK terör örgütünü, Türkiye’ye karşı bir koz olarak kullanmıştır. Bunun sonucu olarak da Türkiye, Suriye’ye güvenememiş ve kimi zaman da düşmanca bakmıştır.

1998 yılı Türkiye-Suriye ilişkileri açısından dönüm noktası olmuştur. Türkiye’deki terör olaylarının iyice arttığı bu dönemde Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Ateş’in Suriye sınırında sert açıklamalar yapması ilişkileri iyice germiş ve savaş söylentileri çıkmaya başlamıştır. Uluslararası toplum, özellikle de Mısır’ın arabuluculuğu ile sorun diplomasi yoluyla çözülmüş ve iki ülke arasında Adana Mutabakatı imzalanmıştır. Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin normalleşmeye başlaması da 1998’de imzalanan Adana Mütabakatı ile olmuştur.¹²⁹ Bu protokol ile Suriye PKK’yı terör örgütü olarak kabul etmiş, Abdullah Öcalan, Suriye’den çıkarılmış, Suriye’deki PKK kampları kapatılmış ve Suriye PKK’ya destek vermekten vazgeçmiştir. İki tarafı da tatmin eden bu protokol ile ilişkiler karşılıklı güven çerçevesine oturtulmuştur.¹³⁰

2000 yılında Hafız Esad’ın ölümü üzerine, cenaze törenine Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in de katılması ilişkilerde önemli bir gelişme olduğunun göstergesi olmuştur. Hafız Esad’ın yerine seçilen oğlu Beşar Esad’ın ılımlı politikalar izleyeceğini göstermesi ve karşılıklı ziyaretlerin devam etmesi ilişkilerin daha da ilerleyeceğine dair umutları yeşertmiştir.

2.4.2. Beşar Esad- Ak Parti Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri

2000’li yıllara kadar Türkiye kendini “üç tarafı denizlerle, dört tarafı düşmanlarla çevrili” olan bir ülke olarak görmüştür. 2002 yılı Kasım ayında Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)’nin iktidara gelişi ile “dört yanı düşmanlarla çevrili”

¹²⁹ Özlem Tur, “Turkish Syrian Relations-Where are we going”, UNISCI Discussion Papers, No:23, May 2010, s.166

¹³⁰ Doç. Dr. Ayşegül Kibaroglu: “Türkiye ve Suriye Arasında Su Konusundaki İşbirliği Artıyor”, www.orsam.org.tr/SuKaynaklari/uzmangorusugoster.aspx?ID=257 19 Şubat 2011

pozisyonundan “komşularla sıfır sorun” politikasına evirilen Türkiye, dış politikada aktif ve cesur adımlar atmaya başlamıştır. Öncelikle Avrupa Birliği (AB) süreci ilerletilmekle birlikte, yakın çevrede problemler çözülmeye başlanmıştır. Bu çerçevede Suriye ile 1998’de başlayan olumlu süreç devam ettirilmiş ve Suriye, Türkiye açısından yeni dönemin kilometre taşlarından biri olmuştur.

Bugüne kadar gelen hükümetlerin çekimser yaklaştığı Ortadoğu coğrafyasına, Osmanlı mirası olarak bakması ve kurucu kadrosunun İslami gelenekten geliyor olması hem AK Parti’nin bu coğrafyaya daha sıcak bakmasına hem de bu coğrafyada kabul görmesine yardımcı olmuştur. Bu anlamda Suriye ile ilişkilerin geliştirilmesi sadece bölgesel değil, aynı zamanda tarihsel bağlar açısından da bir gereklilik olarak görülmüştür.¹³¹

Bunun bir sonucu olarak iki ülke arasındaki sorunlar iyice yumuşatılmış ve özellikle siyasi ve ekonomik alanlarda ilişkiler geliştirilmiştir. Karşılıklı üst düzey ziyaretlerin gerçekleştirildiği bu dönemde Ocak 2004’te Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad’ın Türkiye’yi ziyaret etmesi ve Aralık 2004’te de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın Suriye’ye iade-i ziyarette bulunması ile ilişkiler doruğa ulaşmıştır.

2005 yılında gerçekleştirilen Hariri cinayetinin ihalesi üzerine kalan ve batı ile birlikte bir kısım Arap devletleri nazarında da suçlu görülen Suriye, Türkiye ile gelişen ilişkilerini iyi değerlendirmiştir. Türkiye de Batının tepkisine rağmen bu durumu lehine kullanarak Arap coğrafyasında konumunu güçlendirmiştir. Batının tüm tepkilerine rağmen Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in 2005 ve 2007 yıllarında Suriye’yi ziyaret etmesi Suriye’nin Türkiye nazarındaki önemini göstermiştir. 2007 yılında imzalanan Serbest Ticaret Antlaşması siyasi ilişkilerin ekonomik alana da yayılmasını sağlamıştır.

Türkiye’nin Suriye ile bu yakınlaşmasının Türkiye’ye Ortadoğu’da birçok faydası olmuştur. Ortadoğu barış sürecinde Suriye ile İsrail arasındaki barış görüşmelerinde Türkiye arabuluculuk rolünü üstlenmiştir. Böylece başta Suriye olmak üzere Ortadoğu sokaklarında Türk bayrakları ve Erdoğan posterleri dalgalanmaya

¹³¹ Elif Tuğçe Kambur, 2002’den Arap Baharına Türkiye Suriye ilişkileri, Editör: Barış Adıbelli, Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde ARAP BAHARI VE SURİYE, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2012, s.158

başlamıştır. Bunula birlikte aynı dönemlerde İsrail'in Gazze saldırısı ve Davos krizi gibi nedenlerle Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerginleşmesi, Türkiye-Suriye ilişkilerinin de artmasına vesile olmuştur.¹³²

2009 yılında Beşar Esad tekrar Türkiye'yi ziyaret etmiş ve "Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi" YDSK oluşturulmuştur. 2009 yılı Ekim ayında iki ülke arasında vizeler kaldırılmış ve serbest geçiş sağlanmıştır. Suriyeliler ve Türkler yaklaşık 400 yıl birlikte yaşamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonunda çizilen suni sınırlar ile birbiri ile akraba olan aileler, sınırın iki tarafında, farklı ülkelerde yaşamak zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla Suriye ve Türkiye'nin yakınlaşması halkları tarafından büyük destek görmüştür. İki ülke arasında 90 gün ile sınırlandırılmış olsa da vizelerin kaldırılması toplumlar nazarında da sevinçle karşılanmıştır. Nisan 2009'da iki ülke Kara Kuvvetleri üç gün süren "sınır birlikleri değişim tatbikatı gerçekleştirmiştir. Şubat 2011'de Asi Nehri üzerinde kurulacak "Türkiye-Suriye Dostluk Barajı" temel atma töreninde Erdoğan'ın Esad'a kardeşim diye hitabı ilişkilerde kaydedilen ilerlemeyi göstermektedir.¹³³

Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler son on yıl içerisinde öngörülemez bir şekilde gelişmiştir. Bunda iki ülkenin de bölgedeki konumu itibariyle karşılıklı olarak birbirine ihtiyaç duyması rol oynamakla birlikte tarihsel bağların da kullanılması etkili olmuştur. Siyasi ekonomik ve stratejik ilişkilerin had safhaya çıktığı bu dönemde birkaç adım ötesinin neredeyse birleşmeye kadar gideceği bir bahar dönemi yaşanmıştır. Fakat iki ülke arasındaki bu bahar dönemi başka bir bahara, Arap Baharına, kurban gitmiştir.

2.4.3. Arap Baharı ve Türkiye-Suriye İlişkileri

Arap Baharı, Türkiye-Suriye arasında yeniden soğuk rüzgarların estiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Son 12 yılda normalleşen ve hatta normalleşmenin de ötesine geçen ilişkiler tekrar 1998 öncesine dönmüştür. Zamanla daha da gerilen ve savaşın eşiğine geline bu dönemde, ilişkiler belki de tarihinin en problemli zamanlarını yaşar hale gelmiştir.

¹³² Geçmişten Günümüze Türkiye-Suriye İlişkileri, Akademik Perspektif, <http://akademikperspektif.com/2013/06/16/gecmisten-gunumuze-turkiye-suriye-iliskileri/>

¹³³ Nuri Salık, "Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye İlişkilerinin Geleceği", Ortadoğu Analiz, Cilt:3, Sayı:35, s.25

Arap Baharı gösterilerinin Suriye'ye sıçraması üzerine Suriye yönetimi ile görüşmeler yapan Türkiye, muhalifler ile görüşmesi, sivil halka karşı şiddet kullanmaması ve demokratik reformların hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi konusunda Esad yönetimine uyarılar yapmıştır. Üst düzey ziyaretlerin de gerçekleştiği bu dönemde ilişkiler zamanla kötüye gitmiştir. Esad tüm uyarılara rağmen şiddette son vermemiş, ordu birliklerinin ve paramiliter güçlerin halka karşı şiddet kullanmasını engellememiştir.

Bir yandan Esad yönetimi ile diplomasi trafiği gerçekleştiren Türkiye, diğer taraftan muhalifler ile de görüşmeler gerçekleştirmiş hatta zamanla daha da ileri giderek muhaliflerin hamiliğini üstlenmiştir. Arap Baharı gösterilerinin Suriye'ye ulaşması ile birlikte muhalifler ile diyalog içinde olan Türkiye, muhaliflere siyasi, diplomatik ve lojistik her türlü desteği sağlamıştır. Gelişen olaylar doğrultusunda askeri desteğini de esirgememiştir.¹³⁴ Muhaliflere verilen bu destek çerçevesinde, Haziran ayında Antalya'da Suriyeli muhaliflerin tek çatı altında toplandıkları bir toplantı gerçekleşmiştir. Temmuz ayında da İstanbul'da "Suriye İçin İstanbul Buluşması" adıyla bir toplantı gerçekleştirilmiştir.¹³⁵ Böylelikle Erdoğan yönetimi muhaliflerin ülkesinde örgütlenmesine müsaade ve öncülük ederek Esad yönetiminin tepkisini çekmiştir. Eylül ayında İstanbul'da gerçekleştirilen toplantılar sonucu Suriye dışında bulunan rejim karşıtlarını birleştiren Suriye Ulusal Konseyi (SUK) kurulmuştur.

Türkiye'nin Esad yönetimi ile yaptığı diplomasi trafiği, akan kanın durması konusunda başarı sağlayamamıştır. Esad yönetiminin protestoculara karşı olan sert tutumu Türkiye'nin Esad yönetimine olan yaklaşımını da değiştirmiştir. Binlerce insanın hayatını kaybetmesi üzerine, 2011 yılı Eylül ayındaki BM zirvesinde Erdoğan'ın Obama ile görüşmesinde belirttiği üzere, geçen zaman zarfında Türkiye'nin uyarılarını dikkate almayan Suriye ile Türkiye ilişkilerini kesmiştir.¹³⁶ İlişkilerin

¹³⁴ Veyssel Ayhan, Türkiye ve Suriye Muhalefeti: Şam'a Siyasi, Diplomatik, Ekonomik Ve Askeri Yaptırımlar, ORSAM Dış Politika Analizi, 5 Ekim 2011

¹³⁵ "Suriye İçin İstanbul Buluşması" Gerçekleştirildi, <http://istanbul.mazlumder.org/main/faaliyetler/basin-aciklamalari/1/suriye-icin-istanbul-bulusmasi-gerceklestirildi/1049>

¹³⁶ Geçmişten Günümüze Türkiye-Suriye İlişkileri, Akademik Perspektif, <http://akademikperspektif.com/2013/06/16/gecmisten-gunumuze-turkiye-suriye-iliskileri/>

kopması ile birlikte Türkiye tavrını daha da sertleştirmiş ve Esad rejiminin meşruiyetini kaybettiğini savunmuştur.

Esad yönetimi ise olaylar başladıktan sonra Kürtlere vatandaşlık vermek, olağanüstü hali kaldırmak, siyasi suçluları serbest bırakmak ve bunun gibi birçok reformlar yaptığını bildirmiştir. Yaptıkları reformların görülmediğini belirten Esad yönetimi, bununla birlikte muhalifleri desteleyen ve silah yardımı yapan Batı ve Türkiye'yi içişlerine karışmaması konusunda uyarmıştır. Üstelik Esad yönetimine göre olayların bu kadar büyümesinin sorumlusu da muhalifleri destekleyenlerdir.

Ekim ayına gelindiğinde iki ülke arasındaki ilişkiler tamamen kopmuş ve Türkiye yönetimi, Esad yönetimini artık düşman olarak görmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin, Rusya ve Çin'in vetosu ile Suriye'ye yaptırım uygulanması kararı alınamamıştır. Fakat Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan BMGK'nin kararına bakmaksızın Suriye'ye karşı bir yaptırım uygulayacaklarını söyleyerek Esad yönetimini tamamen karşısına aldığı göstermiştir. Bununla birlikte 18 Ekim'de Esad karşıtlarının birleştiği Suriye Ulusal Konseyi ile de görüşen Türkiye, muhalifler ile ilk resmi görüşmeyi yapan ülke olmuştur.¹³⁷

Türkiye'nin Esad rejimini karşısına alması ve muhalifleri tek muhatap olarak görmesi Esad yönetiminin tepkisini çekmekle birlikte çeşitli spekülasyonları da beraberinde getirmiştir. Suriye'nin savunduğu Türkiye'nin muhalifleri silahlandığı, hatta eğitim verdiği ve bu silahların bir kısmının da radikal grupların eline gittiği gibi konular Türkiye kamuoyunda da tartışılan konular olmuştur. Dolayısıyla Türkiye, Suriye olaylarının bu kadar şiddetli olmasından sorumlu tutulmuştur.

Sonuç olarak Türkiye-Suriye ilişkileri gelişen olaylar çerçevesinde 1998 yılına kadar problemlili olagelmıştır. 1998 Adana Mutabakatı ile normalleşen ilişkiler 2002 yılında Ak Parti'nin iktidara gelmesi ile ciddi gelişmeler göstermiştir. "Komşularla sıfır sorun" olarak özetlenen Ak Parti dönemi Türkiye Dış Politikası, genel itibarıyla başarılı olurken, bu politikada Suriye'nin özel bir yeri ve başarısı olmuştur. İki ülke arasındaki vize uygulamasını kaldırarak ve Ortak bakanlar kurulu yapacak kadar ilişkilerin

¹³⁷ Muhaliflerle ilk temas, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a510799.aspx>

düzelmesi ve Başbakan Erdoğan'ın Esad'a kardeşim diye hitap etmesi ilişkilerde gelinen noktayı ve izlenen politikanın başarısını göstermektedir.

Ne var ki Arap baharı olaylarının başlaması ile Türkiye Dış Politikası, Ortadoğu'da adeta bir geriye dönüş yaşamıştır. O zamana kadar Arap sokaklarında sallanan Türk Bayrakları ve Erdoğan posterleri yavaş yavaş inmiştir. Türkiye, Ortadoğu'da müesses yöneticilere karşı tavır alarak sadece Suriye'de değil, genel olarak birçok Ortadoğu ülkesinde iktidarlar tarafından düşman olarak görülmüştür. Arap halkları tarafından destekleneceğini düşünen Türkiye halk tarafından da beklediği desteği bulamamış, aksine problemlerin sebeplerinden birisi olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle Mısır ve Suriye politikaları Ortadoğu'da son on yılda kazandığı prestiji yavaş yavaş yok etmiştir. Dolayısıyla bir yönüyle Türkiye, Arap Baharının siyasi olarak en çok kaybeden ülkesi durumundadır. Çünkü Türkiye, bölgede model olarak gösteriliyor ve bölge ülkeleri tarafından örnek alınıyorken, Arap Baharı ile birlikte Ortadoğu'da ilişkilerinin normal olduğu ülke neredeyse kalmamış durumdadır.

Arap Baharı ile birlikte Türkiye-Suriye ilişkileri 1998 öncesinden daha kötü hale gelmiştir. Suriye, son on yılda ilişkilerde en fazla mesafe kat edilen ülke konumundayken, Arap Baharı ile birlikte, 22 Haziran 2012'de düşürülen Türk savaş uçağı olayı sonrasında, neredeyse savaşın eşiğine gelecek kadar düşmanca tavırlar alındığı bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye, Esad'ın gitmesini ilk şart olarak koştuğu müddetçe de ilişkilerin düzelmesi mümkün gözükmemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE'DE ARAP BAHARI VE İKTİDAR MÜCADELESİNİN GELECEĞİ

3.1. Arap Baharının Başlaması ve Yayılması

3.1.1. Tunus'ta Arap Baharı Süreci

Arap Baharının fitilini ateşleyen olay Tunus'ta yaşanmıştır. Üniversite mezunu ve işsiz olan Muhammed Bouazizi isimli bir seyyar satıcı polisler tarafından tartaklanmış ve tezgahına el konulmuştur. Bunun üzerine 17 Aralık 2010 tarihinde Muhammed Bouazizi, Sidi Buzid şehrinin valilik binası önünde kendisini yakmıştır. Bu hadiseden sonra Muhammed Bouazizi'yi destekleyen ve daha çok özgürlük isteyen gençler protesto gösterileri yapmaya başlamış ve böylece daha sonra adına Arap Baharı denilen süreç başlamıştır.

Gençler öncülüğünde Sidi Buzid şehrinde başlayan eylemleri Zeynel Abidin bin Ali yönetimi başlangıçta dikkate almamış, önemsememiştir. Zamanla protestolar diğer şehirlere de yayılmış ve kendisi ve ailesinin adı yolsuzluklara karışan Zeynel Abidin bin Ali yönetimini hedef almıştır. Olayların büyümesi üzerine Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin bin Ali halka ekonomik ve siyasal reformlar yapılacağına dair sözler vermiş, bir sonraki seçimlerde aday olmayacağını açıklamıştır. Olaylara müdahalede polisin yetersiz kalması ve giderek eylemlerin büyümesi üzerine Bin Ali ordunun olaylara müdahale etmesini istemiştir. Halka ateş açmak istemeyen ordu, bu isteği kabul etmemiştir. Genelkurmay Başkanı'nın kendilerini koruyamayacağını iletmesi üzerine Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin bin Ali, 14 Ocak 2011 tarihinde ülkeyi terk etmiş ve Suudi Arabistan'a kaçmıştır.¹³⁸

Yasemin Devrimi olarak adlandırılan süreç Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesini netice vermiş fakat bu da siyasi bir kargaşa ortaya çıkarmıştır. Yasalar gereği Başbakan Muhammed Gannuşi geçici devlet başkanı olmuş, sonrasında da görevi Meclis Başkanı Fuad Mabeza'ya devretmiş ve başbakanlık görevine geri dönmüş ve yeni bir hükümet kurmuştur. Yeni oluşturulan hükümette Bin Ali döneminde görev yapan bakanların da

¹³⁸ <http://www.aljazeera.com/indepth/spotlight/tunisia/2011/1/201114142223827361.html>

olması halkta sistemin değişmeyeceğine dair kanaat oluşturmuştur. Bunun üzerine hem halk tarafından yeni hükümet protesto edilmiş, hem de hükümet üyelerinden bu duruma itiraz edip istifa edenler olmuştur.¹³⁹

Tunus'ta yönetim değişmiş ama tepkiler uzun bir süre devam etmiştir. Ülkedeki kargaşa hali giderek büyümüştür. Bunun üzerine yeni kurulan hükümet de görevi bırakmış ve Başbakan Muhammed Gannuşi de istifa etmiştir. Gannuşi görevi Beji Said Essebsi'ye devretmiş, o da teknokratlardan oluşan bir hükümet kurmuştur. Kurulan bu hükümet Tunus'u 23 Ekim 2011'de yapılan Kurucu Meclis seçimlerine taşımıştır. 145 partinin katılımıyla gerçekleşen seçimlerde %37 oy alan El Nahda Partisi birinci parti olmuştur. Başbakanlık görevi El Nahda Genel Sekreteri Hammadi Cibali'ye verilmiş ve Tunus'ta yeni bir dönem başlamıştır.¹⁴⁰

Tunus'ta Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin bin Ali'nin ülkeyi terk etmesi ile başarıya ulaşan Arap Baharı, kısa zaman içerisinde bir domino etkisi yaparak bütün bir Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yayılmıştır. Bazı yerlerde ufak, bazı yerlerde köklü değişimlerin yaşandığı süreç sonunda birçok ülkede 30 yıldır devam eden müesses diktatörlükler yıkılmıştır.

3.1.2. Mısır'da Arap Baharı Süreci

Tunus'tan sonra gösterilerin ilk sıçradığı ülke Mısır olmuştur. Mısır'da da olayların başlangıcı Tunus'takine benzer şekilde yaşanmıştır. 2010 yılının Haziran ayında polis müdürlerinin uyuşturucu tüccarlarıyla hasılat paylaştığı videolarını internetten paylaşan Halid Said isimli genç, bir görüşe göre polis güçleri tarafından öldürülmüştür. Emniyet yetkilileri ise Halid Said'in uyuşturucu kullanırken yakalandığını ve kullandığı uyuşturucu sonucu boğularak öldüğünü söylemişlerdir. Bu olay sonucu ülkenin değişik illerinde protesto gösterileri başlamıştır.¹⁴¹

¹³⁹ Tunus'ta bir günlük hükümet istifalarla sarsıldı,

http://mobil.zaman.com.tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=1081020

¹⁴⁰ Veysel Ayhan, Tunus İsyanı: Arapların Devrim ateşini Yakması, Ortadoğu Etütleri, 2012,

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201227_veysell.pdf, s.78-79

¹⁴¹ Arap Baharının Sembol İsimleri, <http://www.timeturk.com/tr/2011/06/08/arap-baharinin-sembolleri.html#.VIAPHZGZnFo>

Mısır'daki olaylar birikmiş bir enerjinin patlaması şeklinde de yorumlanabilir. Çünkü Mısır'da 7-8 yıldır çeşitli boyutlarda sistemdeki bozukluklara karşı protesto gösterileri yapıyordu. Ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutları olan bu protestolar Halid Said olayı ile yeni bir boyut kazanmıştır. Tunus'taki devrim ise Mısır'da olayların fitilini ateşleyici bir rol oynamış adeta yıllardır enerjisi biriken bir volkanın patlaması gibi bir etki meydana getirmiştir. Mısır'daki muhaliflerin değişime olan inancını güçlendirmiş ve daha organize bir şekilde Mübarek rejimine son verinceye kadar devam etme kararlılığını aşlamıştır.¹⁴² 25 Ocak 2011'de başlayan gösteriler 11 Şubat'ta Hüsnü Mübarek görevini orduya devrettiğini açıklayana kadar devam etmiştir

Mısır'da bu sürecin kısa bir zaman diliminde başarıya ulaşmasının çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan birisi muhaliflerin birlikte hareket edebilmeleridir. Diğer bir neden ise sosyal medyayı başarılı bir şekilde kullanan gençlerin halkı ikna edebilmeleri olmuştur. Ayrıca Mısır Ordusu'nun tutumu da sürecin başarıya ulaşmasının etmenlerinden birisidir.

Muhalefetin önde gelen isimlerinden Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK) eski başkanı olan Muhammed el-Baradei, ölüm tehditleri alıyor olmasına rağmen Mısır'a dönmüştür. Tahrir Meydanı'nda göstericileri ziyaret ederek onlara destek veren Baradei, Mısır Devrimi'nde ön planda olmuş ve pek çok kişi tarafından kendisine Mübarek sonrası Mısır'ın yeni lideri nazarıyla bakılmıştır.¹⁴³ Mısır siyasi hayatında kilometre taşlarından biri olan Müslüman Kardeşler ise protestoculara destek vermekle birlikte Mısır olaylarında çok aktif bir şekilde rol almamıştır. Baradei ile birlikte hareket etme kararı almış ve onu destekleyeceklerini ifade etmişlerdir.¹⁴⁴

Mısır'da Müslüman kardeşler ve Muhammed el-Baradei gibi köklü muhalifler ile birlikte geçmişi çok fazla olmayan ama özellikle sosyal medya başta olmak üzere teknolojiyi iyi kullanan ve gençlerden oluşan bir muhalefet te oluşmuştur. 2004 yılında kurulan Kifaye (Yeter) Hareketi ve 2007 yılında kurulan 6 Nisan Hareketi bu süreçte etkili grupların başında gelmiştir. Bu iki grubun geçmişten kazandıkları tecrübeler ile

¹⁴² Veysel Ayhan, Mısır Devrimi'nin Ayak Sesleri: Bir Devrin Sonu mu, ORSAM, Şubat 2011, Rapor No:27, s. 12

¹⁴³ <http://www.trtturk.com/haber/baradei-misir-halkini-secimleri-boykot-etmeye-cagirdi.html>

¹⁴⁴ Ramazan Yıldırım ve Tarık Abdulcelil, Mısır'da Siyasi Aktörler, Partiler, Dini Hareketler, SETA, Ankara, 2012, s.42

özellikle internet üzerinden propaganda yapmaları bu süreçte etkili olmuştur. Kifaye ve 6 Nisan Hareketleri ile birlikte hareket eden birçok muhalif grup facebookta “We are all Khaled Said/ Hepimiz Halid Said’iz” sayfasında örgütlenerek 25 Ocak 2011 tarihini “öfke günü” olarak ilan etmişlerdir. Geçmiş yıllardan kazandıkları tecrübelerle sistemli bir şekilde çalışan bu gençlik hareketleri organize bir şekilde halkı sokağa çıkmaya ikna etmişlerdir.¹⁴⁵

25 Ocak’ta başlayan protestolar sembolik anlam ifade eden Tahrir Meydanı’na taşınmıştır. Hüsnü Mübarek’in her türlü engelleme çabalarına rağmen devam eden gösteriler devam etmiştir. Gösterileri engelleyemeyen Mübarek çeşitli tavizler vererek iktidarını devam ettirmek istemiştir. En sonunda yılsonunda yapılacak seçimlerde aday olmayacağını da açıklamış fakat buna rağmen göstericiler Mübarek yönetimi bırakana kadar eylemlerine son vermeyeceklerini bildirmişlerdir. 11 Şubat tarihinde Hüsnü Mübarek görevini orduya devretmiş ve böylece Mısır’da 30 yıldır devam eden Hüsnü Mübarek dönemi sona ermiştir.

Mısır’da Hüsnü Mübarek’in devrilmesinden sonra seçim sürecine girilmiştir. 28 Kasım 2011 ve 10 Ocak 2012 tarihleri arasında Halk Meclisi Seçimleri yapılmıştır. Seçimlerde Müslüman Kardeşler tarafından kurulmuş olan Hürriyet ve Adalet Partisi %37,5 oy oranı ile seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Halk Meclisi Seçimlerinden sonra 29 Ocak-22 Şubat 2012 tarihleri arasında gerçekleştirilen Şura Meclisi Seçimlerinde de Hürriyet ve Adalet Partisi 180 sandalyeden 105’ini alarak birinci parti olarak çıkmıştır. 16-17 Haziran 2012 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini de Hürriyet ve adalet Partisi lideri Muhammed Mursi %51,3 oy alarak kazanmıştır.

3.1.3. Libya’da Arap Baharı Süreci

Tunus ve Mısır’da 30 yıllık yönetimlerin değişmesi ile sonuçlanan Arap Baharı 1969 yılından beri 42 yıldır Muammer Kaddafi tarafından yönetilen Libya’ya da ulaşmıştır. Libya’da da sürecin başlaması aynı şekilde olmuştur. 1996 yılında cezaevlerinde katledilenlerin savunucusu olan Fethi Terbil isimli bir avukat rejim karşıtı

¹⁴⁵ SETA RAPOR, 25 Ocak’tan Yeni Anayasa’ya: Mısır’da Dönüşümün Anatomisi, Nisan 2011, www.setav.org, s. 18-19

olduğu için tutuklanmıştır. Terbil'in serbest bırakılmasını isteyenler polis merkezi önünde toplanarak, Fethi Terbil'e destek vermişlerdir.¹⁴⁶

Protestoların geçmişi ise Mısır'da olduğu gibi daha eskilere dayanmaktadır. 1996 yılında Ebu Silm hapishanesinde yaşanan katliamla başlayan protestolar o dönemlerde siyasi bir amaç gütmemiştir. İnsan haklarını amaçlayan protestolar, Tunus ve Mısır'da yönetimlerin değişmesi üzerine, 15 Şubat'ta boyut değiştirerek tekrar canlanmıştır.

15 Şubat 2011 tarihinde yaklaşık 200 kişilik bir grubun Bingazi polis merkezi önündeki eylemleri Libya'da Arap Baharı sürecinin başlangıcını oluşturmuştur. 1996 yılında Ebu Silm Hapishanesi'nde öldürülenlerin yakınlarının katıldığı gösteriler daha sonra el Bayda ve ez Zintan gibi şehirlere de yayılmıştır. Olayların güvenlik güçleri tarafından şiddet kullanılarak bastırılmak istenmesi, aksi etki yapmış ve olaylar daha fazla yayılmıştır.

Kaddafi yönetiminin şiddet yanlısı tavır alması sonucu muhaliflerin çağrısıyla 17 Şubat "öfke günü" ilan edilmiştir. Yine Tunus ve Mısır'da olduğu gibi Twitter ve Facebook etkin bir şekilde kullanılmış ve Kaddafi muhalifleri örgütlenmiştir.¹⁴⁷ Bununla birlikte Kaddafi yanlıları da Trablus merkezli olarak örgütlenmiş ve rejime sahip çıkmışlardır. Kaddafi'nin kendisine bağlı olan özel birlikleri ve Afrika'dan getirttiği paralı askerleri ile de olaylara müdahale etmesiyle ülkede bir iç savaş başlamıştır. Yapılan çatışmalar sonucu 20 Şubat 2011'de Bingazi'yi ele geçiren muhalifler, 24 Şubat'ta da Misrata'yı ele geçirmişlerdir.¹⁴⁸

Bu arada dünyadan da tepkiler gelmeye başlamıştır. Kaddafi yönetimine karşı uluslararası muhalefetin başını Fransa çekmiştir. Daha sonra ise ülkede yaşanan olaylardan Türkiye'yi sorumlu tutan Kaddafi'nin oğlu Seyfülislam Kaddafi'ye cevaben Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Libya'daki Türklerin siyasi olaylara karışmadığını

¹⁴⁶ "Libya'da göstericiler 'öfke günü'ne hazırlanıyor", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/02/110217_libya_dayofanger.shtml

¹⁴⁷ "Protests Take Aim at Leader of Libya", Erişim tarihi: 27 Şubat 2011, http://www.nytimes.com/2011/02/17/world/middleeast/17libya.html?_r=2

¹⁴⁸ "İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları", SETA Rapor, www.setav.org, Aralık 2011, s.52

bildirmiş ve Kaddafi yönetimini halkının sesine kulak vermeye çağırmıştır.¹⁴⁹ Şiddete acil son verilmesi çağrısında bulunan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) Kaddafi'nin mal varlığının dondurulması kararını onaylamıştır.¹⁵⁰ Kaddafi ise yapılan tüm uyarılara ve ambargolara rağmen operasyonları sıklaştırmış ve olayların şiddeti giderek artmıştır.

Libya'daki olaylarda dönüm noktası 27 Şubat 2011'de toplanan muhaliflerin Libya Ulusal Geçiş Konseyi(UGK)'ni kurmaları olmuştur. Libya halkının meşru temsilcisi olduğunu ilan eden UGK'nın kurulması ile dağınık olan muhalefet birleştirilmiş ve daha organize hareket ederek Libya'da devrime ve özgürlüğe olan inancı artırmıştır.¹⁵¹ Bununla birlikte gelişen olaylar Libya'daki sürecin Tunus ve Mısır'dan farklı olacağının işaretlerini vermiştir. Yani Libya'da buralardaki gibi kolay bir geçiş yaşanmayacaktır.

Muhalifler ile Kaddafi güçleri arasındaki çatışmalar uluslararası toplumu harekete geçirmiş ve askeri müdahale gündeme gelmiştir. Buna bağlı olarak Arap Ligi 12 Mart günü BMGK'ne Libya'da bir uçuşa yasak bölge oluşturulması teklifinde bulunmuştur. Bunun üzerine BMGK 17 Mart günü Libya'yı uçuşa yasak bölge ilan etmiştir. 10 ülkenin evet oyu kullandığı toplantıda Rusya, Çin, Hindistan, Almanya ve Brezilya çekimser oy kullanmıştır. İç savaş yaşanan ülkede sivilleri korumaya yönelik alınan bu karar ile askeri müdahalenin de önü açılmıştır.¹⁵² Bu kararla koalisyon güçlerinin Libya'ya müdahalesi başlamıştır. 29 Mart'ta 40 ülkenin dışişleri bakanı ve temsilcisinin Londra'da bir araya gelmesiyle düzenlenen konferansta ise hava müdahalesinin komutası NATO'ya devredilmiştir.

NATO güçlerinin desteğiyle UGK öncülüğündeki muhalifler Libya'yı yavaş yavaş ele geçirmeye başlamıştır. Kaddafi'nin taraftarlarını UGK'ya karşı çıkmasıyla çatışmalar da şiddetlenmiştir. Uzun süre devam eden çatışmalar sonucu Muammer

¹⁴⁹ "Ayaklanmada Türk Bilmece",

<http://www.milliyet.com.tr/Default.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1355066>

¹⁵⁰ "Kaddafi'nin mal varlığı donduruldu!",

http://www.sabah.com.tr/dunya/2011/02/28/kaddafinin_mal_varligi_donduruldu

¹⁵¹ Gürkan Doğan ve Bülent Durgun, Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2012/1, Sayı:15, s.80-81

¹⁵² Arab League backs Libya no-fly zone, <http://www.bbc.co.uk/news/work-africa-12723554>

Kaddafi, doğum yeri olan Sitre’de yaralı olarak ele geçirilmiştir. Libya’dan kaçmak üzere olan Kaddafi’nin konvoyu NATO uçakları tarafından vurulmuştur. Muhafifler tarafından yaralı olarak ele geçirilen Kaddafi, linç edilerek öldürülmüştür. Linç edildikten sonra cesedi bilinmeyen bir yere götürülen Kaddafi’nin son anları El Cezire televizyonunun yayınladığı görüntülerle tüm dünyaya izlettirilmiştir.¹⁵³ Böylece Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte Tunus ve Mısır’daki diktatörlerin devrilmesinden sonra, Libya’da da 42 yıllık Kaddafi yönetimi acı bir şekilde bitmiştir.

3.2. Suriye’de Arap Baharı Süreci

3.2.1. Sürecin Başlaması ve Gelişimi

Arap Baharı sürecinin Suriye’de başlangıcı da diğer ülkelerde olduğundan çok farklı olmamıştır. Dera kentinde duvarlara rejim aleyhinde yazılar yazan birkaç genç tutuklanmıştır. Gençleri almaya giden ailelerine gençler verilmemiş ve aileler ile polisler arasında tartışmalar yaşanmıştır. Bunun üzerine ailelere karşı polisin tavrı ve çocukların geri verilmeyişi Dera kentinde protesto edilmeye başlanmıştır.

Dera’da başlayan protestolar, Esat rejimi muhaliflerince benimsenmiş ve Arap Baharı olaylarından cesaret bulan muhalifler bu protestoları birçok kente yaymıştır. 15 Mart gününü “öfke günü” ilan eden muhalifler bu tarihte ülke genelinde birçok kentte büyük çaplı gösteriler düzenlemiştir. 18 Mart günü ise Cuma namazı çıkışı Şam, Halep, Lazkiye, Hama, Humus ve Banyas gibi birçok şehirde Suriye tarihinde son 30 yılın en büyük protestoları yaşanmıştır. Olaylara müdahale eden polis kuvvetleri tarafından öldürülenler olmuştur. Ertesi gün ölenlerin cenaze törenlerinde çatışmalar yaşanmış ve böylece Suriye’de de Arap Baharı fitili ateşlenmiştir.

Beşar Esad yönetimi olaylar başladığında, protestoları ciddiye almamış ve protestocuları “*Emperyalist güçlerin kuklası teröristler*” olarak nitelendirmiştir. Olaylar ciddi boyutlara ulaştığında ise, protestoları dindirmek için çeşitli reformlar yapmıştır Bu doğrultuda askerlik süresini 21 aydan 18 aya indirilen yasa çıkarılmıştır. Halkın isteği üzerine, olaylara sert müdahale eden Dera valisi görevden alınmış, bazı suç türlerini

¹⁵³ Sağ yakalandı linç edildi, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2011/10/21/sag-yakalandi-linc-edildi>

içeren kısmi af kabul edilmiş, yönetim kadrolarında yenilik yapılacağını bildirmiştir. Ayrıca ülkede 1963 yılından beri uygulanan olağanüstü hal uygulaması kaldırılıp yeni bir anayasa yapılacağını da söylemiştir. Yolsuzlukla mücadele için etkin mekanizmaların kullanılması, siyasi partilere ilişkin yasada düzenleme yapılması ve gelişigüzel tutuklamalara engel olunması gibi kararların alınması da bu yönde atılan adımlardır. Olayları yatıştırmak için 260 tutuklu serbest bırakılmış ve yıllardır vatandaşlık hakkı verilmeyen Kürtlere vatandaşlık hakkı verilmiştir.

Esad'ın attığı adımlar muhaliflerce samimi ve yeterli bulunmamış ve olayları yatıştırmaya yetmemiştir. Bununla birlikte Esad yönetimi de her geçen gün protestoculara karşı olan tutumunu biraz daha sertleştirmiştir. Protestolarda halka karşı şiddet kullanılması ve ölü sayısının artması ile paralel olarak olaylar da şiddetlenmiştir. 25 Mart gününü “kararlılık cuması” ilan eden göstericiler Dera, Humus, Deyr-ez Zor, Şam, Lazkiye ve Rakka'da protestolar gerçekleştirmiş ve rejim aleyhine sloganlar atmışlardır. Bununla birlikte Şam başta olmak üzere birçok şehirde Esad yanlıları da Esad'a destek yürüyüşü yapmışlardır. Birleşmiş Milletler, çıkan çatışmalarda Mart ayı boyunca ölenlerin sayısının 850'den fazla olduğunu söylerken, Suriye insan hakları örgütü Savasiya, Mart ve Nisan aylarında gerçekleştirilen protestolarda 560 kişinin güvenlik güçleri tarafından öldürüldüğü bildirilmiştir.¹⁵⁴

Suriye içerisinde gerginlik tırmanırken yurtdışından da tepkiler gelmeye başlamıştır. İsrail Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman, Batının Suriye'de, Libya'da Kaddafi'ye yaptığı gibi davranmasını istemiş, Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppe de Kaddafi'ye yapılandan Suriye ve Suudi Arabistan'ın ders çıkarması gerektiğini söylemiştir. AB Dışişleri Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton, birçok şehirde gerçekleştirilen protestolarda, göstericilere ateş açan Suriye yönetimini şiddetle kınadığını bildirmiştir. Suriye Dışişleri Bakanı Velid Mualli'i arayan Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ise yönetimden reform süreci yönünde adım atmalarını istemiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı da Esad yönetimini siyasi reformlarda daha fazla ilerleme yapması ve halkın tepkilerini dikkate alıp, taleplerini yerine getirmesi konusunda uyarmıştır.

¹⁵⁴ Suriye Krizinin Kronolojisi, <http://www.21yyte.org/arastirma/suriye-krizi-izleme-merkezi/2013/09/02/7192/suriye-krizinin-kronolojisi>

Suriye yönetimine ilk destek ise Kuveyt emiri Sabah el Ahmet el Cabir el Sabah'tan gelmiştir. *“Kuveyt'in, istikrar ve güvenliğini koruma mücadelesinde Suriye'yi desteklediğini”* ve *“Suriye yönetimi ve halkının, ülke istikrar ve güvenliğini bozmaya yönelik girişimleri başarısızlığa uğratacağına inandığını”* söylemiştir. Suudi Arabistan kralı Abdullah bin Abdulaziz el Suud ve Birleşik Arap Emirlikleri Devlet Başkanı Şeyh Halife bin Ziyad el Nuhyan da Esad'ı aramış ve desteklerini iletmışlerdir. Suriye'yi destekleyen bir başka lider 4 Nisan'da yaptığı açıklama ile Irak Başbakanı Nuri el Maliki olmuştur. Rusya Devlet Başkanı Dmitry Medvedev de Esad'ı arayarak gerçekleştirmiş olduğu reform sürecine desteklerini iletmıştır.¹⁵⁵

Süreçte en aktif rol alan ülkelerin başında Türkiye gelmiştir. Diplomasi trafiğini yoğun bir şekilde sürdüren Türkiye, sürecin demokratik yollarla çözülmesi konusunda gayret sarf etmiştir. Suriye'ye de ziyaretler yapan Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, gerçekleştirdiği ziyaretlerde reform sürecinin devam etmesi ve şiddetten uzak durulması konularının üzerinde ısrarla durmuştur.

Uluslararası tüm uyarı ve tepkilere rağmen Esad rejimi muhaliflere olan sert tutumunu değiştirmemiştir. 22 Nisan'ı “Büyük Cuma” ilan eden ve o güne kadarki en büyük gösterileri gerçekleştiren muhaliflere karşı gerçek mermi kullanılmış ve birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Olaylara tepki gösteren Arap Birliği göstericilere destek vermiş ve yanlarında olduğunu açıklamıştır. 28 Nisan'da toplanan BM ise Rusya'nın muhalefeti sonucu Suriye'yi kınayan ortak bir açıklama yapamamıştır. Olayların daha da şiddetlenmesi üzerine Suriye'den Türkiye ve diğer komşu ülkelere mülteci göçleri başlamıştır.

Mayıs ayında gösteriler daha geniş alanlara yayılırken, bununla doğru orantılı olarak ölüm olayları da artmış ve mülteci göçleri devam etmiştir. AB Dışişleri Konseyi, Akdeniz Ortaklığı ve Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında yürütülen AB ile Suriye Hükümeti arasındaki ortaklık programlarını askıya almıştır. AB içinde Mahir Esad'ın da

¹⁵⁵ <http://www.21yyte.org/arastirma/suriye-krizi-izleme-merkezi/2013/09/02/7192/suriye-krizinin-kronolojisi>

yer aldığı 13 Suriye devlet görevlisini yaptırım listesine almıştır. Esad yönetimi ile muhalifler arasında görüşmeler başlamış ve karşılıklı görüş alış veriş yapılmıştır.¹⁵⁶

3 Haziran'da düzenlenen protestolarda, güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu 63 kişi hayatını kaybetmiştir. 6 Haziran'da Suriye'nin kuzey batısındaki Cirz El-Şuğur kasabasında güvenlik güçleri pusuya düşürülmüş ve 120'den fazla asker hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine 10 Haziran'da şehre giren Suriye Ordusu 12 Haziran'da Cisir-el Şukur'u tekrar kontrol altına almıştır. Bu olaydan sonra binlerce Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır.¹⁵⁷

Suriye devlet televizyonuna konuşa Esad *“Bugün olup bitenlerin reformla bir ilgisi yok. Bu, her şeyi yakıp yıkmaktan başka bir şey değil”* diyen Esad, bir reform planı için ulusal bir diyalog grubu oluşturulduğunu bildirmiştir. Bir yandan 20 Haziran'a kadar işlenmiş her türlü suçu af kapsamına aldığını açıklayarak reform sürecini devam ettiren Esad, diğer taraftan devlet kanalında yaptığı konuşmada muhaliflere karşı *“mikroplar”* ifadesini kullanmış ve *“ülkemiz mikroplardan temizlenmeli”* demiştir. Esad'ın bu sözleri üzerine kendisine destek vermek için Şam'da düzenlenen gösterilere katılan on binlerce kişi *“Canımız sana feda olsun Beşar”* sloganları atmıştır. Muhalifler cephesinde ise muhaliflerin sözcüsü olan Cemil Saib, AFP'ye vermiş olduğu demeçte, *“Suriye Devrimine önderlik edecek Ulusal Konsey'in kurulduğunu açıklıyoruz. Bu Konsey'de, Suriye içinde ve dışındaki tüm toplulukların ve ulusal siyasi güçlerin temsilcileri yer alacak”* demiştir.¹⁵⁸

2011 yazı muhaliflerin daha organize hareket etmeye başladığı bir dönem olmuştur. 16 Temmuz'da muhalifler tarafından İstanbul'da *“Ulusal Kurtuluş Konferansı”* düzenlenmiş, diğer muhalif gruplara da ulaşmak ve Esad rejimine karşı birlik olmak çağrısı yapılmıştır. Çeşitli görüş ayrılıklarının da yaşandığı toplantıda,

¹⁵⁶ Kronoloji: Suriye'de isyandan iç savaşa, <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-suriyede-isyandan-ic-savasa>

¹⁵⁷ Suriye ordusu muhalif kasabaya bomba yağdırdı, http://www.zaman.com.tr/dunya_suriye-ordusu-muhafif-kasabaya-bomba-yagdirdi_1146284.html

¹⁵⁸ Esad genel af ilan etti, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/06/110621_syria_amnesty.shtml

Esad rejiminin yıkılması halinde geniş tabanlı bir geçiş hükümetinin kurulması amacıyla 25 üyeden oluşan bir konsey kurulması kararlaştırılmıştır.¹⁵⁹

Suriye’de muhalefetin sivil direnişinin netice vermemesi ve Esad rejiminin katliamlara devam etmesi sivil direniş sürecinin başarıya ulaşamayacağı kanaatini oluşturmuştur. Bunun neticesinde muhalifler de silahlı direnişe geçme kararı almışlardır. Esad'a bağlı Suriye Ordusu'ndan ayrılan asker ve subaylar Özgür Suriye Ordusu adını verdikleri bir grup oluşturmuş ve ordunun başına yine Rejim ordusundan ayrılan Albay Riyad al Assad geçmiştir.¹⁶⁰

30 Temmuz’da ise Suriye yönetimi Hama’ya ağır silahlı birliklerle saldırı başlatmıştır. Ramazan ayında gösterilerin artmasından çekinen Esad rejimi orduya bir aydır kuşatma altındaki Hama’ya girme emri vermiştir. Tanklar tarafından da desteklenen operasyon bir katliama dönüşmüştür. Çeşitli örgütlerin bildirdiğine göre en az 95 kişi ölmüştür. Ramazan başında gerçekleşen bu kanlı operasyona ülke genelinde tepkiler gelmiş ve tepkiler kanlı bir şekilde bastırılmıştır.¹⁶¹

7 Ağustos’ta Esad güçleri Hama’dan sonra Deir el Zor kentine de kanlı bir operasyon gerçekleştirmiştir. En az 50 sivilin öldüğü saldırı sonrası Arap Birliği ilk defa Suriye yönetimini kınamıştır. 9 Ağustos’ta Türkiye Dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu Suriye’yi ziyaret etmiş, Esad ve diğer yetkililerle görüşmüştür. Beşar Esad, Davutoğlu’na “*Terörist grupların peşini bırakmayacağız*” demiştir. Aynı zamanda Esad reform sürecinin devam edeceğini de ifade etmiştir. Bu görüşmeden bir gün sonra Hama’dan çekildiğini açıklayan Suriye ordusu Türkiye sınırında ise operasyonlarını genişletmiştir. 14 Ağustos’ta Lazkiye’ye yeni bir saldırı başlatan Suriye ordusu 15 Ağustos’ta da Humus’u kuşatmıştır. 17 Ağustos’ta yönetim ordunun Lazkiye ve Deir el Zor’dan çekildiğini açıklamış fakat Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu bunu yalanlamış ve askerlerin hala Deyr el Zor’da olduğunu söylemiştir. Davutoğlu ve Erdoğan Türkiye’nin Suriye’de olanlara kayıtsız kalmayacağını bildirmiştir. Ertesi gün

¹⁵⁹ İstanbul'da Suriye Ulusal Kurtuluş Konferansı düzenlendi,

<http://www.hurriyet.com.tr/planet/18273730.asp>

¹⁶⁰ Taha Dağlı, İlk saniyesinden bugüne Suriye iç savaşının takvimi,

<http://www.aktuel.com.tr/Dunya/2012/11/21/ilk-saniyesinden-bugune-suriye-ic-savasinin-takvimi>

¹⁶¹ Ramazan katliamı,

<http://www.milliyet.com.tr/ramazan-katliami/dunya/dunyadetay/01.08.2011/1421025/default.htm>

ABD ile birlikte İngiltere, Fransa, Almanya ve Kanada hükümetleri de Esad yönetimine çekilmesi çağrısı yapmışlardır. 20 Ağustos'ta Suriye muhalefeti liderlerinin, Esad rejimi sonrası boşluk döneminde Suriye'yi yönetecek geçici bir 'ulusal konsey' kurmayı planladıkları ve bu amaçla İstanbul'da toplandıkları bildirilmiştir. 21 Ağustos'ta ilk kez televizyona mülakat veren Esad askeri operasyonların sona erdiğini tekrarlamış ve Suriye'nin Şubat 2012'de çok partili seçimleri yapacağını söylemiştir. Ayrıca *“Ben Batı tarafından değil, Suriye halkı tarafından göreve getirildim”* diyen Esad, Suriye'ye karşı olası bir müdahale için *“Suriye'ye karşı yapılacak bir hamle katlanamayacakları çok büyük sonuçlara neden olabilir”* ifadesini kullanmıştır. Türkiye ile ilgili bir soruyu ise *“İki halkın hafızasındaki olumsuz kanaatleri silmek istedik. Bunda da başarılı olduk. Gerçek niyetin ne olduğunu bilemediğimiz için ihtiyatlı davranmak istiyoruz. Suriye'nin kararlarına dışarıdan kimsenin müdahale etmesini istemeyiz”* diye cevaplamıştır.¹⁶²

Eylül ayında Esad rejimine karşı baskılar da artmaya başlamıştır. New York'ta düzenlenen BM Genel Kurulu toplantısında önemli gündemlerden birisi de Suriye konusu olmuştur. Toplantıdan önce gerçekleşen Erdoğan-Obama görüşmesinde Suriye'ye yaptırım uygulanmasının istenmesi kararlaştırılmıştır. Fakat Rusya ve Çin'in vetosu ile Suriye'ye karşı yaptırım kararı yine alınamamıştır. Fakat Türkiye, Suriye ile olan ilişkilerini askıya almış ve BMGK'dan karar alınmamış olmasına rağmen tek taraflı olarak Suriye'ye yaptırım uygulayacağını bildirmiştir.¹⁶³ Bununla birlikte AB hükümetleri de Avrupalı şirketlerin Suriye'ye yaptırım uygulayacağını bildirmiş, Suriye'ye petrol konusunda yeni yatırımlar yapılmasını yasaklamıştır. Çeşitli kuruluş ve kişilerin malvarlıklarını da donduran ve seyahat yasağı getiren AB, böylelikle Esad rejimini ekonomik olarak yıldırmayı ve muhaliflere karşı yürüttüğü kanlı operasyonları durmayı amaçlamıştır.¹⁶⁴

Esad, Rusya, Çin, İran ve Hizbullah'ın desteğini olayların başlangıcından itibaren iyi değerlendirmiştir. Esad diğer liderlerin yaptığı açıklamalarda olduğu gibi, yönetimi bırakacağını veya sonraki seçimlerde aday olmayacağını söylememiş aksine

¹⁶² Suriye Krizinin Kronolojisi, <http://www.21yyte.org/arastirma/suriye-krizi-izleme-merkezi/2013/09/02/7192/suriye-krizinin-kronolojisi>

¹⁶³ Suriye devrimi 2 yaşında! İşte devrimin kronolojisi, <http://www.timeturk.com/tr/2013/03/15/suriye-ic-savasi-2-yasinda.html#.VJc7oAoNA>

¹⁶⁴ Esad'a hem Avrupa'dan hem Arap Birliği'nden darbe, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18792954.asp>

yönetimini güçlendirici açıklamalar yapmıştır. Rejimin devamı adına 2011'in sonlarına doğru Esad rejimi, kırsal bölgelerde operasyonları arttırmış ve bunun sonucunda protesto gösterileri zamanla azalmıştır.

Sivil protestolar bitmiş olmakla birlikte sivil muhalefet siyasi gruplar oluşturarak mücadelesine devam etmiştir. Bununla birlikte Suriye'de irili-ufaklı birçok silahlı grup meydana gelmiştir. Radikal grupların ve terör gruplarının da olaylara müdahil olmasıyla Suriye'de durum iyice karışmıştır. Gerek sivil gerek askeri muhalefetin ortak hareket edememesi Suriye'de olayların uzamasının sebeplerinden birisi olmuştur.

3.2.2. Suriye'de Öne Çıkan Gruplar ve Oluşumlar

3.2.2.1. Suriye Ulusal Konseyi

Suriye Ulusal Konseyi (SUK), Suriye'deki muhalefetin oluşturduğu en etkin örgüttür. Suriye dışında bulunan rejim karşıtlarının bulunduğu 2011 Ağustos ayında gerçekleştirilen İstanbul toplantıları sonucu oluşturulmuş ve resmi olarak 2 Ekim 2011 tarihinde kurulmuştur. Başkanlığına ise yine Suriye dışında yaşamakta olan siyaset sosyolojisi profesörü Burhan Galyun getirilmiştir. Kendisini Suriye'nin resmi temsilcisi olarak gören SUK, İstanbul'da gerçekleşen Suriye'nin dostları grubunun toplantısında da Suriye halkının resmi temsilcisi olarak tanınmıştır. Esad rejimini tanımayan SUK, yönetimi devretmesi dışında Esad rejimi ile görüşme yapmama kararındadır.¹⁶⁵

Suriye Ulusal Konseyi'nin amacı Esad rejimine karşı çıkan muhalifleri birleştirmek ve onlara destek sağlamaktır. Aynı zamanda Esad rejimi sonrasına da hazırlık yapan konsey nasıl bir ara dönem izleneceği ve sonrası hakkında da görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda yapılan görüşmeler sonucu demokratik, çoğulcu sivil bir idarenin hakim olduğu ve hukukun üstünlüğünün temel alındığı bir devlet inşa etme hedeflerinin olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁶⁶ Birçok ülke tarafından Suriye halkının resmi temsilcisi olarak kabul edilen SUK, Suriye'de en fazla yardım gören muhalif oluşumdur. Batı tarafından da destek gören SUK, Suriye'deki devrim sürecini dış

¹⁶⁵ Suriye Muhalefeti'nin Aktörleri, 21.yy Türkiye Enstitüsü

¹⁶⁶ Suriye'de Aktörle; Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya, SETA, Şubat 2012, www.setav.org

dünyaya kendi bakış açılarından anlatma ve uluslararası sistemi Suriye halkına destek için harekete geçirme vazifesini de üstlenmiştir.

Suriye Ulusal Konseyi farklı siyasi grupları içinde barındırmaktadır. 2005 yılında kurulan Şam Deklarasyonu Grubu ve Müslüman Kardeşler bu grupların önde gelenlerindendir. Aynı zamanda birçok genç muhalif ile birlikte, Kürtler ve Süryanilerin bir kısmı da SUK içerisinde bulunmaktadır. Fakat Türkmenler, Hristiyanlar, Şiiler ve Dürziler de yeteri kadar temsil edilmediği de bilinen bir gerçektir.¹⁶⁷

Muhaliflerin daha güçlü olabilmesi için ortak hareket etmesi gerektiğini gören SUK, başta özgür Suriye Ordusu olmak üzere diğer gruplar ile de temaslar kurmaya devam etmektedir. Fakat diğer taraftan da SUK içerisindeki çeşitlilik de bazı dönemlerde kendisi için bir dezavantaja dönüşmektedir. Konsey içindeki ayrılıklar gündemdeki konularda ortak karar almayı zorlaştırmaktadır.

Suriye Ulusal Konseyi yeni muhalif oluşumların kurulması ve aynı zamanda kendi içindeki çekişmeler yüzünden zamanla zayıflamış ve muhalefete liderlik etme özelliğini kaybetmiştir. 2012 yılı Kasım ayında SUK'nin muhalefetin lideri olamayacağını söyleyen ABD Dışişleri bakanı Hillary Clinton, "Suriye'nin bütün kesimleri ve coğrafyası adına konuşabilecek" yeni bir muhalefet lideri olması gerektiğini söylemiştir.¹⁶⁸

3.2.2.2. Ulusal Koordinasyon Komitesi

Ulusal Koordinasyon Komitesi (UKK), Baas rejimine karşı olan akademisyen, eylemci ve siyasiler tarafından 30 Haziran 2011 tarihinde kurulmuştur. 6 Ekim tarihinde yaptıkları bir basın toplantısıyla da konseyin yapısı ve icra komitesi hakkında bilgi verilmiştir.¹⁶⁹ Suriye Ulusal Konseyi'nin aksine Suriye içerisinde kurulan ve merkezi Şam'da olan UKK'yı oluşturan gruplar; 13 sol eğilimli siyasi parti ve 3 Kürt partisinin

¹⁶⁷ http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2011/11/02/meet_syrias_opposition

¹⁶⁸ Suriye krizi: Muhalif siyasi güçler, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/10/131029_suriye_muhelif_gruplar

¹⁶⁹ Suriye'de Aktörler; Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya, SETA, Şubat 2012, www.setav.org

yanında diğer genç eylemcilerden oluşan muhalif gruplardır.¹⁷⁰ Komitenin Genel Sekreterliğine Hasan Abdulazim getirilmiştir.

UKK, öncelikle ordunun şiddetten vazgeçip, sokaklardan çekilmesini, daha sonra tutuklu olan siyasi suçluların tümünün serbest bırakılmasını istemektedir. Bunlar yapıldıktan sonra iktidar ile muhalefet arasında diyalog sürecinin başlatılması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca UKK baskı ve kötü yönetim ile birlikte dışarıdan bir askeri müdahaleyi reddetmektedir. Bununla birlikte mezhepsel ayrılıklardan doğan çatışmalara ve muhaliflerin silahlandırılmasına da karşı çıkmaktadır.¹⁷¹

Ulusal Koordinasyon Komitesi, birçok yönden Suriye Ulusal Konseyi'nden farklılık göstermektedir. Örneğin SUK, Esad rejimini tanımıyor ve değişmesi gerektiğini savunuyorken, UKK Esad rejimini tanımakta ve rejim tarafından da tanınıp faaliyetlerine izin verilmektedir. SUK, rejimin değişmesi için dış müdahale dahil her seçeneği değerlendirirken, UKK dış müdahaleye kesin karşı çıkmakta ve Esad'ın kalabileceğini fakat rejimin diğer unsurlarının değişmesi gerektiğini savunmaktadır.

Esad yönetimine karşı tutumu daha ılımlı olan Ulusal Koordinasyon Komitesi, bu tutumu sebebiyle çeşitli konularda eleştirilmektedir. Hem merkezinin Şam'da bulunması hem de rejimle olan ilişkisi nedeniyle rejimin kuklası suçlaması yapılmıştır. SUK tarafından da, kendilerinin gücünü kırmak için kurulan alternatiflerden biri olduğu ve Rusya tarafından oluşturulduğu eleştirileri yapılmaktadır.¹⁷²

3.2.2.3. Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)

Özgür Suriye Ordusu Suriye ordusundan kaçan askerler tarafından 29 Temmuz 2011 tarihinde Türkiye'de kurulmuştur

. Suriye'de Arap Baharı sürecinde öne çıkan muhalif gruplar arasında ilk silahlı yapılanmadır. Yaklaşık 40-50 bin savaşçısı bulunan ÖSO'nun üyelerinin neredeyse

¹⁷⁰ http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2011/11/02/meet_syrias_opposition

¹⁷¹ Two main blocs for the Syrian opposition and the differences between them, Syria Revolts, 10 Aralık 2011, <http://syriarevolts.wordpress.com/2011/10/10/two-main-blocs-for-the-syrian-opposition-and-their-differences/>

¹⁷² Esad Sonrası Suriye, BİLGESAM, Bilge Söyleşi-13, 2012, s.7

tamamı Sünni'dir. Albay Riyad el Esad liderliğinde oluşturulan grubun şuan liderliğini Abed El Aliya Al Başar yapmaktadır.

Büyük çoğunluğu Sünni askerlerden oluşan ve Suriye'de sivil halkı rejim ordusundan korumayı amaçlayan ÖSO'nun nihai amacı ise Esad rejimini yıkmaktır. Bunun siyasi yollarla olmayacağını savunan ÖSO, silahlı mücadeleyi tercih etmekle birlikte diğer cihadist gruplara nazaran daha ılımlıdır. ABD ve Avrupa tarafından desteklenen ÖSO, aynı zamanda körfez ülkeleri tarafından da hem askeri, hem maddi hem de siyasi destek görmektedir.¹⁷³

Rejim ile silahlı mücadeleye giren ÖSO, rejim ordusuna ağır kayıplar verdirmiş ve bazı şehirlerde denetimi sağlamıştır. Fakat Esad rejiminin sert müdahaleleri rejimin birçok yeri tekrar ele geçirmesi ile sonuçlanmıştır. Özellikle son zamanlarda askeri desteği azalmış ve zayıflayarak etkinliğini kaybetmiştir.

Libya'da olduğu gibi kendilerini rahatlatacak bir askeri müdahale olmadan, askeri muhalefetin çatışarak başarıya ulaşmaları zor gözükmektedir. Zira muhalif silahlı grupların çoğalması ve birlikte hareket edememek zamanla aralarında da çatışmaların çıkmasına sebep olabilecektir. Nitekim bu grupların bazıları birbirine zıt ve bazıları da terör listesinde olan gruplardır. Dolayısıyla böyle bir ortamda amaç aynı olmakla birlikte hareket etme biçimleri ortak olmayınca etkileri de az olmaktadır.

3.2.2.4. Suriye Vatanseverler Grubu

Suriye Vatanseverler Grubu, Suriye Ulusal Konseyi içindeki Müslüman Kardeşlerin etkin olmasından rahatsızlık duyan bir grubun konseyden ayrılarak oluşturdukları bir gruptur. 26 Şubat 2012'de kurulan grubun liderliğini daha önce SUK yürütme kurulu üyesi olan Haysem Malih yapmaktadır. Suriye Vatanseverler Grubu, SUK'un ÖSO'ya gerekli yardımı yapmaması ve kendi içinde muhalif barındırmamasını

¹⁷³ İsim isim Suriye'de savaşıyan örgütlerin listesi, <http://www.odatv.com/n.php?n=isim-isim-suriyede-savasan-orgutlerin-listesi-30909141200>

problem olarak görülmüştür. SUK'un artık Suriye'nin sokakları temsil etmediğini de düşünerek SUK'dan ayrılmış ve kendi gruplarını kurmuşlardır.¹⁷⁴

Suriye Vatanseverler Grubu'nun kurulması özelde SUK, genelde ise Suriye muhalefeti içindeki ayrılık ve mücadelenin en belirgin göstergelerinden birisidir. Radikal Gazetesi'nden Fehim Taştekin'in yazdığına göre Suriye Ulusal Konseyi birlik olamıyor ve sürekli parçalanıyor. Fehim Taştekin "Muhalefet muhalefetin kurdu" yazısında şöyle diyor:

*"Adı henüz konmamış olan yeni koalisyon, Ammar el Kurabi'nin başını çektiği Değişim İçin Ulusal Hareket, İslamcı İmaduddin el Raşid'e bağlı Vatan Hareketi, aşiret lideri Nevaf el Beşir'in Kurtuluş ve Kalkınma Bloku, Türkmen Ulusal Bloku, Kürt Yeni Hayat Hareketi'nden oluşuyor."*¹⁷⁵

3.2.2.5. Kürtler ve Demokratik Birlik Partisi

Arap Baharı ayaklanmaları Ortadoğu'da başladığında sürecin kendi ülkelerine ulaşmaması için çeşitli reformlar yapan Esad yönetimi, olayların Suriye'de başlamasına engel olamamıştır. Gösteriler devam ederken de uluslararası camiadan gelen baskılar neticesinde çeşitli reformlar yapmaya devam etmiştir. Bu reformların en önemlileri Kürtlere yönelik olmuştur. Olaylar Suriye'ye sıçradıktan kısa bir süre sonra Suriye yönetimi uzun zamandır vatandaşlık vermediği Kürtlere vatandaşlık vermiştir. Böylece onları daha önce muhatap almazken, şimdi onları da bir taraf olarak görmüş ve kendi tarafına çekmek istemiştir.

Suriye muhalefetindeki bölünmüş yapı, Suriye'deki en büyük etnik azınlık olan Kürtler arasında da kendisini göstermektedir. Öncelikle birlik olmakta zorlanan ve farklı farklı oluşumlar kuran Kürtler, istekleri konusunda da birlik oluşturamamıştır. Aralarındaki en belirgin ayrılık konularından birisi Esad rejiminin gidip gitmemesidir. Mesela Kürt Vatanseverler İttifakı'nı oluşturan gruplar Esad'ın gitmesinden ziyade çoğulcu sisteme geçilmesi üzerinde durmaktadır. Suriye Kürt Demokrasi Partisi, Kürt Birlik Partisi ve Kürt Sol Partisi gibi partiler ise Kürtlerin siyasi ve sosyal alanda daha

¹⁷⁴ Suriye Muhalefeti'nin Aktörleri, 21.yy Türkiye Enstitüsü

¹⁷⁵ Fehim Taştekin, Muhalefet muhalefetin kurdu,

http://www.radikal.com.tr/yazarlar/fehim_tastekin/muhalefet_muhalefetin_kurdu-1082188

fazla temsil edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte Demokratik Birlik Partisi gibi, Kürtlerin özerk bir yapıya kavuşması gerektiğini savunanlar da mevcuttur.¹⁷⁶

Kürtler arasındaki bu bölünmüşlük Suriye'deki en kalabalık etnik azınlık olmalarına rağmen siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda potansiyellerinin altında bir etkinliğe sahip olmalarına sebep olmaktadır. Bu eksikliği giderme adına çeşitli girişimlerde bulunmuş olsalar da henüz tam bir netice elde edememişlerdir. Bu doğrultuda PYD, 2012 yılında 13 Kürt partisi ile birlikte Kürt Ulusal Komitesi'ni oluşturmuştur. Kürtlerin resmi temsilcisi olma iddiasındaki komite bunu tam başaramamış ve kendi içinde ihtilaflara düşmüştür.

Kürtlerin oluşturduğu grupların arasında önde gelen oluşumlardan birisi Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekitiya Demokrat-PYD)'dir. 2003 yılında kurulan partinin liderliğini 2010 yılından beri Salih Müslim Muhammed yapmaktadır. PKK ile yakınlığıyla bilinen PYD, Türkiye'deki BDP ile benzer özellikler taşımaktadır. Suriye'deki Kürt gruplar arasında demokratik özerklik isteyen grupların başında gelmektedir.

1998'de Türkiye ile Suriye arasında imzalanan Adana Mutabakatı sonrası PKK'nın Suriye'den çıkarılmasının kabul edilmesi ve sonrasındaki gelişmeler sonucu kurulmasına karar verilen PYD 2003 yılında kurulmuştur. Diğer Kürt oluşumlarından farklı ideolojide olan ve Marksist-Leninist bir ideoloji benimseyen PYD'nin yönetim kadrosu PKK ile ilişki halindedir.¹⁷⁷ Ayrıca PYD'nin Halk Savunma Komiteleri ile silahlı mücadele de yapmaktadır.

PYD'nin silahlı unsurları 19 Temmuz 2012'de Ayn al-Arab (Kobani) bölgesini ele geçirmiştir. Daha sonra 20 Temmuz 2012 tarihinde Afrin, 21 Temmuz 2012'de ise Malikiye kasabalarında yönetimini ele geçirmiştir. Bu bölgeleri ele geçiren silahlı unsurlar daha sonra Halk Savunma Birlikleri (YPG) ismi alarak, PYD'nin silahlı kolunu oluşturmuştur.

¹⁷⁶ Suriye'de Aktörle; Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya, SETA, Şubat 2012, www.setav.org

¹⁷⁷ Suriye'de Aktörle; Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya, SETA, Şubat 2012, www.setav.org

Irak'ta bölünme sebeplerinden birisi olan Kürtler, Türkiye'de olduğu gibi Suriye'de de bu yönde bir tehdit oluşturmaktadır. Genel itibarı ile etnik kimliğin hakim olduğu Kürt oluşumlar bundan sıyrılıp din gibi daha kuşatıcı bir temelde birleşebilirlerse sadece Suriye'de değil bütün bir Ortadoğu'da barışın sembolü olabilirler.

3.2.2.6. Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)

Ebu Musa el Zerkavi tarafından “Cemaat et-Tevhid ve'l Cihad” ismiyle kurulmuş ve Irak'ta ABD işgaline karşı direnen Sünni grupların en etkililerinden birisi olmuştur. 2004 yılında El Kaide'ye bağlılığını bildiren ve daha sonra ismini “Irak İslam Devleti (İİD)” olarak değiştiren grup “Irak El Kaidesi (IEK)” olarak anılmaya başlamıştır. Arap Baharı sürecinden sonra Suriye'de de etkili olmaya başlayan örgüt, 2013 yılında Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) olarak ismini değiştirmiştir. Günümüzde ise daha çok İslam Devleti ismini kullanmaktadır.

2013 yılında Suriye'ye geçtiğinde bir bildiri yayınlayan İİD lideri Ebu Bekir el-Bağdadi Suriye'de El Kaide'nin uzantısı olan El Nusra Cephesi'nin İİD'nin bir kolu olduğunu ve birleşerek Irak Şam İslam Devleti'ni kuracaklarını açıklamıştır.¹⁷⁸ Bu açıklamaları kabul etmeyen El Kaide, daha sonra İŞİD ile bir bağlantılarının kalmadığını bildirmiştir.

İŞİD, 2013 yılında Suriye'ye geçiş yapmış ve zamanla en çok öne çıkan örgüt olmuştur. Irak ve Suriye'de Sünnilerin karşılaştıkları baskıların bir sonucu olarak bazı çevreler tarafından meşru olarak görülmüştür. Bununla birlikte uyguladığı canice yöntemler yüzünden bir çok Sünni grup tarafından eleştirilmiş ve kabul edilmemiştir. Hatta Sünni inancı karartmak için kurulduğu dahi düşünülmektedir. ABD'nin yeni stratejisi gereği Irak'tan çekilmesiyle güçlenmeye başlaması da İŞİD'in bir ABD projesi olduğunun iddia edilmesine sebebiyet vermiştir.

Suriye'de faaliyet göstermeye başlayan İŞİD, başlangıçta Esad rejimine karşı savaştıkayken, diğer gruplar ile olan anlaşmazlıkları sebebiyle son dönem itibarıyla

¹⁷⁸ Irak İslam Devleti ile Nusra Cephesi birleşiyor, Yakın Doğu Haber, http://www.ydh.com.tr/HD11704_irak-islam-devleti-ile-nusra-cephesi-birlesiyor.html

muhaliflere saldırmaktadır. Özellikle Şiileri katleden IŞİD, kafasını kestiği yabancı gazetecilerin ve katlettikleri diğer insanların görüntülerini internet üzerinden paylaşmasıyla da tepki toplamıştır. Özellikle Irak merkezli sivillere yönelik saldırıları üzerine dış müdahaleler gerçekleşmekte fakat çok cılız kalmaktadır.

29 Haziran 2014 tarihinde hilafet ilan eden ve lideri el Bağdadi'yi halife olarak kabul eden IŞİD, diğer grupları da kendi saflarında savaşmaya davet etmiştir. Şuan birçok petrol kuyuları ve enerji kaynaklarının olduğu bölgeleri ele geçirmiştir. Suriye ve Irak'ta birçok yerleşim yerini de elinde bulundurmaktadır. Savaşçıların büyük çoğunluğu yabancılardan oluşan IŞİD, şuan bu coğrafyadaki en radikal grup konumundadır.

3.2.2.7. Suriye Muhalefeti ve Devrimci Güçler Koalisyonu (SMDK)

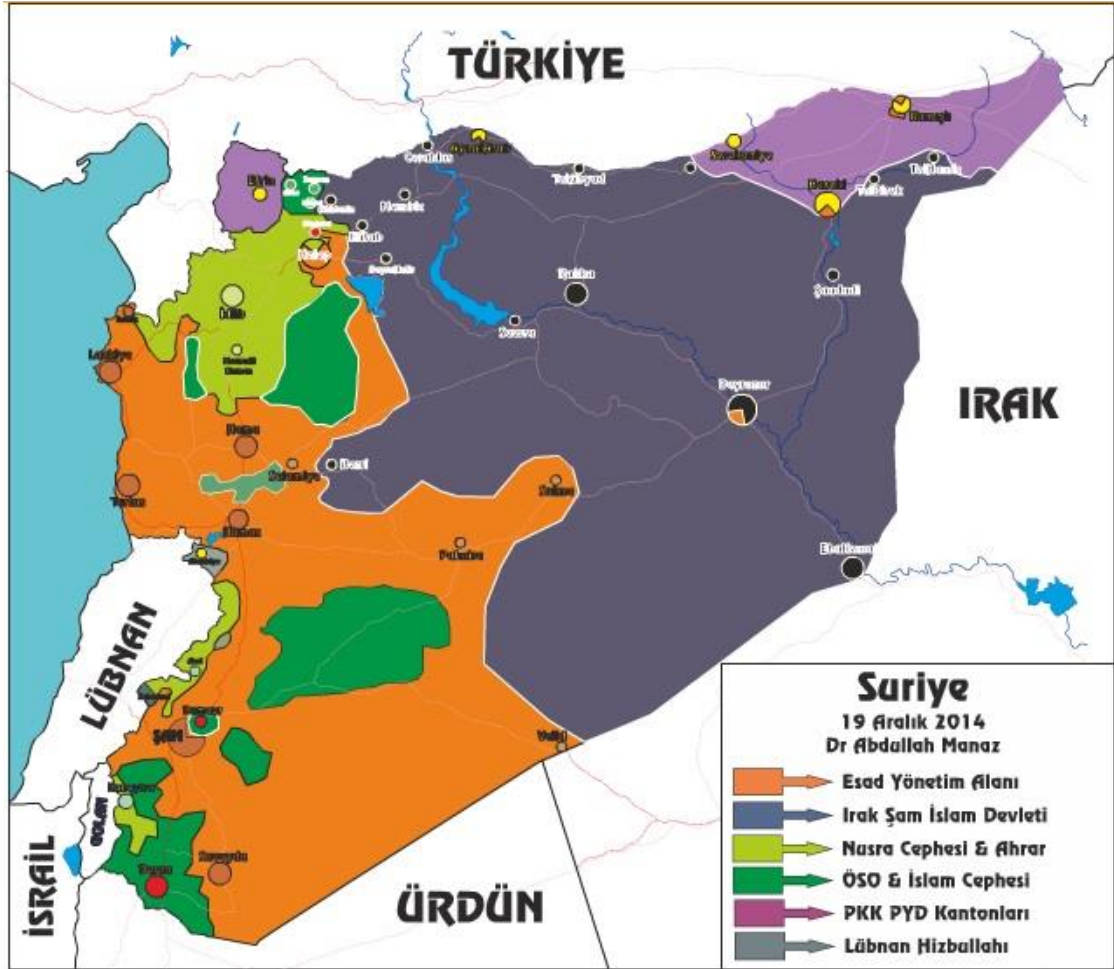
Emevi Camii eski imamı Muaz el Hatip başkanlığında 11 Kasım 2012 tarihinde oluşturulmuştur. Koalisyonu oluşturan grupların başında Suriye Ulusal Konseyi, Devrimci Gruplar ve Kürt Ulusal Meclisi üyeleri gelmektedir. Kürt Ulusal Konseyi'nin de katılmasıyla daha da güçlenmiştir. SMDK, Suriye halkının temsilcisi olarak birçok ülke ve grup tarafından tanınmaktadır.

SMDK'nin amacı Esad yönetimine son vermek ve devrim sürecini başarıya ulaştırmaktır. Esad rejimini tanımayan koalisyon, Suriye'de siyasi çözüm olabilmesi için Esad rejiminin tüm kadrolarıyla yönetimi bırakması gerektiği görüşündedir. Esad rejimi yıkıldıktan sonra demokratik bir Suriye kurmak amacındadır.

Suriye muhalefetindeki birlik olamama zafiyeti SMDK'de de kendini göstermiştir. Batı ülkeleri ile birlikte Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan da grup içinde etkili olmak istemiştir. Muaz el Hatip'in istifasından sonra başkanlığa gelen Ahmed el Cerba, Suudi Arabistan'a yakın davranmıştır. Kendi ekibini oluşturup Cenevre 2 müzakerelerine gitmek istemesi ise koalisyon içinde rahatsızlıklara

sebepe olmuştur. Koalisiyondan ayrılan SUK ve bazı gruplar Cenevre 2'nin başarısızlığının ardından geri dönmüşlerdir.¹⁷⁹

Harita 4: Suriye'de Son Durum¹⁸⁰

3.3. Suriye'de İktidar Mücadelesinin Geleceği

ABD eski Dışişleri Bakanlarından Henry Kissinger'in meşhur bir sözü vardır; "Araplar Mısır olmadan savaş, Suriye olmadan barış yapamaz" der. Bu sözü birbirine zıt iki anlamda yorumlamamız mümkündür. Birincisi Araplarda Mısır'ın savaşı, Suriye'nin ise barışı temsil ettiği şeklindedir. İkinci anlamı ise birincinin tam tersine

¹⁷⁹ Ufuk Ulutaş ve Halid Hoca, Suriye devrim mi, bölünme mi, SETA Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Mayıs 2014, Sayı:95, s.17

¹⁸⁰ <http://www.manaz.net/strategic-image-jpeg-maps/suriyede-son-durum-19-aralik-2014/>

savaş isteyen Suriye barış istemezse, barış olmaz diyerek Suriye'nin savaşçı yönü vurgulanıyor da diyebiliriz. Son dört yılda Suriye'de yaşanan hadiseler de işte bu ikinci anlamın bir göstergesidir.

Suriye'de Arap Baharı süreci diğer ülkelere nazaran çok farklı gelişmiştir. Hiçbirinde Suriye'deki gibi bir iç savaş yaşanmamıştır. Suriye'deki savaşla birlikte Araplar arasındaki çatışma ve ayrışma da gün yüzüne çıkmıştır. Olaylar başladığında Kuveyt, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Irak gibi ülkeler Esad yönetimine desteklerini iletmişlerdir. Fakat olayların devam etmesi ve ABD, Avrupa, Rusya gibi ülkelerin durumları netleştikten sonra Araplar arasında da ayrışmalar yaşanmaya başlamıştır.

Bu bölüme kadar bu savaşın nedenlerini ve nasıl devam ettiğini dünya kamuoyunun ve devletlerinin bu süreçteki tutumlarını göstermeye çalıştık. Bu bölümde ise bu sürecin sonuna dair olabilecekleri işleyeceğiz. Gelişen hadiseler ve uluslararası aktörlerin durduğu yer göz önüne alınarak bu bölümde üzerinde duracağımız üç temel senaryo olacaktır. Birinci senaryo, Suriye'de yaşanan hadiseler sonucu Esad yönetiminin olayları kanlı bir şekilde bastıracağı ve sürecin sonunun Esad'ın muzafferiyetle neticeleneceğidir. İkinci senaryo ise çeşitli reform ve demokratikleşme vaatleri sonucu Esad'ın kalmasına müsaade edileceğidir. Son senaryo ise süreç sonunda Esad rejimi yıkılacağını öngörmektedir.

3.3.1. Senaryo 1: Esad Rejimi Olayları Bastıracaktır

Suriye, Arap Baharı olaylarında hiçbir tahminin tutmadığı bir yer olmuştur. Suriye'de olaylar başladığında sürecin bu hale gelebileceği hiç kimse tarafından tahmin edilememiştir. Esad rejimine üç ay, olmadı altı ay ömür biçenler büyük bir yanılgıya düşmüştür. Bunda en büyük sebep BMGK'den yaptırım ve askeri operasyon için vize çıkacağını sanmaları olmuştur. Rusya ve Çin'in mevcut rejime olan desteği hesaba katılamamış ve buna İran'ın maddi ve askeri desteği de eklenince hesaplar iyice şaşmıştır.

Suriye'de olayların başlamasından itibaren Esad yönetiminin uygulamış olduğu şiddet yanlısı politika, Suriye'de diğer ülkelerde yaşandığı gibi bir sürecin

işlemeyeceğinin, Esad rejiminin kolay kolay yönetimi bırakmayacağını göstergesi olmuştur. Rusya, İran ve Çin'in artan desteği de Esad'ın geri çekilmemesinin en büyük dayanağıdır. Muhalifler ise ABD, Batı ve Türkiye tarafından desteklenmekte ve silahlandırılmaktadır. Bu şekilde muhaliflerin silahlandırılması ise ülkenin bir iç savaşa sürüklenmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte aralarında birlik oluşturamayan muhalifler, Esad karşısında zayıf kalmaktadırlar. Muhalifler arasında birlik olmaması, etnik ve mezhepsel ayrılıklara dayalı farklı grupların oluşması ve radikal grupların gün yüzüne çıkmasıyla ülkede tam bir kaos ortamı oluşmuştur.

Esad yönetimi olaylar başladığı andan itibaren başlatmış olduğu reform sürecini devam ettirmekle birlikte muhaliflere karşı da şiddet uygulamaktan geri durmamıştır. Gösterilerin fazla olduğu Deraa gibi şehirlere ise tanklarla girmekten çekinmemiş ve böylece muhalifleri bastırmak istemiştir. Bununla birlikte Türkiye başta olmak üzere muhalifleri destekleyen ve silahlandıran devletlere karşı da tehditkâr ifadeler kullanmaktan çekinmemiştir.

Arap Baharı sürecinde Esad yönetiminin en büyük destekçisi Rusya ve İran olmuştur. Ayrıca Çin de BM'de Rusya ile birlikte hareket ederek Suriye'ye karşı uygulanması planlanan yaptırımların genel kurulda kabul edilmesini engellemiştir. Arap Baharı olaylarına başta çekimser kalan Rusya, Libya'da gerçekleşen askeri müdahaleden sonra sıranın Suriye'ye de geleceğini görmüş ve olası bir dış müdahaleye karşı üç savaş gemisini Suriye'ye göndererek desteğini göstermiştir.¹⁸¹ İran ise Esad yönetimine hem silah yardımı yapmış hem de asker yardımı yaparak desteğini göstermiştir. En etkili birliklerini Suriye'ye göndererek Esad rejiminin arkasında durmuştur.¹⁸²

Rusya ve İran'ın desteğini alan Esad yönetimi, içerde her türlü gücü elinde bulundurduğu için sokak gösterilerini bastırmakta zorlanmamıştır. Muhalif gösteriler artmakla birlikte organize bir şekilde olmadığından dolayı etkisi fazla olmamıştır. Silahlanan muhalifler bazı yerlerde hakimiyeti ele geçirdikten sonra tekrar Esad güçlerine kaybetmişlerdir. Muhaliflerin güçlü olduğu Deraa'ya tanklarla giren ordu,

¹⁸¹ Rusya, Suriye'ye üç savaş gemisi gönderdi, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/19310746.asp>

¹⁸² İran, sivil uçaklarla Suriye'ye silah nakletti, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2012/09/20/iran-sivil-ucaklarla-suriyeye-silah-nakletti>

Hafız Esad döneminde büyük bir katliamın yaşandığı Hama ve Humus kentlerine, yine ağır silahlarla müdahale etmiştir. Ayrıca artan sokak gösterilerini de şiddet ve tutuklamalar ile durdurmaya çalışmıştır.¹⁸³

Muhalifler ise aralarında birlik oluşturamamış ve sürekli bir bölünme yaşamaktadırlar. Sivil muhalefetin temsilcisi sayılan Suriye Ulusal Konseyi, beklentileri karşılayamamış ve konseyden ayrılan bir grup Suriye Vatanseverler Grubu'nu kurmuştur. Muhalefetin önemli kısmı olan Kürtler ise farklı en az 14 parti kumuşlardır. Bunlarda bir araya gelerek farklı gruplar oluşturmuşlardır. Bununla birlikte askeri yöntemi benimseyenler ve siyasi çözümü benimseyenler olarak da bölünmüşlerdir.

Suriye muhalefetinde bir de radikal gruplardan bahsetmek gerekmektedir. Bu grupların başında “El Nusra Cephesi”, “Irak Şam İslam Devleti” (İŞİD), “Suriye İslami Kurtuluş Cephesi”, “Suriye İslam Cephesi” gibi oluşumlar gelmektedir. Bununla birlikte Suriye’de savaşan grupların yaklaşık 700 civarında olduğu sanılmaktadır. Bu da muhalif cephenin bölünmüşlüğüne göstermesi açısından önemlidir.¹⁸⁴ Suriye’de savaşan silahlı grupların savaşçı sayısının toplamının ise yaklaşık 120 bin kadar olduğu tahmin edilmektedir. Özgür Suriye Ordusu yaklaşık 40-50 bin savaşçıya sahiptir. İslami Cephe’nin 45 bin, El Nusra Cephesi’nin ise yaklaşık 7000 savaşçısı vardır. Kürtlerin Partisi olan PYD’nin silahlı kolu Halkın Koruyucuları Birliği (YPG)’nin 10-15 bin, en radikal grupların başında gelen İŞİD’in ise 20-30 bin savaşçısı vardır.¹⁸⁵

ABD, Avrupa, Körfez ülkeleri ve Türkiye tarafından desteklenen muhaliflerin dağınık hali Esad karşısında zafer kazanmalarını imkansız kılmaktadır. Bununla birlikte radikal grupların ve silahlı birliklerin artması ilerde Esad rejimini daha sert davranmaya itebilir. Muhalifleri destekleyen ülkelerin desteklerini azaltması veya çekmesi ise olayları Esad’ın bastırmasını kolaylaştıracaktır.

Muhaliflere siyasi, askeri ve ekonomik yardımların azalması onları zayıflatacak ve Esad karşısındaki dirençlerini kıracaktır. Bu da rejimin ülke geneline yayılan protesto ve

¹⁸³ Mahmut Akpınar, Arap Baharı mı İran Ateşi mi, İran-Türkiye ve Batı Üzerinden Ortadoğu Analizleri, Ankara, Akçağ Yayınları, 4. Baskı, s.46

¹⁸⁴ Suriye’de 700 farklı muhalif grup savaşıyor, <http://www.milliyet.com.tr/suriye-de-700-farkli-muhelif-grup/dunya/detay/1766595/default.htm>

¹⁸⁵ İsim isim Suriye’de savaşan örgütlerin listesi, <http://www.odatv.com/n.php?n=isim-isim-suriyede-savasan-orgutlerin-listesi-3009141200>

savaşları şiddetle bastırmasının önünü açacaktır. Gerek Esad yönetiminin bu güne kadarki tutumu, gerekse rejimin geçmişteki uygulamaları, Esad'ın bu yolu izleyebileceği hakkına şüphe bırakmamaktadır. Fakat bu durum hem Suriye genelinde, hem de ABD ve müttefikleri açısından sorunlu bir yoldur.

Suriye'de rejimin olayları şiddetle bastırması tarihinde görülmemiş bir hadise değildir. Nitekim 1982'de gerçekleştirilen Hama katliamı bunlardan birisidir. Tıpkı o zaman olduğu gibi şimdi de Esad'ın olayları şiddet kullanarak bastırması ve dindirmesi şimdikinden daha baskıcı bir rejimi de beraberinde getirecektir.¹⁸⁶ Zira şiddet beraberinde tepkiyi getirecektir ve bu tepkilerin önlenmesi için de daha baskıcı yöntemler kullanmaktan çekinmeyecektir. Dolayısıyla olaylar şiddetle bastırıldıktan sonra da baskı ve şiddet devam edecektir. Hama katliamıyla karşılaştırdığımızda o zaman tepkiler sadece Hama ile sınırlıydı, bugün ise ülke genelinde bir tepki vardır. Ülke geneline ve birçok kesime karşı uygulanacak şiddet daha büyük tepkiler doğuracaktır.

Esad rejiminin olayları şiddet kullanarak Suriye içinde bir kaosa yol açacağı gibi, ABD ve müttefikleri açısından da sorunlar doğuracaktır. Zira olayların bu şekilde bastırılması batılı müttefiklerin yenilmesi anlamına gelecektir. Bu da ikinci soğuk savaş Rusya'nın kazanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bunu istemeyen ABD yönetimi Esad bu şekilde kalacaksa bile bunun kendi menfaatlerine zarar vermeden nasıl olacağını bulmak zorunda kalacaktır. Muhaliflere olan desteklerinin azalmasının altında böyle bir sebep de yatıyor olabilir. Dolayısıyla Esad rejiminin olayları şiddet kullanarak bastırması ABD'ye rağmen alamayacaktır.

Sonuç olarak her ne kadar ihtimallerden birisi olsa da, Esad rejiminin olayları şiddetle bastırması düşük bir ihtimaldir. Muhalifleri destekleyen büyük güçler buna müsaade etmeyeceklerdir. Her ne kadar başta ABD olmak üzere muhaliflere desteklerini azaltsalar da Esad'ın galip gelmesinin Rusya ve İran ekseninde bir Suriye doğuracağının farkındadırlar. Bununla birlikte Esad'ın bu ortamdan bu şekilde güçlü çıkması ABD'nin en büyük müttefiki İsrail'in bölgedeki güvenliği açısından tehlikeli olacaktır. Zira İsrail düşmanlığından beslenen Suriye'nin, İran çizgisine girmesi

¹⁸⁶ Mahmut Akpınar, Arap Baharı mı İran Ateşi mi, İran-Türkiye ve Batı Üzerinden Ortadoğu Analizleri, 4. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 2014, s.46

ABD'nin istediği bir durum olmayacaktır. Dolayısıyla Esad yönetiminin savaşarak kazanması düşük bir ihtimaldir.

3.3.2. Senaryo 2: Esad Rejimi Yıkılacaktır

Suriye'de gelinen durum itibariyle çeşitli senaryolar üzerinde durulmaktadır. Bunlardan birisi de Esad rejiminin yıkılmasıdır. Bu senaryo ihtimal dâhilinde olmakla birlikte zayıf bir ihtimaldir. Çünkü geçen süre içerisinde Suriye'deki muhaliflerin kendi başlarına ne siyasi ne de askeri yöntemlerle rejimi yenemeyeceği açıkça görülmüştür. Bu da göstermiştir ki Esad rejiminin yıkılabilmesi için uluslararası bir askeri veya siyasi müdahalenin olması şart gibi görülmektedir.

Suriye muhalefeti olaylar ilk başladığı zamanki birliğini ve dirliğini koruyamamıştır. Bunun büyük sebeplerinden birisi rejimin baskıları sonucu yıllarca Suriye'de muhalefete izin verilmemiş ve böylece muhalifler organize olabilecekleri bir vasat bulamamışlardır. Suriye dışında gelişen muhalefet ise ülke gerçeklerini tam olarak görememektedir. Batı ve Körfez ülkelerinden destek gören muhalifler ister istemez onların da çıkarlarını düşünmek zorunda olduğundan dolayı da çıkar çatışmalarının yaşandığı bir ortamda muhalifler arasında birlikten söz edilememektedir.

Muhalefetin bu dağınık hali Esad rejiminin yıkılabilmesi için uluslararası bir askeri müdahalenin şart olduğunu göstermiştir. Fakat bu askeri müdahalenin gerçekleşmesinin önünde birçok engel bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı ABD'nin iç problemleri olmakla birlikte, bir kısmı da Esad'ı destekleyen uluslararası aktörlerden kaynaklanan problemlerdir.

Askeri operasyon yapılamamasının ABD'ye bakan bir yönü vardır. Herkes ABD'nin sürece hızlı bir şekilde dahil olmasını beklerken bu gerçekleşmemiştir. 2003'te Irak'ta davrandığı gibi davranmasını bekleyenler yanılmıştır. Irak'tan ders çıkaran ABD, Suriye'de beklenildiği gibi hareket etmemiş ve bir askeri operasyonun başını çekmemiştir. Bunun bir nedeni ABD'de 2003'teki gibi şahin kanadın etkin olmaması ve ABD politikalarının kuvvetten ziyade diyalogu seçici olmasıdır. Diğer bir neden ise ABD halkının askeri müdahaleye ikna edilememesidir. Nitekim yapılan bir araştırmada ABD halkının %72'si ABD'nin Suriye'ye müdahale etmesini ve Esad ile

savaşmasını istememektedir.¹⁸⁷ Bir başka neden ise Irak ve Afganistan müdahaleleri ile ekonomik olarak zora giren ABD ekonomisinin bu derece büyük bir müdahaleyi daha kaldıracak durumda olmamasıdır. Bundan dolayıdır ki ABD, Libya'da Fransa'ya müsaade ettiği gibi, Suriye konusunda da muhaliflere destek vermekle birlikte Türkiye'nin öne çıkmasını istemiştir. Fakat olayların istedikleri gibi gelişmemesi üzerine muhalefetten de desteklerini yavaş yavaş çekmektedir.

Rusya, Çin ve İran, Suriye'ye yapılabilecek bir askeri operasyonun önündeki en büyük engellerdir. Her birisinin ayrı ayrı çıkarlarının olduğu Suriye'nin düşmesi, Ortadoğu'da kendi planlarını allak bullak edecektir. Ortadoğu'daki diğer ülkelere nazaran petrolü bulunmayan Suriye, stratejik olarak bu ülkeler için önemlidir ve bu yüzden Suriye'de Esad rejimi sonrasını bu ülkelerin ikna olabileceği bir statüye kavuşturmadan bir askeri müdahale ufukta görünmemektedir. Libya'dan ders çıkaran bu ülkeler askeri bir müdahaleye müsaade etmeyeceklerdir.

ABD ve müttefiklerinin oluşturduğu batılı müttefikler kendileri de tavizler vererek, doğulu müttefikleri ikna edebilir ve Esad rejimine desteklerinden vazgeçirebilirler. Bu şekilde Rusya, Çin ve İran'ın ikna edilmesi askeri müdahaleye de gerek bırakmayacaktır. Çünkü bu ülkelerin ikna edilmesi Esad rejiminin desteğini kaybetmesi demektir. Desteğini kaybeden Esad, bu kadar cesur olamayacak ve uluslararası sistemin çözüm önerilerini değerlendirecektir. Dolayısıyla bir askeri müdahalenin ihtimali çok düşüktür.

Suriye'de Esad rejiminin sona ermesi Ortadoğu'da pek görülmemiş olan siyasi yollarla olabilecektir. Askeri müdahalenin olabilmesinin tek şartı IŞİD gibi aşırı radikal grupların Suriye'de etkili olmasıdır. Böyle bir durum sonucu bu grupların sadece Esad rejimini değil, diğer Suriye halklarını da tehdit etmesi sonucu bir askeri müdahale gerçekleşebilir ve bunun sonucunda bir rejim değişikliğine gidilebilir.

Uluslararası müdahale sonucu Esad rejimi gidebilir ve geçici bir barış sağlanabilir. Fakat Esad rejimi yıkıldıktan sonra ne olacağı da büyük bir muammadır. Esad sonrası meydana gelebilecek durumlardan birisi Suriye'nin bölünmesi olabilir. Suriye'nin

¹⁸⁷ American Public Attitudes Toward ISIS and Syria,
<http://www.brooking.edu/research/reports/2015/01/08-american-opinion-poll-isis-syria-telhami>

demografik yapısı ve hâlihazırdaki koşullar olası bir bölünme için uygundur. Suriye'nin uygun şartlarda bölünmesi koşuluyla Esad rejimine destek veren doğulu mütteliklerin ikna edilmesi ve desteğini çekmesi de sağlanabilir. Hatta bunun sonucu sadece Suriye'de değil bütün bir Ortadoğu'da bölünmeler yaşanabilir. Fakat kısa vadede bu coğrafyada bölünmeler yaşanacaksa da uzun vadede bu olayın tersine döneceğini de görebiliriz.

Öncelikle Suriye'nin nüfus ve yerleşim yapısı bölünmeye uygun bir yapıdadır. Lazkiye ve Es Süveyde dışındaki yerleşim yerlerinde Sünniler çoğunluktadır. Ülke yönetiminde hakim olan Aleviler çoğunluk olarak Akdeniz kıyılarına yakın yerlerde yani Lazkiye çevresinde yaşamaktadır. Suriye'de nüfus olarak en kalabalık azınlık olan Kürtler ise Türkiye ve Irak sınır bölgelerine yakın yerleşim yerlerinde yoğun olarak yaşamaktadır. Es Süveyde kentinde ise büyük çoğunluk Dürzilerden oluşmaktadır. Özellikle Kürtler Suriye'de olaylar başladıktan itibaren baş gündem maddesi olmuş ve Irak'ta olduğu gibi özerklik Kürtler hakkında hep konuşulan konulardan olmuştur. Bununla birlikte olası bir Esad sonrası dönemde yönetimde büyük pay sahibi olan Nusayriler de bu imtiyazlarını kaybetmek istemeyeceklerdir. Esad sonrası Suriye'de, söz sahibi olmak isteyen bir başka kesim de nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan ve yönetimden dışlanmış olan Sünniler olacaktır.

Suriye'nin demografik yapısı ve olayların seyri sonucunda etnik veya mezhepsel açıdan bölünmelerle ilgili senaryolar da dillendirilmeye başlamıştır. Mezhepsel olarak Alevi, Sünni ve Şii bölgeleri olmak üzere dizayn edilen haritalarda bir de Kürt bölgesi oluşturulmuştur.¹⁸⁸ Ayrıca Ortadoğu uzmanı olan Robin Wright, Ortadoğu ile alakalı olarak “5 ülkenin 14 ülkeye dönüşebileceğini” yazdığı bir makalesinde Suriye'deki haritaya Dürzi bölgesini de eklemiş ve Suriye ve Irak'ın birlikte beşe bölüneceğinden bahsetmiştir.¹⁸⁹ Dolayısıyla Suriye'nin bu heterojen yapısı olası bir Esad sonrası dönemde Suriye'nin bir bütün olarak kalmasının önündeki engellerden biridir.

Rusya ve İran gibi büyük güçler Esad rejiminin arkasında durarak Suriye'deki çıkarlarını korumak istemektedirler. Siyasi, ekonomik ve askeri yardımlarıyla Esad

¹⁸⁸ Iraq and Syria: Past, Present and (Hypothetical) Future Maps, <http://www.rferl.mobi/a/iraq-syria-religious-ethnic-divides-history-future-maps/25232404.html>

¹⁸⁹ Abdulhamit Bilici, 5 ülkeden 14 devlet çıkabilir, http://www.zaman.com.tr/abdulhamit-bilici/5-ulkeden-14-devlet-cikabilir_2227944.html

rejiminin hem muhalifleri bastırabilmesini sağlamış hem de bir dış müdahaleyi engellemişlerdir. Suriye bu ülkeler için stratejik bir öneme haizdir. Rusya'nın Akdeniz'deki tek askeri limanı Suriye'dedir. Ayrıca ekono-askeri ilişkileri sonucu Suriye'ye yüksek miktarda askeri malzeme satmaktadır. Ayrıca Irak'tan sonra buraya da batının müdahale etmesini Rusya kendisi için bir güvenlik tehdidi olarak algılamaktadır. İran'ın İsrail ile olan mücadelesinde en büyük destekçisi Suriye olmaktadır. Tarihsel açıdan da Sünni Arap dünyası içinde İran'ı destekleyen tek ülke Suriye olmuştur. Çıkar ilişkisine dayanan iki ülke ilişkileri her dönemde iyi olmuştur. Dolayısıyla bu ülkeler Esad rejiminin arkasında durmaktadırlar. Bu ülkelere bir de Çin'in desteği eklendiğinde Esad rejimi çok daha cesur davranabilecek bir güce kavuşmuştur.

Batılı ülkeler Rusya, Çin ve İran'ı ikna edemedi Suriye'ye karşı bir yaptırım kararı alamamaktadır. Annan Planı gibi projeler de bu ülkeleri ikna etmeye yetmemiş ve Suriye'de süreç tıkanmıştır. Ancak muhalifleri askeri ve ekonomik olarak destekleyerek destek verebilmektedirler. Geçen yaklaşık dört yıllık süreçte bunun bir yarar sağlamadığı görülmüştür. Dolayısıyla Esad'ın gitmesi isteniyorsa Rusya, Çin ve İran'ın ikna edilmesi tek yol olarak gözükmektedir. Bu ülkelerin yukarıda bahsedilen çıkarları doğrultusunda ikna edilmeleri gerekmektedir. Esad sonrasında onları tatmin edici şekilde hareket edileceği yönündeki planlarla ancak destekleri sağlanabilir. Bu planlardan birisi de bu çıkarlar doğrultusunda Suriye'nin bölünmesi olabilir.

Suriye'de Esad rejiminin yıkılması yıllardır baskı altında olan toplumları da harekete geçirecek ve Suriye haritasını değiştirebilecektir. Bununla birlikte Suriye'de bunun olması bir domino etkisi yaparak bölünme fikrinin bütün bir Ortadoğu'ya yayılmasını sağlayabilir. Dolayısıyla Birinci Dünya Savaşı'nda yaklaşık 100 yıl sonra Ortadoğu'da 100 yıl önce çizilen suni sınırlar tekrar değişebilir. Robin Wright, Newyork Times'taki makalesinde bu nokta üzerinde durmuştur. Onun makalesine göre Irak ve Suriye birlikte etnik ve mezhepsel ayrılıklar çerçevesinde Şiiistan Sünnistan, Kürdistan, Alevistan ve Dürzistan olarak 5 devlete bölünebilir. Libya, kabile ve din çekişmeleri sonucu Tripolitanya ve Sirenayka olarak ikiye bölünebilir. Belki Fizan'da bu bölünmeye katılabilir ve Libya'dan üç devlet doğabilir. Suudi Arabistan, kuzey, güney, doğu, batı Arabistan ve Vehhabistan olmak üzere beşe bölünebilir. Yemen, Kuzey Yemen ve Güney Yemen olarak ikiye parçalanabilir. Böylece 5 devletten 14

devlet doğmuş olur.¹⁹⁰ Aynı konuda Hüsnü Mahalli ise 100 yıl önce Osmanlıyı yıkarak topraklarını dağıtanları şimdi de Türkiye ile birlikte o zaman çizdikleri haritalarda değişikli yapmaya veya çizdikleri haritayı tümnden değiştirmeye hazırlandıklarını söylemektedir.¹⁹¹

3.3.3. Senaryo 3: Esad Rejimi Reform Sürecini Kabul Edecektir

ABD, Avrupa ve Türkiye öncelikle Esad'ın meşruiyetini kaybettiğinde hemfikir iken, Esad'ın gitmesi gerektiğini her defasında dillendiren Türkiye'nin aksine ABD bu tutum içerisinde gözükmemektedir. Nitekim ABD Başkanı Obama, Avustralya'da düzenlenen G20 Zirvesi'nin ardından yaptığı açıklamada "Esad'a karşı tavrımızda değişiklik yok. Onu göndermenin yollarını düşünmüyorum" diyerek Esad'ın gitmesinin şart olmadığını söylemiştir.¹⁹²

Aslına bakıldığında gerek Esad sonrası İsrail'in güvenliği, gerek Esad rejimini destekleyen ülkelerin çıkarları, Esad'ın kalması yönünde bir mutabakatın olduğunu göstermektedir. Buna açıktan karşı çıkan ve kırmızıçizgi olarak Esad'ın gitmesini önceleyen Türkiye gibi ülkelerin tavrı etkili olmayacak dolayısıyla Esad rejimi kalacaktır. Fakat Esad'ın kanlı bir şekilde olayları bastırıp kalması daha büyük problemleri de beraberinde getireceğinden bunun anlaşma yoluyla olması daha büyük ihtimaldir.

Beşar Esad'ın kalması özellikle başta Müslüman Kardeşler olmak üzere Sünni grupları rahatsız edecektir. Bununla birlikte başlarda Esad ile problemlili gözükmeyen Kürtler de artık Esad rejiminin kalmasından rahatsızlık duyacaktır. Zira PYD'nin geçmişte Esad rejimine açıktan karşı çıkmamasına mukabil, bugün hakimiyet alanını genişletmeye çalışması bunun bir göstergesidir. Kısacası Sünniler ve Kürtler Esad'ın başlarında olmasını istemeyeceklerdir. Dolayısıyla Esad rejiminin kalması rahatsızlıkları engellemeyecek ve ileride muhtemel olacak yeni protestolara zemin hazırlayacaktır. Dolayısıyla Beşar Esad'lı bir çözüm olabilmesi için Esad ile birlikte

¹⁹⁰ How 5 Countries Could Become 14, http://www.nytimes.com/interactive/2013/09/29/sunday-review/how-5-countries-could-become-14.html?_r=0

¹⁹¹ Hüsnü Mahalli, Ortadoğu'da Kanlı Bahar, İstanbul, Destek Yayınları, 9. Baskı, Ağustos 2013, s.154

¹⁹² Obama değişiklik iddialarını yalanladı, <http://www.gazetevatan.com/obama-degisiklik-iddialarini-yanlanladi-697676-dunya/> (06.01.2015)

muhaliflerin de ikna edilmesi gerekecektir. Esad yönetimini tanımayan başta Suriye Ulusal Konseyi gibi grupların buna ikna olması çok zor olacaktır. Ayrıca özerklik dışında çözüm kabul etmeyecek Kürtleri de buna eklediğimizde Esad rejimini bu gruplara kabul ettirme ihtimali düşecektir.

O halde çözüm olarak kullanılacak yapı yine bölünmüş bir Suriye olacaktır. Esad'ın başında olduğu bir Nusayri bölgesine izin verilerek, bu bölgede Rusya'nın da çıkarlarını gözeterek bir sistem kurulması gündeme gelecektir. Ayrıca kurulacak bir Şii bölgesiyle yine İran ikna edilecek, Sünni bölgesiyle hem Türkiye hem de diğer Sünni dünyası razı edilecektir. Son olarak kurulacak Kürdistan ile de Kürtler razı edilmiş olacaktır. Esad'ın gitmesi veya razı edilmesi durumunda meydana gelecek değişiklikler birbirine benzer cereyan edecektir. Yukarıda bahsedilen görüşler Esad'ın reformları kabul etmesi durumunda da gerçekleşecek hadiseler olma ihtimali yüksektir.

Fakat bu tezlerde dillendirilmeyen konu Türkiye'deki Kürtler meselesidir. Türkiye'nin son dönemde başlatmış olduğu "çözüm süreci" de yapılan bu planların aslında doğruluğunu göstermektedir. Suriye ve Irak Kürtlerini içine alan Kürt bölgesine kendi ülkesinin de dahil edilmesi olasılığı Türkiye'yi bu süreçte daha aktif davranmaya zorlamaktadır. Fakat gelinen süreçte AK Parti hükümeti tarafından ılımlı açıklamalar gelse de, Güneydoğu bölgesinde hâlihazırdaki durum ve BDP tarafından yapılan açıklamalar durumun Türkiye açısından pek iç açıcı olmadığını göstermektedir. BDP'nin özellikle dillendirdiği "bölgesel özerklik" iktidar tarafından görmezden gelinmektedir. Fakat Irak ve Suriye'den çıkacak bir Kürt devleti, Türkiye'deki Kürtleri de bu konuda isteklendirecektir. Suriye ve Irak'taki yapı ile birleşme veya özerk bir yapı oluşturma Kürt siyasi çevrelerince daha fazla istenen bir durum haline gelecektir. Dolayısıyla Suriye'nin parçalanması, süreci iyi yönetemeyen Türkiye'nin de sınırlarında değişmelere sebebiyet verebilecektir.

Fakat Irkçılık ve mezhepçiliği önceleyen fikirlerle dünyada olduğu gibi Ortadoğu'da da daha fazla yol alınamayacağını Ortadoğu ülkeleri bizzat yaşayarak kısa bir zaman içinde öğreneceklerdir. Milli uyanışı dini uyanışın takip etmesi sonucu da ayrılıklar yerini tekrar birlikteliğe devredecektir. Fakat bunun olması Ortadoğu'nun bugün hakim olan mezhepçi, ırkçı ve radikal anlayışlardan kurtulması ile mümkündür. Böylelikle insan hakları ve evrensel hukuk değerleri gibi kavramlar bu coğrafyada da

etkisini yavaş yavaş göstermeye başlayacaktır. Teknolojinin gelişmesi ve Ortadoğu'nun dünya demokrasi sistemine uyum sağlaması ile de bu kaçınılmaz bir sonuç olarak görülmektedir. Dolayısıyla Esad rejiminin yıkılması veya kalması ile sonuçlanacak bu süreç, Suriye ve Ortadoğu'da bölünmeleri ve ardından birleşmeleri beraberinde getirecektir.

SONUÇ

Arap Baharı süreci incelendiğinde görülecek olan şey, halkın ekonomik adaletsizlikler, siyasal baskılar ve eşitsizliklere karşı tepki koymasudur. Ayrıca etnik ve mezhepsel farklılıkların da çatışmaların temel sebeplerinden birisi olduğu görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'da çizilen yapay sınırlar ve kurulan sistemler bu problemlerin temelini oluşturmaktadır. Cetvelle çizilen haritalar Ortadoğu'da ülke bilincinden ziyade, genelde etnik ve mezhepsel unsurların gündemde kalmasına sebep olmuştur. Halktan kopuk yönetimlerin kurulması ise azınlığın çoğunluğu yönetmesi ve bunu yaparken de zor kullanarak diktatörlüğe dönüşmesini netice vermiştir.

Suriye özelinde incelendiğinde Türkmenlerin Türkiye, Kürtlerin Irak ve Türkiye, Hristiyanların Lübnan ve Batı ile, Şiiilerin de İran ile bağlantıları olması hasebiyle karmaşık bir yapı ile karşılaşmaktadır. Bununla birlikte Suriye'de hüküm süren Nusayri azınlık, başta Sünni çoğunluk olmak üzere muhalif olma potansiyelindeki her kesimi yönetimden uzaklaştırmış ve yönetimi tek eline almıştır. Bunu yaparken de sisteme olan karşı duruşları kaba kuvvetle bastırmıştır. Fakat her ne kadar muhalif duruşları bastırmış olsa da tamamıyla bitirmesi tabiat itibarıyla mümkün olmamıştır. İşte Arap Baharı tüm komplo teorilerinin doğru olma ihtimaliyle birlikte, baştan kurulan sistemin yanlışlıklarının ve bastırılmış ve sindirilmiş halkların tekrar sisteme karşı çıkıp haklarını aramalarının bir sonucu olarak, belki de geç kalmış bir başkaldırı olarak da değerlendirilebilir.

Suriye'de bugün konuşulan senaryolara bakıldığında tarihsel perspektifin ne kadar önemli olduğu görülecektir. Yaklaşık yüz yıl önce Fransız manda yönetimine giren Suriye, kolay yönetmek için Fransızlar tarafından bölünmek istenmişti. Fransızların bölmek istedikleri Suriye ile bugün oluşturulması gündemde olan haritalardaki Suriye arasında ciddi benzerlikler olduğu görülmektedir. Bu benzerliklerle birlikte, o günkü haritalar ile bugünkü aradaki fark ise o dönemde pek gündemde olmayan Kürtlerin, bugün gündemin neredeyse birinci sırasında olmasıdır. Dolayısıyla Suriye'de bugün olan hadiseleri anlamak ve yorumlamak için yüz yıl öncesini de iyi bilmek gerekmektedir.

Önceki asrın büyük güçleri, Ortadoğu coğrafyasını yüz yıl önce kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmişlerdir. Bu bölgeden ayrılırken de kendi çıkarlarına uygun bir sistem kurup, kendileriyle çekişmeyecek yönetimler bırakıp çekilmişlerdir. Fakat kurdukları sistem sonunda tıkanmıştır. Onlar da tıkanan bu sistemde, bu güne kadar arkasında durdukları ve destekledikleri liderlerin artık arkasında durmayarak bu coğrafyada yenilik yapılmasına müsaade etmişlerdir.

Dolayısıyla Suriye özelinde, Ortadoğu genelinde yüz yıl sora yeni bir dönüşüm yaşanmaktadır. Yüz yıl öncesi gibi yeni haritaların oluşturulduğu ve bunun için zeminin hazırlandığı bir süreçten geçmekteyiz. O dönemde Araplarda biriken milliyetçilik duygusu bugün yine olmakla birlikte, buna Kürt milliyetçiliği de eklenmiş durumdadır. Bununla birlikte adalet, eşitlik ve özgürlük söylemleri gibi demokratik talepler de Arap sokaklarında seslendirilmektedir. Böyle bir ortamda yeni haritaların oluşturulması kaçınılmaz durumdadır. Fakat önemli olan bu haritaların kimin tarafından oluşturulacağıdır. Ortadoğu ülkeleri bu haritayı kendi özgür iradeleri ile mi oluşturacak, yoksa bir asır öncesi gibi büyük güçler mi oluşturacaktır?

Bugün süreç sonunda Suriye üzerinde en çok durulan üç senaryo bulunmaktadır. Bu senaryolardan birisi Esad rejiminin olayları şiddet kullanarak bastıracağı yönündedir. Geçmişte ve günümüzde yaşanan hadiseler Esad yönetiminin bunu gerçekleştirme potansiyeli ve olasılığı olduğunu göstermektedir. Fakat bu sonuç, başta ABD olmak üzere Batının yenilmesi anlamına gelecektir. Dolayısıyla ABD ve Batı, muhalifleri desteklemeye devam edecek ve bu ihtimalin gerçekleşmesini imkansız kılacaktır.

Ayrıca Esad rejiminin kalması, ülkede daha başka sorunların ve huzursuzlukların oluşmasına sebep olacaktır. Bununla birlikte muhalif hareketlerin bu kadar artmışken tekrar dinmesi pek mümkün görünmemektedir. Hatta daha fazla artacaktır. Muhaliflerin en büyük dezavantajı ise aralarında bir birlik oluşturamamalarıdır. Dolayısıyla asgari müşterekler etrafında bir araya gelebildikleri takdirde daha başarılı olabileceklerdir.

Suriye hakkında konuşulan diğer iki senaryo ise olan Esad'ın yıkılması veya reformları kabul etmesi şeklindedir. Bu iki senaryo da Suriye'nin parçalanmasını netice vermektedir. Birinci ihtimalin zayıf olduğunu düşündüğümüzde, diyebiliriz ki bu süreç

sonunda Suriye'nin bölünmesi kuvvetli bir ihtimaldir. Fakat bunun yollarından biri olan askeri yollarla Esad'ın devrilmesi ise Rusya'nın ikinci kez Soğuk Savaşı kaybetmesi anlamına gelecektir. Ayrıca Çin ve İran gibi aktörleri de eklediğimizde askeri yollarla Esad'ın devrilmesi ve Suriye'nin bu yolla bölünmesi de düşük bir ihtimaldir.

Suriye'de gerçekleşmesi düşünülen ama Rusya ve Çin gibi aktörlerin muhalefeti sonucu gerçekleşmeyen dış müdahale, bu aktörlerin razı olmasıyla gerçekleşebilir. Fakat olası bir askeri müdahale sonucu Suriye'nin parçalanması neredeyse kaçınılmaz bir sonuç olacağından dolayı, Suriye'nin kendisinden uzaklaşmasını netice vereme ihtimali yüksek olan bu parçalanmayı istemeyen Rusya'yı askeri müdahaleye ikna etmek zor olacaktır.

Bütün bunları düşündüğümüzde son senaryo olan Esad'ın ikna edilmesi kuvvetli bir ihtimaldir. Fakat bunun yolu da Rusya, Çin ve İran gibi Esad yönetimini destekleyen güçlerin ikna edilmesinden geçmektedir. Çünkü bu aktörlerin askeri ve siyasi desteğini alan Esad yönetimi, dağınık olan muhalefet karşısında yenilmeyeceğini bilmektedir. Askeri müdahale de Rusya ve Çin kabul etmeden mümkün görünmediği için Esad'ın, şuan elinde tuttuğu bölgelerden çıkarılma ihtimali düşüktür.

O halde hem Rusya ve İran gibi aktörlerin, hem de Esad yönetiminin, hem ABD ve Batının, hem de muhaliflerin ikna olacağı bir sistemin kurulması gerekmektedir. Bu sistemin kurulması diğer yollar kadar zor olmamakla birlikte en barışçıl yol olarak durmaktadır.

Diyebiliriz ki bu süreçte en önemli pozisyon Rusya'nın pozisyonu olacaktır. Birinci Dünya Savaşı sonlarında Bolşevik devrimi yaşayan Sovyetler, acaba bu dönemde de aynı şeyleri yaşayacak mıdır? Suriye'nin etnik ve mezhepsel olarak bölünmesi kendi topraklarındaki ayrılık hareketlerini de gündeme getirme ihtimali Rusya için bir sonuç olabilir. Dolayısıyla Rusya'nın Suriye'ye destek vermesi dış politik çıkarları kadar iç politik çıkarları için de önemlidir. Son dönemde Rusya'nın Ukrayna'da yaptıkları ve Suriye olaylarına karşı duruşuna mukabil, Batının Rusya'ya karşı uygulamış olduğu politikalar ise Rusya açısından sıkıntı doğurabilir. Kısacası, Arap Baharında Batı karşısındaki tutumu Rusya'ya, Suriye'den daha fazlasını da kaybettirebilecektir.

Gerek rejime gerekse muhaliflere destek veren birçok ülke Suriye ve Ortadoğu'daki bu olaylardan kar elde etme düşüncesindedir. İktisadi bir prensip olarak birilerinin kar etmesi, başka birilerinin zarar etmesi anlamına geleceğinden dolayı, muhalifler kar-zarar çatışması sonucu birlik olamıyorlar da denilebilir. Dolayısıyla dış ülkelerin muhalefet üzerinde nüfuz mücadelesi yapması birlik olmayı engellemiş ve muhalifler arasında çatışmalara sebebiyet vermiştir.

O halde muhalefet kar-zarar çatışmasını sonuç verecek davranışlardan kaçınmalı ve bu çatışmayı netice verecek yapılar tasfiye edilmelidir. Bu yapıldığı takdirde sadece Suriye halkının faydasını düşünen yapılar kalacaktır. Yine bir iktisadi prensip olarak birinin faydası bir başkasının zararı değil onun da faydası olabilir. Dolayısıyla kazan-kazan politikası hayata geçirilebilmiş olur.

Sonuç olarak Ortadoğu yüz yıl sonra yine büyük bir dönüşümün eşiğindedir. Bu süreç yüz yıl öncesi gibi işlerse Ortadoğu'ya huzur gelmesi imkansız olacaktır. O halde Suriye'de meşru muhalifler ve Esad yönetimi dışındaki yapılar tasfiye edilmelidir. Dışarıdan gelebilecek her müdahale geçici bir barış sağlayabilir ama uzun vadede daha büyük problemlere sebep olabilir. O halde kalıcı barışın sağlanabilmesi için meşru tarafların insiyatif almaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ADIBELLİ, Barış(2012), Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde ARAP BAHARI VE SURİYE, , IQ Kültür Sanat Yayıncılık. İstanbul

AKDEMİR, Salih(2000), "Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü", Avrasya Dosyası (Arap Özel), c.6, sayı:1, Asam Yayınları

AKPINAR, Mahmut(2014), Arap Baharı mı İran Ateşi mi, İran-Türkiye ve Batı Üzerinden Ortadoğu Analizleri, 4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara

ALTINKAŞ, Evren(2012). “Suriye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri”, Arap Baharı ve Suriye içinde, Ed. Barış Adıbelli. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul

ALTUNDAL, Şinasi(1988), Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, (Mısır Meselesi 1831-1841), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

ANTONENKO, Oksana(2001), “Russia's Military Involvement in the Middle East”, Middle East Review of International Affairs (MERIA), Volume:5, No:1

ARI, Tayyar(2012), Geçmişten Günümüze ORTADOĞU (Siyaset, Savaş ve Diplomasi), Cilt 1, Mkm Yayınları, İstanbul

ARIBOĞAN, Deniz Ülke(2013), Büyük Resmi Görmek, Timaş Yayınları, İstanbul

ARMAOĞLU, Fahri(2014), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1995, Timaş Yayınları, 19. Baskı, İstanbul

ATAMAN, Muhittin(2012), Suriye’de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum, SETA RAPOR,

AYDIN, Ebru(2014), İran’ın Kürt Politikası, Ankara Strateji Enstitüsü

AYDOS, Volkan ve Meltem Duran(2000), Suriye Ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul

AYHAN, Veysel(2011), Türkiye ve Suriye Muhalefeti: Şam’a Siyasi, Diplomatik, Ekonomik Ve Askeri Yaptırımlar, ORSAM Dış Politika Analizi,

AYHAN, Veysel(2012), Tunus İsyanı: Arapların Devrim ateşini Yakması, Ortadoğu Etütleri

AYHAN, Veysel(2011), Mısır Devrimi'nin Ayak Sesleri: Bir Devrin Sonu mu, ORSAM, Rapor No:27

BANNERMAN,M. Graeme(1995), "Syrian Arab Republic," iç. David E. Long ve Bernard Reich (eds.), The Government and Politics of the Middle East and North Africa, Boulder, CO: Westview Press,

BEY, Salma Mardam(1994), Syria's Quest For Independence, Ithaca Press, Beyrut

BULUT, Mehmet Telli (2008), Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkileri ve Su Sorunu, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Balıkesir,

Choueiri, Youssef M(2011), Ortadoğu Tarihi(Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften, Çev., Fethi Aytuna, : İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul

DOĞAN, Gürkan ve Bülent Durgun(2012), Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:15,

Doster, Barış(2012). "Arap Baharı Özelinde Rusya'nın Suriye Politikası." Arap Baharı ve Suriye içinde, Ed. Barış Adıbelli. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul

EHTEMSHAMİ, Anoushiravan ve Raymond A. Hinnebusch(1997), Syria and Iran: Middle Powers in a Penetrated System, Routledge, London

ERDEMOL, Mustafa K.(2013), Suriye Denklemleri, NotaBene Yayınları, Ankara

GANİ, Jasmine(2008), Pan-Arabism vs. US Exceptionalism: Ideology in US-Syrian Relations. Political Studies Association 58th Annual Conference,

GEORGE, Alan(2003), Syria: Neither Bread nor Freedom, Zed Books, London

GUILE, Dany Shoham (2002), “Gas and Germs: Syria’s Ultimate Weapons”, Middle East Quarterly, Volume:IX, Number: 3

HİNNEBUSCH, Raymond A.(1993), "State and Civil Society in Syria", The Middle East Journal, Washington: Indiana University Press, Vol.47, pp.2

HİNNEBUSCH, Raymond A(2001), Syria: Revolution from Above, Routledge, New York

HOLT, Peter Malcolm(1985), Egypt and the Fertile Crescent, 1516-1922: A Political History, Ithaca: Cornell University Press

JABER, Kamel Abu(1970), Arap Baas Sosyalist Partisi, (Çev. Ahmet Ersoy), Altınok Matbaası, Ankara

KAMBUR, Elif Tuğçe(2012), “ 2002’den Arap Baharına Türkiye Suriye İlişkileri”, Arap Baharı ve Suriye içinde, Ed. Barış Adıbelli. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul

KARABULUT, Bilal(2007), “Karadeniz’den Ortadoğu’ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı.15

KENEŞ, Bülent(2013), İran Siyasetinin İç Yüzü, Timaş Yayınları, İstanbul

KHOURY, Philip S.(1987), Syria and the French Mandate, London. I. B. Taurus Co.Ltd. Publishers,

KIYMAZ, Ahmet (2012), Arap Baharında Kışta Açan Çiçek SURİYE, Sarkaç Yayınları, Ankara

KİBAROĞLU ,Doç. Dr. Ayşegül “Türkiye ve Suriye Arasında Su Konusundaki İşbirliği Artıyor”, www.orsam.org.tr/SuKaynaklari/uzmangorusugoster.aspx?ID=257

KÖROĞLU, Uğur(2012), “İran’ın Suriye Politikası, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler”, SDE Analiz,

LANTİS, Jashua (2010), “The US-Syria Relationship: A Few Question”, Middle East Policy, Cilt 17, Sayı 3,

MAHALLİ, Hüsnü(2014), Diren Suriye, Destek Yayınları, 2. Baskı, , İstanbul

MAHALLİ, Hüsnü(2013), Ortadoğu’da Kanlı Bahar, Destek Yayınları, 9. Baskı, İstanbul

MEARSHEİMER, John J. and Stephen M. Walt(2009), İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası, Ter. Hasan Kösebalaban, Küre Yay, İstanbul

MERCAN, M. Hüseyin(2012), SURİYE Rejim ve Dış Politika, Açılım Kitap, İstanbul

OKTAV,Özden Zeynep(2008), Limits of Relations with the West: Turkey, Syria and Iran, Beta Basım A. Ş., İstanbul

OKUR, Mehmet Akif(2009), Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası, bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:48

ORHAN, Oytun(2005), "Suriye, Dönüşüm ve Türkiye", Stratejik Analiz Dergisi, ASAM Yayınları, C.6, Sayı:65, Ankara:

ORHAN, Oytun(2011), ORSAM, Suriye’de Demokrasi mi İç Savaş mı? Toplumsal - Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Türkiye, Rapor No:41

ÖZEY, Ramazan(1997), Dünya Denkleminde Ortadoğu (Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar), Öz-Eğitim, İstanbul

PALMER, Alan(1995), Osmanlı İmparatorluğu: Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi,Çev., Belkıs Çorakçı Dişbudak, Sabah Kitapları, İstanbul

SALIK, Nuri, “Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye İlişkilerinin Geleceği”, Ortadoğu Analiz, Cilt:3, Sayı:35,

SHAMBROOK, Peter A.(1998), French Imperialism in Syria 1927-1936, Ithaca Press, Lebanon

SHARP, Jeremy M. ve Christopher M. Blanchard(2011), “Unrest in Syria and Us Sanctions Against the Asad Regime”, Congressional Research Service Report For Congress,

SİNKAYA, Bayram(2011), İran-Suriye İlişkileri ve Suriye’de Halk İsyanı, Ortadoğu Analiz, Cilt:3, Sayı:33,

ŞEN,Sabahattin(2004), Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi, Birey Yayınları, İstanbul

ŞENTÜRK,Doğan(2003), Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası Saddam'ın Baas'ı, Alfa Yay., İstanbul

TAŞKEN, Cemalettin, İran Neden Suriyede?, Ankara Strateji Enstitüsü,

TUR, Özlem(2010), “Turkish Syrian Relations-Where are we going”, UNISCI Discussion Papers, No:23,

UMAR, Yrd. Doç. Dr. Ömer Osman(1994), Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara

ÜLMAN, A.Haluk(1966), 1860-1861 Suriye Buhranı: Osmanlı Diplomasisinden Bir Önek Olay, Ankara,

ÜNAL, Tahsin(1977), Türk Siyasi Tarihi (1700-1958), Emel Yay., Ankara

VAN DAM, Nikolas(2000), Suriye’de İktidar Mücadelesi, İletişim Yayınları, İstanbul

YASİNİ, Ayman Al(1978), Syria Under the Arab Baath Socialist Party, 1963-1970, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mc Gill University, Montreal, Quebec-Canada,

YAVUZ, Celalettin(2005), Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara

YILDIRIM, Ramazan ve Tarık Abdulcelil(2012), Mısır’da Siyasi Aktörler, Partiler, Dini Hareketler, SETA, Ankara

YILDIZ,Kerim(2005), The Kurds in Syria: The Forgetton People, Pluto Press, London

YÜKSEL, M. Umutcan(2012), Suriye'nin Toplumsal ve Siyasal Bağlamı Açısından Bir Değerlendirme: İç Savaş mı Demokratikleşme Süreci mi?

ZEİNE, N. Zeine(1977), The Struggle for Arab İndependence, Western Diplomacy and the Rise and Fall of Faisal's Kingdom in Syria, Caravan Books, , New York

ZİSSER, Eyal(2003), Syria and the War in Iraq, Middle East Review of International Affairs, c. 7, sayı, 2

ZİSSER, Eyal(2003),, "Syria and the United States: Bad Habit Die Hard", Middle East Quarterly, c. 10, s. 3

Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri), SDE Uluslararası İlişkiler Koordinatörlüğü, Haziran 2012,

www.dunya.com

www.on4haber.com

<http://www.bbc.co.uk>

<http://turkishrur.ru>

www.sabah.com.tr

www.haber7.com

www.alkavkaz.com

www.zaman.com.tr

www.tuicakademi.org

www.bisav.org.tr

<http://www.stratfor.com>

<http://www.aljazeera.com>

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr>

<http://akademikperspektif.com>

www.setav.org.

<http://www.nytimes.com>

<http://www.milliyet.com.tr>

<http://www.hurriyet.com.tr>

<http://www.aktuel.com.tr>

<http://www.21yyte.org>

<http://www.timeturk.com>

<http://www.odatv.com>

<http://www.brooking.edu>

<http://www.nytimes.com>

<http://www.gazetevatan.com>

<http://www.weblopedi.com>

<http://www.manaz.net>

<http://www.brifingodasi.com>

ÖZGEÇMİŞ

10 Mart 1981 tarihinde Sivas'ta doğdu. Sırasıyla; Sivas Süleyman Sami Kepenek İlkokulu, Sivas 4 Eylül Ortaokulu ve Sivas Halil Rıfat Paşa Lisesi'nden mezun oldu. 2009 yılında Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomi bölümünden mezun oldu. 2011 yılında Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler bölümünde Yüksek Lisans eğitimine başladı.

Evli ve bir kız çocuk babasıdır.